T.C.

ALTINBAŞ ÜNİVERSİTESİ

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

TÜRKİYE'DE UYGULANMIŞ PARLAMENTER SİSTEM İLE UYGULANMAKTA OLAN BAŞKANLIK SİSTEMLERİNİN SİYASİ KÜLTÜR KAVRAMI ÜZERİNDEN ANALİZİ

Suat AYDIN

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Adil Usturalı

İstanbul, 2020

TÜRKİYE'DE UYGULANMIŞ PARLAMENTER SİSTEM İLE UYGULANMAKTA OLAN BAŞKANLIK SİSTEMLERİNİN SİYASİ KÜLTÜR KAVRAMI ÜZERİNDEN ANALİZİ

Suat AYDIN

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

Yüksek Lisans Tezi

ALTINBAŞ ÜNİVERSİTESİ

2020

Suat AYDIN tarafından hazırlanmış ve 08.07.2020 tarihinde sunulmuş "Türkiye'de Uygulanmış Parlamenter Sistem İle Uygulanmakta Olan Başkanlık Sistemlerinin Siyasi Kültür Kavramı Üzerinden Analizi" başlıklı tez Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında Tez Türü Tezi olarak **oy birliği** ile kabul edilmiştir.

_____

Dr. Öğr. Üyesi Adil USTURALI

Danışman

Tez Savunma Sınavı Jüri Üyeleri:

Dr. Öğr. Üyesi Adil USTURALI	İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Altınbaş Üniversitesi	_____
Doç. Dr. Aslı Yılmaz Uçar	İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Altınbaş Üniversitesi	_____
Dr. Öğr. Üyesi Recep Aydın	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Hitit Üniversitesi	_____

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak bütün şartları sağladığını beyan ederim.

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü kabul tarihi:

____/____/____

Bu tezdeki tüm bilgilerin akademik kurallara ve etik davranışlara uygun olarak edinildiğini ve sunulduğunu beyan ederim. Ayrıca, bu kuralların ve davranışların gerektirdiği şekilde, bu çalışmada, orijinal olmayan tüm materyalleri ve sonuçları tamamen alıntı yaptığımı ve referans gösterdiğimi de beyan ederim.

Suat AYDIN

TEŞEKKÜR

Yaşantımda ve tez yazım sürecimde yanımda olan, maddi ve manevi desteklerini her daim sürdüren eşim ve annem başta olmak üzere aileme, ardından tezimi hazırlama sürecindeki katkılarından ötürü tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Adil USTURALI hocama teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

TÜRKİYE'DE UYGULANMIŞ PARLAMENTER SİSTEM İLE UYGULANMAKTA OLAN BAŞKANLIK SİSTEMLERİNİN SİYASİ KÜLTÜR KAVRAMI ÜZERİNDEN ANALİZİ

Suat AYDIN

Yüksek Lisans, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, Altınbaş Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Adil USTURALI

Tarih: Kasım 2020

Hükümet sistemleri o ülkedeki siyasi kültür ile etkileşim halindedir. Bu çalışma siyasi kültürümüzün Türkiye'de uygulanmış parlamenter sistem ile 2017 Anayasa değişikliği ile gelen Cumhurbaşkanlığı Sistemine olan etkilerini incelemektedir. Kanun-i Esasi ile Türk siyasi hayatına giren parlamenter sistemin ülkemizde bir asrı aşkın tecrübesi olmuştur. Son 25-30 yılımıza baktığımızda sistem tıkanıklıklarına çözüm yolu olarak başkanlık sistemi birçok kez ileri sürülmüştür. Peki bu tıkanıklığın sebebi parlamenter sistemin siyasi kültürümüze uygun olmaması mıydı? Bu sorulan soruya cevap bulmak için Türkiye'nin siyasi kültürüne ve Türkiye'nin tecrübe ettiği hükümet sistemlerine değinilmiştir. Türk siyasi kültürümüzdeki uzlaşma kültürü, muhalefetin yeri, liderin etkisi, ülkemizdeki parti yapıları Lijphart'ın demokrasi modelleri ayrımı göz önünde bulundurulup hükümet sistemine olan etkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Siyasi kültür, Parlamenter Sistem, Başkanlık Sistemi

ABSTRACT

THE ANALYSIS OF APPLIED PARLIAMENTARY SYSTEM AND CURRENT PRESIDENTIAL SYSTEM IN TURKEY BY THE CONCEPT OF POLITICAL CULTURE

Suat AYDIN

M.A., Political Science and International Relations, Altınbaş University

Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi Adil USTURALI

Date: November 2020

Governmental systems are in interaction with civic culture in country. This study examines the effects of Turkish civic culture on the parliamentary system applied in Turkey and current presidential system, which was commenced being applied subsequent to constitutional amendment in 2017. Over a century Turkish political life experienced the parliamentary system, which was begun to be applied with Kanun-i Esasi. When last 25-30 years were examined presidential system was proposed many times as a solution to system deadlocks. Was the reason for these deadlocks parliamentary system incompatible with its own political culture? In order to respond this question, Turkish civic culture and governmental systems experienced by Turkey were examined. In the light of the Lijphart's democracy models, this study attempted to reveal the impacts of Turkish civic culture, particularly the culture of reconciliation in Turkey, position of opponents, the effect of the political leaders, structures of political parties on the government systems in Turkey.

Keywords: Culture , Civic Culture, Parliamentary System, Presidential System

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **i**
ABSTRACT ..... **ii**
İÇİNDEKİLER ..... **iii**
TABLO LİSTESİ ..... **v**
ŞEKİL LİSTESİ ..... **vi**
RESİM LİSTESİ ..... **vii**
KISALTMALAR ..... **ix**
GİRİŞ **1**
BİRİNCİ BÖLÜM KÜLTÜR VE SİYASİ KÜLTÜR **4**
1.1.TANIM 4
1.1.1.Kültür Tanım 4
1.1.2.Siyasi Kültür Tanım 5
1.2. TOPLUMSALLAŞMA 6
1.3. SİYASAL TOPLUMSALLAŞMA 8
1.4. SİYASİ KÜLTÜR TÜRLERİ 10
1.5. SİYASAL KATILIM 12
1.6. ÇOĞUNLIKÇU VE OYDAŞMACI DEMOKRASİ MODELLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME 14
1.6.1. Çoğunlukçu Demokrasi Modeli 16
1.6.2. Oydaşmacı Demokrasi Modeli 17
1.7. KAVRAMSAL ANALİZ 17
İKİNCİ BÖLÜM TÜRK SİYASİ KÜLTÜRÜ **20**
2.1.TÜRK SİYASİ KÜLTÜRÜNÜN TEMSİLDE ADALET VE YÖNETİMDE İSTİKRAR ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ 23
2.2. TÜRKİYE'DE UZLAŞI, MÜZAKERE KÜLTÜRÜ 33
2.2.1. Siyasi Kültürümüzde Uzlaşı ve Müzakere Kültürünün Yeri 33
2.2.2. Uzlaşma Kültürünün Koalisyonlara Olan Etkisi 35
2.2.3. Nepotizm 46
2.2.4. Sivil Toplum 48
2.2.5. Siyasal Katılım 50

2.3. TÜRK SİYASİ KÜLTÜRÜNDE MUHALEFET 57
2.3.1. Siyasi Kültürümüzde Muhalefetin Yeri 57
2.3.2. Devlet – Üniversite- Akademisyen İlişkisi 58
2.3.3. Seçim Barajının Muhalefete Olan Etkisi 60
2.3.4. Uzlaşı Kültürümüzdeki Eksikliğin Muhalefete Olan Etkisi 61
2.4. TÜRKİYE'DEKİ PARTİ YAPISI VE DİSİPLİNİ 61
2.4.1. Parti İçi Disiplin 63
2.4.2. Siyasal Hayatımızda Kayırmacılık 64
2.4.3. Parti İçi Demokrasi 65
2.4.4. Parti Liderinin Etkisi 67
2.5. TÜRK SİYASİ KÜLTÜRÜNDE LİDERİN ETKİSİ 69
2.5.1. Karizmatik Liderlik 70
2.5.2. Siyasi Kültürümüzde Lider 70
2.6. DEĞERLENDİRME 72
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM PARTİLİ CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ 75
3.1.SİSTEM DEĞİŞİKLİĞİ 77
3.1.1. Yasama 77
3.1.2. Yürütme 79
3.1.3. Yargı 82
3.2. CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİNİN KÜLTÜREL ve DEMOKRATİK ÖZELLİKLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ 84
3.2.1. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Uzlaşı Ve Müzakere 84
3.2.2. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Muhalefet 87
3.2.3. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Siyasi Partilerin Konumu 87
3.2.4. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Liderlik 89
3.3. DEĞERLENDİRME 89
SONUÇ 92
EKLER 102
KAYNAKÇA 105

TABLO LİSTESİ

Tablo 2.1: Milletvekillerinin meslekleri ve Temsil Ettikleri Seçim Çevresinin Bulunduğu Bölgede Doğanların Oranı, TBMM, 1920-1954 (%) 22
Tablo 2.2: Türkiye Genel Seçim Sonuçlarının Dağılımı (2002-2018) 24
Tablo 2.3: Verilen Oyların Yüzdesi Cinsinden Seçim Barajları 25
Tablo 2.4: Parlamenter demokraside beş hükümet tipine göre ortalama hükümet ömürleri ve sıklıklarını veriyor. (1945-2010) 26
Tablo 2.5: Hükümet biçimlerine göre iktisadi ve mali göstergeler 36
Tablo 2.6: Hükümet Dönemlerine Göre Ortalama Değerler 37
Tablo 7.7: Oy Verme Davranışınızda (Parti Tercihinizde) Etkili Olan Faktör 72

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1: Toplu Bir Dilekçeye İmza Atmak (%).....51
Şekil 2.2: Bazı Avrupa Ülkelerinde Toplu Dilekçe İmzalayanların Oranı (%).....52
Şekil 2.3: Yasal, Barışçıl Bir Gösteriye Kesinlikle Katılmayacağını Söyleyenler (%).....53
Şekil 2.4: Bazı Avrupa Ülkelerinde Yasal, Barışçı Bir Gösteriye "Kesinlikle Katılmam" diyenler (%).....54
Şekil 2.5: Boykota Katıldım.....55
Şekil 2.6: Greve Katıldım.....55
Şekil 3.1: Haziran 2016- Haziran 2017 Kanun- Kararname Oranı.....81
Şekil 3.2: Haziran 2017- Haziran 2018 Kanun- Kararname Oranı.....81
Şekil 3.3: Haziran 2018- Haziran 2019 Kanun- Kararname Oranı.....81

RESİM LİSTESİ

Resim 2.1: 1991 RP seçim kampanyası.....40
Resim 2.2: 1995 ANAP seçim kampanyası.....41
Resim 2.3: 1995 DYP seçim kampanyası.....41

EKLER LİSTESİ

Ek 1: 1950-2010 Dönemi Ek 1: Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri 103

Ek 2: İktisadi ve Mali Göstergeler 105

KISALTMALAR

AKP : Adalet ve Kalkınma Partisi

AP : Adalet Partisi

AB : Avrupa Birliği

DP : Demokrat Parti

DDK : Devlet Denetleme Kurumu

RP : Refah Partisi

ANAP : Anavatan Partisi

MHP : Milliyetçi Hareket Partisi

DYP : Doğru Yol Partisi

DSP : Demokratik Sol Parti

SP : Saadet Partisi

CHP : Saadet Partisi

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

AYM : Anayasa Mahkemesi

HSYK : Hâkimler ve Savcılar Kurulu

TCMB : Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

KHK : Kanun Hükmünde Kararname

MGK : Millî Güvenlik Kurulu

TRT : Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

S : Sayfa Sayısı

CİMER : Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi

MİT : Millî İstihbarat Teşkilatı

TİP : Türkiye İşçi Partisi

DİSK : Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu

HDP : Halkların Demokratik Partisi

OHAL : Olağanüstü hâl

KTÜMDD : Karadeniz Teknik Üniversitesi Mezunları Dayanışma Derneği

TDK : Türk Dil Kurumu

GİRİŞ

Gabriel Almond ve Sidney Verba, ülkeleri karşılaştırmalı olarak incelemiş, bu ülkelerin "*civic culture*" bakımından ülkeden ülkeye farklılık gösterdiğini ortaya koymuş ve kültür ile demokrasinin bağlantılı olduğunu söylemiştir (Verba, 1989). Her ülkenin nasıl farklı bir kültürü, eğitim düzeyi varsa hükümet sistemi de her ülkede farklı olmalıdır. Aynı hükümet sistemi farklı ülkelerde farklı sonuçlar doğuracaktır. Yani her toplumda, yerel şartlar ve kültür farklı olacağı için siyasi kültürün de farklı olması normaldir. Bunun sonucunda her ülke veya topluluk kendine has bir hükümet sistemi üretmiş olacaktır.

Ülkemizin kültürel birikimi uzun bir geçmişe dayanmaktadır. Geçmişten gelen asırlık kültür, Batı'nın modernleşme hareketiyle siyasi kültürümüzde değişiklikler yapmıştır. 1876 Kanun-i Esasi ile eskisine nazaran daha demokratik bir hal alıp parlamento kurulmuştur. Kanun-i Esasi ile başlayan parlamenter sistem serüvenimiz 2018 yılına kadar devam etmiştir. Son 25-30 yıl hükümet sistemi adına tartışmalı geçmiştir. O halde siyasi kültürümüz parlamenter sistemine uygun değil miydi?

Kriz ve tıkanıklıkların sorumlusu olarak sadece parlamenter sistemin işleyişi suçlanamaz. Aynı zamanda başkanlık sistemini kendi başına kurtarıcı bir sistemmişçesine ABD'den olduğu gibi aldığımızda, bu sistemin sorunları çözeceğini beklemek de yanlış olur. Siyasi kültür göz ardı edilip salt bir şekilde hükümet sistemlerinin işleyişini düşünmek eksik ve yanlış düşünce olur.

Bu çalışmanın çıkış yeri geçmişten günümüze uzanan kültür ile demokrasinin etkileşim halinde olduğu ve siyasi kültürün demokrasiyi etkilediğidir. Konu, bu çalışmada Türkiye özelinde ortaya koyulacaktır. Bağımsız değişken olarak siyasi kültür, bağımlı değişken olarak Türkiye demokrasisi ele alınıp; bunların 2017 Anayasa değişikliği ile ortaya çıkan Türk tipi başkanlık modeline olan etkileri gözler önüne serilecektir. Yeni gelen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi siyasi kültürümüze uygun mu? Bu sorunun cevabını aranacaktır.

Demokrasi siyasi kültürden etkilenir mi? Yoksa demokrasi siyasi kültürü etkiler mi? Bu sorunun cevabı her ikisidir. Burada bağımlı değişken, siyasi kültür olarak da alınabilir fakat değişen bu hükümet sistemi yeni olduğundan analizini yapmak için en az bir nesil sonrasını

beklemek gerekir. Bunun sebebini açıklamak gerekirse; kültür çabuk değişime uğrayan bir olgu değildir ve yapılacak analiz eksik kalmış olur.

Ülkemizde Osmanlı'dan günümüze, siyasi kültürün siyasi hayatımızdaki yansımaları bu tezin amacını oluşturmaktadır. Siyasi kültürün hükümet sistemine etkisinden bahsederken siyasi kültürümüzde demokratikleşmeyi teşvik edici, istikrarı arttırıcı veya siyasi kültürümüzün gelişmesine engel olan, yavaşlatıcı nitelikte etmenleri yazıda ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

İlk önce siyasi kültürün çatı kavramı diyebileceğimiz kültür kavramını açıklandıktan sonra alt kavramlarından birisi olan siyasi kültür kavramı açıklanacaktır. Kültür ile siyasi kültürün nasıl bir etkileşim halinde olduğuna değinilecektir. Ardından siyasi kültürün demokrasi ile olan etkileşiminden bahsedilecektir. Siyasi kültürün ülkenin siyasi yapısıyla olan ilişkisi gözler önüne serilecektir. Siyasi kültür dokümanlarına kaynak teşkil eden, Almond ve Verba tarafından yazılan "The Civic Culture" eserindeki siyasi kültürün alt dalları açıklanacaktır.

Sonraki bölümde siyasi kültür Türkiye özelinde ele alınacaktır. Kültür nesilden nesile geçen ve değişimi uzun yıllar isteyen bir olgu olduğu için Türkiye'de ki siyasi kültürü açıklarken Türkiye'nin dünü Osmanlı'ya kadar geri gidilecektir. En azından ilk anayasamız olan 1876 Kanun-i Esasi'ye kadar. Siyasi kültürümüzü açıklarken uzlaşma kültüründen, siyasi parti yapılarından bahsedilecek ve siyasi kültürümüzdeki liderin etkisine, muhalefetin yerine değinilecektir. Ardından Arend Lijphart'ın otuz altı ülkeyi inceleyip ortaya koyduğu çoğunlukçu ve oydaşmacı demokrasi modelini karşılaştırmalı açıklayıp Türkiye özelinde hangi modelin içerisinde olduğumuzu ortaya koyulacaktır.

Son bölümde, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi mevzuat incelemesi yapılıp bu bölüme kadar yazılan siyasi kültürümüz ile ilgili bilgiler harmanlanacak ve ardından siyasi kültürümüzün Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine uygun olup olmadığı ortaya koyulacaktır. Ardından sonuç bölümünde genel bir toparlama yapılırken siyasi kültürümüzü daha demokratik bir hale getirmek için ne yapabiliriz ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemini siyasi kültüre uyarlamak için ne gibi değişiklikler yapılabilir, sorularına öneride bulunulacaktır.

Bu zamana kadar literatürde siyasi kültürün hükümet sistemleri üzerine olan etkisine yönelik birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar parlamenter sistem, yarı başkanlık ve başkanlık sistemi ile sınırlı kalmıştır. Örnek verecek olursak Kemal Gözler, Sait Yılmaz başkanlık sisteminden bahsederken sistemin doğuş yeri, prototipinin ABD olduğunu söylemiş ve bu sistemi kıyas noktası olarak kullanmıştır (Gözler K. , 2000), (Gözler K. , 2016), (Yılmaz D. , 2013) . Yapılan çalışmalarda başkanlık sistemi çoğunlukla ABD'de uygulanan model baz alınarak incelenmiş veya Türkiye'deki başkanlık sistemi tartışmaları ele alınmıştır. Cumhurbaşkanlığı Sisteminin başkanlık sisteminden ayrışan birçok yönü vardır. Türkiye'nin Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne yeni geçmesi sebebiyle bu konu hakkında yazılı kaynaklar noksandır. Bu nedenle bu çalışmanın literatüre katkısı olabileceği kanaatindeyim.

Siyasal kültürü konu alan: İlter Turan'ın Türkiye'de Demokrasi Kültürü, Türkiye'de Siyasal Kültürün Oluşumu, Türkiye'de Din ve Siyasal Kültür; yabancı kaynaklardan Gabriel Almond ve Sidney Verba, ülkeleri "*civic culture*" kitabında kültür ile demokrasinin bağlantılı olduğunu söylemiştir. Köksal Şahin (Şahin K. , 2014), Rıfat Aydın (Aydın R. , 2016), Erdal Aydın'ın (İngilizce) (Aydın E. , 2008) hükümet sistemi tartışmalarına, demokrasi ve siyasi kültür eksenli yaklaşmıştır. Bu yaklaşımlarda siyasi parti, uzlaşı, muhalefet konuları ele alınırken liderlik, Osmanlı siyasi kültürü ve Cumhuriyet tarihindeki askeri müdahaleler ikinci plana itilmiş veya bu konulara yer verilmemiştir. Bu eksikliklerin ışığında çalışmamda Osmanlı- Türkiye siyasi kültürümüze etki edecek lider etkisi, uzlaşma kültürü, siyasi partilerin etkisi, muhalefetin yeri, askeri müdahalelerin etkisine değinilip temsilde adalet, yönetimde istikrar çerçevesinde siyasi kültürümüzün nitel araştırma teknikleriyle (literatür araştırması, gözlem ve çıkarımda bulunma) bir analiz yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM KÜLTÜR VE SİYASİ KÜLTÜR

1.1.TANIM

Bu başlık altında literatürdeki bazı kültür ve siyasi kültür tanımlarına değinildikten sonra özgün bir tanıma yer verilecektir.

1.1.1.Kültür Tanım

Siyasal kültürü anlamak için daha kapsayıcı diyebileceğimiz kültür kavramına bakmakta yarar vardır. Kültür, geniş bir alanı kapsadığı için literatürde birçok tanımı bulunmaktadır. Birkaçına değinilecek olursa kültür: "*Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünüdür*" (www.tdk.gov.tr, 2020). Taylor kültürü, ademoğlunun elde ettiği bilgi, beceri, töre, gelenek ve göreneklerin de içerisinde bulunduğu komplike bir bütün olduğunu söylemiştir (Aydın R. , 2016, s. 15). Tucker, Berger, Durkheim'in kültür üzerine yaptıkları tanımları derleyip bir tanım yapacak olursak insana özgü olan kültür, bilgi birikimi ile nesilden nesile geçer. Bu geçiş iletişim yoluyla olup eğitimle harmanlanmak suretiyle olur; o topluluktaki ortak değer, fikirleri içerir. Ademoğlunun davranışlarını etkileyip kurumları etkiler (Sitembölükbaşı, 1997, s. 251).

Yaşayan, değişen bir olgu olan kültürün Osmanlıcada karşılığı "hars"tır (Çeçen, 1996, s. 11). Kültür, toplumu oluşturan değerlerden etkilenir. Bu etkilenme ve değişim uzun yıllar gerektirir. Siyasal kültür, kültür kavramının alt alanıdır. Bununla beraber kültür ve uygarlık kavramlarını birbirine karıştırmamak gerekir. Kültür ile uygarlık basit bir şekilde ayrılmak istenirse; Ziya Gökalp'e göre ulusal sınırlar çerçevesinde sınırlı kalana kültür, ulusal sınırlamaları aşarak bir nitelik gösteriyorsa buna da uygarlık denilmektedir (Yıldırım, 2013, s. 13).

Ouchi kültürü, toplumun içerisinden çıkan değerlerin içerdiği kendine has yapısının olduğunu ve kültürün kurumlar ile etkileşim halinde olduğunu söylemiştir. Kültürün, içerisinde bulunduğu toplumun karakteristik özelliklerini belirlediğinden bahsetmiştir (Özdemir, 2018, s. 51). Kültür günlük yaşantımızla ne derece iç içe ise siyasi kültür de siyasi hayatımızla aynı derecede etkileşim halindedir.

Kültürün alt kavramlarını kısaca açıklayacak olursak: *Alt kültür*, aynı toplumda yaşayan fakat yaşam şartlarının birbirinden farklı olduğu toplumdur. *Üst kültür*, toplumlar arası benzerleriyle (burjuva) paylaşılan kültür. *Karşı kültür*, toplumun başat kültürünü benimsemeyip yerine başkasının geçmesini öngören kültürdür. *Evrensel kültür*, toplumun kendine yakın ve benzeyen kültürü kabullenmesi (Kışlalı A. T., 1994, s. 99-101). *Popüler kültür*, kitle iletişim araçlarıyla bilgiyi, düşünce biçimini ve en önemlisi toplumsal davranışı tanımlamak için kullanılmaktadır. *Kitle kültürü*nde ise kitleler arasında kopukluk yoktur (Tolan, 1993, s. 225).

1.1.2.Siyasi Kültür Tanım

"The Civic Culture" eserinde siyasi kültürü tanımlayabilmek için kültüre birey temelli yaklaşılmıştır. Toplumdaki bireylerin anket ya da mülakat ile siyasete ve siyasetçilere yönelik değer, davranış ve tutumlarını tek kalemde ele alınmış ve o toplumda siyasi kültür tipinin ortaya çıkacağı ön görülmüştür (Gabriel Almond, 1963, s. 14-15). Wildavsky, siyasi kültürü toplumdaki bireylerin davranışlarını kültür kavramıyla birlikte harmanlayıp tanımlamaya çalışmıştır (Wildavsky, 1987, s. 3). Richard W. Wilson, bireyin tercihleri ve siyasi kültürün etkileşimini incelemiştir. Diğer tanımlardan farklı olarak bireyin toplumsal baskıya maruz kalmamak için bazı tercihlerini açıklamakta çekinebileceğinin göz önünde bulundurulması gerektiğinin altını çizmiştir (Wilson, 2000, s. 266-268).

Pye siyasal kültür için, belirli bir toplumda gelenek, kurumlar, lider siyasi üslubunun tesadüf eseri olmayıp birikim sonucunda aralarında bir ilişki örüntüsü olduğunu söylemiştir. Aynı zamanda Pye'e göre siyasi kültür, bulunduğu toplum için o toplumun tarihini barındırır ve yaşantılarının bir ürünüdür. (Sönmez, 2004, s. 5). Yücekök siyasi kültürü incelerken siyasi kültürün nesiller arası geçişine ve onu değiştiren, etkileyen faktörlere değinmiştir. Hem içerisinde bulunduğu toplumun tarihini hem de o toplumdaki bireylerin yaşantılarının bir ürünü olduğunu söyler. Yani siyasi kültür içerisinde insanın kişisel tecrübelerini ve bireyin tavırlarını görmekteyiz (Yücekök, 1987, s. 14).

Siyasi kültür var olan toplumdaki tarihin ve toplumdaki bireylerin sosyo-ekonomik yaşantılarının, bilgilerinin bir sonucudur. Toplumdaki liderin siyasal stilinden tutun da bireylerin istekleri, toplum kurumlarının yapısı, toplumun geleneklerine varana kadar hepsi

birbiri ile benzerdir ve bir bütün halindedir. Kültür nasıl toplumsal hayatta bir birliktelik sağlıyorsa siyasi kültür de aynı şekilde bir birliktelik sağlamaktadır (Yücekök, 1987, s. 13). Göktaş da kültüre benzer bir şekilde yaklaşmıştır: Toplumdaki sosyo-ekonomik hayatın ve o toplumun tarihinin bir ürünü olan siyasi kültür, içerisinde bulunduğu toplumun olayları ve kişisel deneyimlerini etkilemektedir. Kültür hayatın içerisine nasıl entegre olmuşsa siyasi kültür de aynı şekilde hayata anlam katarak bir bütünlük sağlar (Göktaş, 2009, s. 9).

Kamuoyu ile siyasal kültürün farkı: Kamuoyu toplumun siyasi olaylar karşısında verdiği anlık tepkidir, uzun süreli değildir. Siyasi kültür ise süreklilik arz eder. Geçmişten süregelen toplumsal birikimleri öğrenerek gelecek kuşaklara aktarmaktadır.

Siyasal sistemdeki sorunlar ekonomiyi etkileyebilir. Weber'in de dediği gibi optimum bir siyasal yapı, benzer biçimde düzgün işleyen bir ekonomik yapıya gereksinim duyar. Aynı zamanda ekonominin gelişmesi için uğraşır (Gülalp, 2018, s. 18).

Yukarıda verilen tanımlardan farklı olarak literatürde birçok kültür ve siyasi kültür tanımı vardır. Önemli denilebilecek tanımların arasından özgün bir tanım yapmak gerekirse kültür, hayatımızda edindiğimiz değer, yargı, inanç, davranışlar, örf ve adetlerin birikiminden oluşur. Kültür birlik ve beraberlik sağlayıp toplumun işleyişine katkıda bulunarak nesiller boyu aktarılma suretiyle dünü ve bugünü içerisinde barındırır. Bu etkileşim toplumun işleyişine katkıda bulunuyorsa aynı şekilde siyasal hayatta siyasi kültürde de dünü ve bugünü içinde barındırıp siyasal alana etki etmekte ve katkıda bulunmaktadır. Bir toplumun üst yapısına getirilen düzenlemelerin optimal düzeyde işlemesi isteniyorsa o toplumun siyasi kültürüne bakılmalıdır. Toplumdaki siyasi kültürle ahenk içerisinde olursa düzenli olarak çalışma gösterir.

1.2. TOPLUMSALLAŞMA

Toplumsallaşma sürecinde birey, kültürüne ait bilgiler edinir. Bu bölümde toplumsallaşma ile kültürün etkileşimi incelendikten sonra sonraki bölümde siyasal toplumsallaşmanın siyasi kültüre etkisine değinilecektir.

Kültür, "toplumsal yapı" ile de yakından ilişkilidir. Bu ilişkide kültür, toplumsal yapıyı kapsayan bir niteliktedir. Toplumsal yapı dediğimiz olay bireyleri kapsar, onların birbiri ile olan ilişkilerini ele alır. Kültür ise bireylerin birbiri ile olan ilişkilerini etkiler, onlara bir şeyler katar ve onlardan etkilenir. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse kültür, önceki kuşaklardan etkilenir, bu etkileri içerisinde barındırır, şu anki kuşakla harmanlanır ve sonucunda gelecek kuşakları etkiler. Bu etkileşme yıllar hatta yüzyıllar sonucu oluşmaktadır.

Yukarıda da bahsedilen kuşaktan kuşağa aktarılma sürecine toplumsallaşma denir (Kışlalı A. T., 1994, s. 103). Birey ile siyasal çevre etkileşim halindedir. Bu etkileşim doğrudan veya dolaylı bir şekilde ömür boyu sürer. Bu etkileşim sonucunda bireyin siyasal sistem ile gelişen davranışının, beklentilerinin, görüş ve tutumunun gelişmesine siyasal toplumsallaşma süreci denilmektedir. Birey, dünyaya yeni geldiğinde siyasal veya toplumsal kültürü yoktur. Ailede başlayan süreç bireyin çevresinden etkilenmesiyle devam eder (Yıldırım, 2013, s. 31). Burada değinilen siyasal sistemin başlıca unsurları: "*anayasa, hukuk düzeni, devlet şekli, hükümet sistemi, parti sistemi, seçim sistemi ve kamu yönetimidir*" (Şahin K. , 2014, s. 34).

Toplumsallaşma araçlarının başında aile gelir. Birey, ailede ebeveyn eğitimiyle biçimlenmektedir. Okul yaşının gelmesiyle eğitimin büyük bölümü öğretmenle devam eder. Yaş ilerledikçe tanışılan arkadaş grupları bireyin üzerinde daha fazla nüfuz alanına sahip olur. Orta yaşlara gelindikçe birey dernek, sendika, siyasi parti gibi örgütlerle siyasal toplumsallaşma sürecine katılıp süreci etkileyebilir (Öztekin, 2007, s. 219). Yalnız şunu belirtilmelidir ki ailede başlayan eğitimin ebeveynlerin eğitim durumuna göre siyasal toplumsallaşmadaki etkisini görürüz. Bunun akabinde okul ve diğerleri takip eder. Aile birincil etmendir.

Siyasi kültürde eğitimin rolü oldukça fazladır. Toplumsallaşma araçlarından en mühim olanı eğitimdir. Siyasal toplumsallaşmayı kapsayan toplumsallaşmadaki eğitimin rolünü siyasal toplumsallaşmada da görmek mümkündür. Eğitim ile siyasal değerler yakından ilişkilidir (Özer, 1988, s. 164). Toplumsallaşma ile nesilden nesile aktarılan siyasal kültür bireye; tavrını, fikrini ve inanç şeklini öğretmektedir. Siyasal toplumsallaşma ile birey siyasal kültüre entegre olmaktadır. Bu entegre eğitimle etkin bir şekilde sağlanacaktır.

Toplumdaki bireyler ortak bir kültürü paylaşmaktadırlar. Toplum ve kültür karşılıklı etkileşim halindedir ve birisi olmadan diğerinden de bahsedemeyiz. Başka bir ifadeyle bireyin toplumsal yolla ilettiği değerler, yargı ve inançlar bugünün kültürünü oluşturduğu gibi aynı zamanda önceki kuşakların da çabasıdır (Tolan, 1993, s. 227-228).

1.3. SİYASAL TOPLUMSALLAŞMA

Siyasi kültür "toplumsal yapı" ile yakından ilişkilidir. Bir üst başlıkta toplumsallaşma tanımlanmıştı. Siyasal toplumsallaşma da toplumsallaşma sürecinde olan hareketin siyasal hayata olan etkisi denilebilir. Toplumsallaşmanın siyasal alanda gerçekleşmesiyle siyasal toplumsallaşma gerçekleşmektedir (Türköne, 2008, s. 236). Siyasal toplumsallaşma sürecinde birey siyasi kültürüne ait bilgiler edinir.

Birey hayatında öğreneceği değer ve inançları siyasal toplumsallaşma ile öğrenir. Siyasal kültür, önceki kuşaklardan etkilenir ve bu etkileri içerisinde barındırır. Şu anki siyasal kültür ile harmanlanır ve sonucunda gelecek kuşakları etkiler. Bu etkileşme yıllar hatta yüzyıllar sonucu oluşmaktadır. Burada değinilen kuşaktan kuşağa siyasal kültürün aktarılma sürecine, siyasal toplumsallaşma denir (Özer, 1988, s. 154). Birey ile siyasal çevre etkileşim halindedir. Bu etkileşim doğrudan veya dolaylı bir şekilde ömür boyu sürer. Bu etkileşim sonucunda bireyin siyasal sistem ile gelişen davranışının, beklentilerinin, görüş ve tutumunun gelişmesine siyasal toplumsallaşma süreci denilmektedir. Birey, dünyaya yeni geldiğinde siyasal veya toplumsal kültürü yoktur. Ailede başlayan süreç bireyin çevresinden etkilenmesiyle devam eder.

Siyasi kültür ülkeden ülkeye çeşitlilik arz etmekte olup ülkelerin yapılarının bir uzantısıdır ve her toplumda görülmektedir. Ülkelerin nasıl toplumsal, sosyal, kültürel, ekonomik durumları birbirinden farklıysa bunlara bağlı olarak bunların etkilediği siyasi kültürleri de farklı biçimlenmektedir. Birey aileyi, aile kabileyi, kabile o bölgeyi, bölge ülkeyi etkilemekte ve kültüründen etkilenmektedir. Aynı şekilde ülkede var olan kültür, bu sıralamayı tam tersine doğru bireye veya küçük bir kuruluşuna kadar etkilemektedir (Öztekin, 2007, s. 219-220). Kültür ile siyasal kültür aynı şey değildir. Ülkelerin birbirinden farklı siyasal kültürleri vardır. Hatta kültürleri birbirlerine çok benzer olsa da siyasal kültürleri farklıdır. Bir toplumun siyasal

kültürü diğer toplumlarınkinden ayrı tutulursa eksik bakılmış olur. Siyasal kültür uluslararası kültür hareketlerinden de etkilenir (Göktaş, 2009, s. 10).

Toplumdaki bireylerin siyasal sembollerdeki inanışları ve siyasal olaylar karşısındaki tutumlarının toplamı bize siyasal kültürü vermektedir. Yani siyasal kültür toplumdaki siyasal değerlere yön vermektedir (Göktaş, 2009, s. 10). Toplumdaki bireylerin amaçları, menfaatleri, hedefleri, değer yargıları büyük bir oranda siyasal kültürle örtüşüyor olmalıdır. Ne kadar büyük bir oranda örtüşür ise o toplum ile siyasal kültür uyumu o denli yüksek olur. Uyumun yüksek olduğu durumda kararlı, meşruti bir siyasal sistem olacaktır. Tersi durumda ise toplumun beklentilerine uymayan bir ideolojide meşruiyet sorunu oluşacaktır. Haliyle totaliter özellikleri siyasal hayatta görmeye başlayacağız (Durdu, 2018, s. 578).

Siyasal sistem, siyasi kültür ve siyasal yapıdan oluşur. Bu ikili birbirlerini yönlendirici etkiye sahiptirler. Literatürde bu kavramlardan birisi açıklanırken diğer ikisine değinilir. Siyasal yapı siyasal kültürle anlam kazanır. Bireyler siyasal sistem karşısındaki eylemleriyle, tutumlarıyla siyasal kültürü biçimlendirir (Çam, 1995, s. 200-201). Siyasal kültür ile siyasal yapı uyum içerisinde olursa sistem işleyişi optimum düzeyde olacaktır. Birbirlerine benzeyip benzememesinden ziyade politik yapı ile kültürün uygunluğuna bakılması siyasal sistem için önemli bir noktadır. Arada bir kopukluk olması durumunda sistemin işleyişi ve meşrutiyeti gözden geçirilmelidir. Siyasal kültür siyasi yapının bir türevi değilse sistem doğru işlememektedir. İlerde de bahsedilecek olan Cumhuriyet Öncesi'nde ki durum buna örnek verilebilir.

Toplumdan topluma farklılık gösteren siyasal kültür içerisinde bulunduğu toplumun değer yargılarını, kurallarını bireye iletir ve kendisi de toplumun yapısından etkilenir. Bu durum, Devletçilikle yönetilen bir ülke için de otokratik yönetimle yönetilen toplumda da aynıdır. Devlet biçimi fark etmez. Değinilen nokta siyasi kültürün devlet biçiminden bağımsız olduğu değildir. Burada söylenen siyasal kültürün etkileşim halinde olduğudur.

Medyanın gücü, kitle iletişim araçlarının etkinliği ve önemi gün geçtikçe artmaktadır. Bu durum göz önüne alındığında toplumsallaşma ve siyasal toplumsallaşma sürecinde medyanın bireye olan etkisinin giderek arttığını söylemek mümkündür. Medyanın yanlı yönlendirmesi veya

belirli bir partinin ideolojisine bağımlı yayınlar yapması bireyin seçme ve karar verme davranışlarının üzerinde olumsuz etkisi olacaktır. Bu şekilde tek taraflı yayınların yapıldığı bir toplumda katılımcı siyasi kültürden bahsetmek pek de mümkün olmayacaktır (Göktaş, 2009, s. 12).

Siyasal kültür ve medya karşılıklı etkileşim halindedir. Demokratik toplumlarda uzlaşmanın da etkisiyle siyasal iletişim daha yoğundur (Eyüboğlu, 1999, s. 49). Siyasal iletişimin etkin işleyebilmesi için çoğulcu demokrasi modeli ve katılımcı siyasi kültür gereklidir. Ancak bu durumda demokrasiye katkıda bulunulabilir. Daha detaylı olarak Türkiye'deki siyasi kültür konusu ele alınırken değinilecektir.

1.4. SİYASİ KÜLTÜR TÜRLERİ

Siyasi kültür dokümanlarına kaynak teşkil eden, Almond ve Verba tarafından yazılan "The Civic Culture" da üç farklı siyasal kültür türünden bahsedilmiştir. Bu başlık altında ilk olarak bu üç ayrımdan bahsedilecek ardından ülkemizdeki siyasi kültürün nerede konumlandırabilir sorusu tartışılacaktır.

Bu üç farklı siyasal kültürü açıklayacak olursak: katılımcı siyasi kültür (The Participant Political Culture), sınırlı mahalli kültür (Parochial Political Culture) ve (The Subject Political Culture) bağımlı, uyrukluk, tebaa, kültürüdür. İlk önce yöresel ve ulusal kültür diye ikiye ayrılan siyasi kültür, sonrasında ulusal kültürün altında uyrukluk kültürü ve katılımcı siyasal kültürü diye ikiye ayrılmaktadır (Verba, 1989). Bunları açıklayacak olursak; yerel (mahalli kültür) ulusal kültürün olmadığı köy, kabile tarzı yerleşimlerin olduğu alanda kendini göstermektedir. Liderin önemli bir konumu vardır. Modern dönemde de gelişmekte olan Afrika ülkelerinde mahalli siyasal kültürü görmekteyiz. Katılımcı siyasi kültürde halk sistemin farkındadır ve farklı yollarla sisteme katılmaya çalışırlar. Uyrukluk kültüründe ise halk sistemin farkındadır fakat katılmazlar (Duverger, 2007, s. 16). Siyasal alanda bir uzmanlaşma yoktur. Geleneksel sistem üzerinden devam eder.

Weber'e göre modernite, piyasa ekonomisi ve siyasal sistem, rasyonalitenin bir sonucudur. Yani ekonomik yapı ile modern siyasal sistem arasında paralel olacak şekilde bir uyum vardır. Marx'a

göre bu bağlantı bir alt-üst ilişki şeklindedir. Ekonomik yapıdaki hareketlilik, siyasal yapıyı etkilemektedir (Gülalp, 2018, s. 16).

Uyrukluk kültüründe, bireyler sistemin varlığından ve uygulamalardan haberdardır. Fakat aktif katılmazlar. Katılanlar sınırlı bir biçimde katılmaktadır. Benim oyumla değişmez mantığı vardır. Katılımcılar, hiyerarşik siyasal yapı içerisinde liderin direktiflerini takip ederler (Durdu, 2018). Tebaa kültüründe siyaset, halk işi değil seçkinlerin işidir. Halkın görevi kararlara uymak ve kararları sorgulamamak olmalıdır. Bu tip kültürü genelde modernleştirilen toplumlarda görmekteyiz. Birey edilgendir ve aktif rol oynamaz. Biraz önce bahsedilen haklar içerisinde kişisel haklardan tutun da siyasal ve sosyal haklara kadar kontrol eder, şekillendirmeye çalışırlar. Tebaa kültüründe devletin işlevi çok önemlidir. İktidar siyasal kültürü devlet merkezli bir siyasal kültür oluşmuş olur. Katılımcı siyasal kültür de göz ardı edilir (Durdu, 2018, s. 576-577).

Katılımcı siyasal kültürde birey aktiftir ve siyasal işleyişin de farkındadır, yönetime katılır. Hem ulusal hem de evrensel değerlerle yakından ilişkilidir. Birey edilgen değildir. Olayları oluruna bırakan değil olgulara yön verebileceğine inanan bireydir. Siyasal alandaki beklentileri ile bireyin eylemleri arasında sebep-sonuç ilişkisi vardır. Bu siyasal kültür modeli modern toplumdaki optimum modeldir. Birey vazifesinin bilincindedir. Hiçbir toplumda katılımcı siyasal kültür kendi başına bulunmaz, mahalli ya da tebaa siyasal kültüründen biriyle bütünleşir veya her ikisiyle birleşmektedir (Durdu, 2018, s. 577).

Gelişmiş ülkelerin gelişmiş demokrasilerinde katılımcı siyasi kültürü görürüz. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde mahalli ve uyrukluk (tebaa) kültürünü görürüz (Veysel Gökbel F. N., 2014, s. 190).

Türkiye'de ki siyasi kültür, katılımcı siyasi kültür (The Participant Political Culture) ve Osmanlı siyasi kültürümüzden gelen yerel siyasi kültürün (Parochial Political Culture) karışımı olan karma bir siyasi kültürdür.

Aynı siyaset organı toplumdan topluma farklılık arz edebilmektedir. Bunda etkili olan o toplumun siyasal kültürüdür. Çoğulcu demokrasiyle de en iyi uyum sağlayan katılımcı kültürde

birey siyasal alanda etkindir. Bu birey çevresine ve olaylara yön verebileceği inancındadır, yön verebilir de.

1.5. SİYASAL KATILIM

Vatandaşlar benimsediği katılma yolu ile siyasal hayata katılım sağlar. Bu katılım yoğunluğu ülkeden ülkeye siyasi kültürün etkisiyle farklılık göstermektedir. Bu başlık altında siyasal katılma düzeylerine değinilip aktif bir yurttaşın ne yapması gerektiği tartışılacaktır.

Siyasal katılım sadece oy vermek gibi basit bir eylemden ziyade; siyasi tartışmalara katılım, dernek ve vakıflara üyelik, siyasal literatürü izlemek gibi davranışların bütünüdür (Yücekök, 1987, s. 24). Verba, Nie ve Conserve siyasal katlım için bireyin, oy veren vatandaşın hükümetin işlerine ve kararlarına tesir etmek için direkt veya dolaylı olarak giriştikleri legal eylemlerdir demiştir. Özbudun ise legal-illegal veya başarılı- başarısız ayrımı yapmadan tüm eylemleri ve vatandaşları katmıştır (Akıncı S. , 2014, s. 37-38).

Verba ve Nie'nin "Participation in America:Political Democracy and Social Equality**"** eserinde altı kademede bireyin siyasal yaşama katılımını ortaya koymuştur. Siyasal katılım artan bir şekilde sıralanırsa:

i. Oy kullanmak dahil siyasetin hiçbir yönüyle ilgilenmeyen siyasal sürece katılmayanlar.
ii. Siyasal katılımı sadece oy kullanma ile sınırlayıp başka bir katılımda bulunmayanlar.
iii. Seçim kampanyalarıyla siyasal sürece katılanlar.
iv. Siyasal katılım adına oy kullanıp üstüne bireyin sorunlarıyla ilgili devlet erkanıyla temas halinde olma.
v. Siyasal katılımı kişisel çıkarlarının üstüne çıkarıp yaşadıkları çevre veya toplumun sorunlarına çözüm odaklı çalışıp yerel yönetimler ve iktidarı etkilemeye çalışanlar.
vi. Hem siyasal partide bir vazife üstlenip hem de partinin siyasal etkinliklerine katılanlar (Sidney Verba, 1971, s. 74).

Baykal'a göre ise üç farklı siyasal katılma düzeyi vardır. İlki sadece bilgi edinmeye dayalıdır. Gazete, radyo gibi platformlardan haber alıp miting ve parti kongrelerine katılırlar. Maksat siyasal ideolojiden ziyade bilgi almaktır. Bilgiyi ya doğrudan alır ya da iletişim araçlarıyla.

İkincisi ise ilk anlatılandan bir adım ilerisine geçip siyasi eyleme tavır takınmaktır. Bu katılım türünde izlemek yetmez kendi düşüncelerini başkalarına açıklar, öğretir ve tartışır. Tavır alan bir tutum içerisine girer.

Üçüncüsü ise en ileri şeklidir. Katılım en üst seviyedir. Siyasi parti, dernek ve vakıflara üye olan bireyler örgüt içerisinde görev alırlar. Gösteri yaparlar, yürüyüş düzenleyip mitinglere katılırlar (Baykal, 1970, s. 32-35).

Katılma bireysel olacağı gibi toplu da olmaktadır. Toplu katılma yöntemleri arasında siyasi partilerde aktif görev alma, siyasi gruplara katılma, siyasi grupların faaliyetlerinde bulunma dernek ve vakıflara üyelik sayılabilir.

Çam siyasal katılma eylemlerini azdan çoğa göre şu şekilde sıralamış: "gözlemci eylemler, aracı eylemler, siyasi mücadeleye yönelik eylemler" (Çam, 1995, s. 174). Dahl siyasal katılmayı "ilgi gösterme, önemseme, bilgi ve eylem" olarak sıralamıştır (Kışlalı A. T., 2006, s. 221).

Siyasi kültüre sahip bir vatandaş, toplumdaki siyasal gelişmeleri yakından takip eder ve yaptığı hareketlerle siyasal karar alma ve uygulamaya koyulmasında tesiri olduğuna inanması gerekmektedir (Kalaycıoğlu E. , Türkiye'de Demokrasi'nin Pekişmesi: Bir Siyasal Kültür Sorunu, 2008, s. 251-252).

Her ülkenin kendi siyasi kültürüne göre siyasal hayata katılma yöntemleri farklılık gösterebilir. Kimi ülkelerde bireysel katılım ağırlık gösterirken kimi ülkelerde ise toplumsal katılım ağır basar. Siyasi kültürün etkisiyle kimi ülkede katılım oy vermekten öteye geçemezken, kimi yerlerde ise siyasi partiler aktif kullanılır. Aktif bir yurttaş sadece oy kullanmakla kalmayıp siyasi parti, siyasi sendika, dernek üyeliği, dilekçe yazmak, sivil toplum örgütleri gibi birçok farklı katılım türlerini bir arada aktif kullanmaktadır.

Siyasi düzenler (monarşi despotluk, cumhuriyet) toplumdan bağımsız değil toplumun uzantılarıdırlar. Cumhuriyet veya despotluktan söz ederken toplumsal yapı ve beraberinde yerleşmiş siyasal kültürü de anlamak zorundayız. Örnek verecek olursak monarşide soyluluk, ayrıcalıklı olmak, şeref ilkeleri vardır. Bu ilkeleri uygulayabilirse toplumda varlığını devam ettirir, gönüllülük vardır. Despot yönetimlerde bireylerin özgürlükleri kısıtlıdır ve haklarını tam olarak arayamazlar; baskı, korku kültürü vardır. Cumhuriyette ise özellikle oydaşmacı demokrasinin hakim olduğu modelde azınlıkların bir söylem hakkı vardır ve kararlar uzlaşı çerçevesinde alınır, erdem kültürü vardır. Üstün görmek, ayrıcalık kazanmak yoktur, varsa yozlaşmış demektir. Karşıt görüşler olacak ve toplumun yararı için genel uyumu sağalacaklardır. Böyle bir toplum suskun değil, özgürlükçü uzlaşmaya dayalı rıza birliği üzerine kurulu bir toplum olacaktır.

İleride çokça geçen kuvvetler ayrılığı veya diğer adı erkler ayrılığı olan kavramı açıklamakta fayda var. Bu teoriyi ilk sistematik olarak üçe ayıran Montesquieu kuvvetin üç farklı türü olduğunu belirtmiştir: Yasama, yürütme ve yargı. Kuvvetler ayrılığı; yasama, yürütme ve yargının bağımsız olduğunu vurgularken bir kişinin her ikisinde de bulunamayacağını belirtir. Bu üç kuvvet farklı kişilerce, organlarca kullanıldığı zaman özgürlükçü ve demokratik olmaktadır. Bu duruma sert kuvvetler ayrılığı denmektedir. Hiçbir organ diğerinin alanına müdahale edememekte veya etkileyememektedir. Buradan sonuçla demokratik bir sistem oluşturmak istendiğinde bu üç erki ayırmamız demokrasinin yararına olacaktır. Hükümet sistemine göre yasama-yürütme arasında yakınlaşma olsa da yargı erki her zaman ayrı olmalıdır.

Hükümet sistemi ile kuvvetler ayrılığı yakından ilişkilidir. Hükümet sisteminde siyasi kültür ile beraber ekonomik ve sosyal yapı da göz önünde bulundurulmalıdır.

1.6. ÇOĞUNLIKÇU VE OYDAŞMACI DEMOKRASİ MODELLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Bölüme başlamadan önce belirtmek gerekir ki çoğu ülke karma demokrasi modelini benimsemiştir. Saf oydaşmacı veya saf çoğunlukçu model ülkelerin çok azında uygulanmaktadır. Büyük çoğunlukla demokrasi modellerini karma bir şekilde iç içe görmekteyiz.

Bu bölümde değinilecek olan demokrasi kültürü Arend Lijphart'ın demokrasi modellerinin ayrımı ele alınmıştır. Çoğunlukçu ve oydaşmacı diye ayırdığı demokrasi modellerini ilk olarak farkları ele alınacak ardından bu modeller iki alt başlıkta detaylandırılacaktır.

Arend Lijphart demokrasi modeli ayrımını, birbirine tamamen zıt oydaşmacı ve çoğunlukçu olmak üzere iki farklı ayrım içerisine alır ve buna ek olarak demokrasi modelleri kitabında bu ayrım için demokrasinin "*en temel ve eksiksiz*" tanımından ortaya çıktığını söyler (Lijphart, 2016, s. 15). Lijphart hangi demokrasi modelinin daha iyi olduğuna otuz altı ülkeyi karşılaştırarak ulaşmaya çalışmıştır. Bu iki demokrasi biçimindeki ayrım siyaset biliminde daha önce ortaya koyulmuş, bu çalışmada ise bu ayrımın genel hatlarından bahsettikten sonra Türkiye'nin bu ayrımın neresinde olduğuna tekrardan değinilecektir.

Çoğunlukçu modelde iktidar çoğunluğun isteklerine göre hareket eder. Halkı çoğunluk yönetir. Rekabetçi ve çatışmacı bir yapıya sahip olan çoğunlukçu model, oy çoğunluğunu elinde bulunduranın hakim olduğu sistemdir. Buna karşı oydaşmacı model, yönetimde olabildiğince çok temsilin olduğu, azınlık haklarının korunabildiği ve azınlıkların temsilcinin söz hakkının olduğu sistemdir. İktidarı paylaştırır. Müzakereci bir demokrasi olan oydaşmacı demokraside uzlaşı olmazsa olmazdır.

Arend Lijphart çoğunlukçu ile oydaşmacı özelliklerinin arasındaki farkları şu şekilde ayırmıştır.

i. Oydaşmacı modelde geniş katılımın sağlandığı koalisyonlu iktidar varken çoğunlukçu modelde ise tek partinin iktidarı vardır.
ii. Oydaşmacı modelde güçler dengesi varken çoğunlukçu modelde baskın bir yürütme söz konusudur.
iii. Oydaşmacı modelde çok partili geniş siyasal katılım varken çoğunlukçu modelde iki partili veya daha çok iki partinin söz hakkı olduğu bir sistemdir.
iv. Oydaşmacı modelde nispi temsil varken çoğunlukçu modelde yoktur.
v. Oydaşmacı modelde farklı gruplar arasında işbirliği ve uzlaşı varken çoğunlukçu model rekabete dayalı, çoğunluğun çıkarını savunan sistemdir. (Lijphart, 2016, s. 17).

İngiliz Westminster modeli özelliklerinden çoğunlukçu demokrasi modelinin özelliklerini on temel değişkende kısaca bahsedilip sonrasında oydaşmacı-çoğunlukçu karşıtlığında detaylandırılacaktır.

1.6.1. Çoğunlukçu Demokrasi Modeli

Bu modele en iyi örnek İngiliz Westminster sistemidir. Bu sistemden sonra Yeni Zelanda gelir. Yeni Zelanda neredeyse modelin tamamını özümsemiştir.

Yürütme gücü tek partinin elindedir. Hatta İngiltere'de iki büyük partinin güçleri birbirine çok yakındır ve birisi az farkla kazansa iktidarı elinde bulundurmuş olur. Diğer parti geniş bir azınlığı elinde bulundurur ve muhalefet rolünü oynar. Yeni Zelanda da ise üçüncü parti neredeyse hiç bulunamamıştır.

Parlamenter sisteme sahip İngiltere'de hükümet, Meclisin güvenine tabidir. Güvensizlik oyu hükümeti düşürür. Sistemin iki partili oluşu yürütmeyi güçlendirmiştir. İki büyük parti olan İşçi Partisi ve Muhafazakar Partisi İngiltere Parlamentosun'a hakimdir. Küçük azınlık partileri birkaç temsilciden fazlasını elde edememektedir.

Büyük oransız sonuçlar çıkaran nispi çoğunluk demokrasi sisteminin en iyi örneğini 2005 yılında İşçi Partisi ile görmekteyiz. %35.2 oyla parlamentoda %55'lik bir sandalye oranı elde etmiştir. Benzer bir orantısızlığı Yeni Zelanda'da da görmekteyiz.

Rekabetçi ve çatışmacı bir ortam sunan Westminster modelinde korporatizme zıt bir durum vardır. Hükümet merkeziyetçidir ve yasama parlamentodadır. İngiliz sisteminde iki meclisli yapı vardır. Unutulmamalıdır ki saf çoğunlukçu modelde tek meclisli bir sistem vardır.

Anayasası yazısız olan İngiltere basit çoğunlukla anayasasını değiştirebilir. Yani esnek bir anayasaya sahiptir. Yazısız anayasa, yargısal yorumun da oluşmamasına sebebiyet vermiştir. Mahkeme, yeni çıkan yasanın anayasaya aykırı olup olmadığını denetleyemez. Denetleme mekanizması sadece parlamentodur.

1.6.2. Oydaşmacı Demokrasi Modeli

Oydaşmacı demokrasi modelinde uzlaşı, tartışma ve pazarlıkla orta yol bulunmaya çalışılır. Bu orta yol arayışı, kararların uygulanmasında zamanı uzatmaktadır. Bu olumsuzluğa ek oydaşmacı modelde çoğunlukçu modele nazaran karar alma maliyeti yüksektir. Bölünmüş toplumlarda temsilde esnek olunamadığını savunan oydaşmacı model taraftarları bu durumu anti-demokratik ve tehlikeli bulmuşlar. Dışlanan azınlıkların ayrımcılığa maruz kaldıklarını hissedip bağlılık ve saygılarını kaybedeceklerini söylerler. Bu duruma örnek olarak Arend Lijphart, Kuzey İrlanda örneğini vermiştir. Bir Protestan çoğunluk hükümeti kurulmuş (1921-1972). Protestan-Katolik çatışması oluşmuş ve 1960'ların sonunda İngiliz askeri müdahalesi gerekmiştir (Lijphart, 2016, s. 55).

Derin ayrımların olduğu toplumlar için çoğunluk, bir kargaşaya sebebiyet vereceğinden bu durumlarda uzlaşmacı ve kapsayıcı bir tavır sergilenip, oydaşmacı demokrasi kullanılması daha doğru olacaktır. Bu durum çok parçalı toplumdan ziyade daha az bölünmüş toplumlar için daha uygundur, aksi durumda etkin olamayacaktır.

Oydaşmacı modelin özelliklerine gelirsek çoğulculuğun aksine koalisyonların bulunduğu yürütme gücünün paylaşıldığı bir demokrasi modelidir. Daha dengeli yasama ve yürütme vardır. Çok partili sistem vardır. Nispi temsil ile parlamentoda daha adil bir sandalye dağılımı yapılmaya çalışılır. Çoğunluğun çıkarından ziyade çıkar gruplarının korporatizmi vardır. Adem-i merkeziyetçi bir yapıya sahiptir. Azınlık haklarını daha iyi temsil edebilmek için iki meclisli yapısı ve katı bir anayasası vardır. Çok küçük bir grup bile 1/5 değişikliği veto edebilir. Belçika örneğinde katılığı bir üst seviyeye çıkartıp üçte iki çoğunluğa ek her iki mecliste Felemenkçe ve Fransızca konuşan insanların da onayını zorunlu tutmuştur (Lijphart, 2016, s. 64). İleride daha geniş bir şekilde Türkiye örneğinde ele alınacaktır.

1.7. KAVRAMSAL ANALİZ

Kültür ve siyaset birbiriyle doğrudan ilişkilidirler ve etkileşim halindedirler. Kültür gibi siyasi kültür de içerisinde bir tarihsel birikim barındırmaktadır. Bireylerin davranışlarında o ülkedeki siyasal olaylar etkilidir. Siyasal kültür bu ikisi arasındaki bir köprüdür.

Çam'a göre İkinci Dünya Savaş'ından sonra tüm ülkelerin demokratik değerleri aynı şekilde gelişmemiştir. Az gelişmiş ülkelerin gelişimi ağır olmuştur. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler Batı'nın teknolojisini ve demokratik değerlerini olduğu gibi almaya çalışmışlar fakat başarılı olamamışlardır. Çam'a göre başarısızlığın sebebi kanunların ve demokrasi için gerekli olan ilkelerin toplumun kendi yapısına bakılmadan kopya edilmiş olmasıdır (Çam, 1995, s. 200). Burada görülmesi gereken başarılı ülkeleri kopyalamak çare değildir. Ülkeler arası kültür farklılığından kaynaklı her sistem her ülkede aynı şekilde işlememektedir.

Siyasi kültürde hem kişisel davranışları hem de toplum olaylarını görmekteyiz. O zaman siyasi kültürde toplumun siyasal hafızasından bahsetmemiz mümkündür. Çünkü siyasi kültürün altında yatan bir tarihsel geçmiş vardır. Bu duruma örnek olarak; iki farklı toplum olduğunu düşünelim. Birisi insanların ve kurumların demokratik değere bağlı, demokratik kültürün hakim olduğu bir toplum, diğerinin de otoriter bir kültüre sahip olduğunu varsayalım. Demokratik siyasal sistemi bu her iki ülkeye de uyguladığımızda göreceğimiz muhtemel sonuç: demokratik kültürün özelliklerini barındıran ülke demokratik sistemi çabuk benimsemiş olacak, otoriter kültürün hakim olduğu ülkede ise içselleştirme bir hayli zor olacaktır. Tersi durumda otoriter bir sitem getirilmek istendiğinde ise demokratik kültür özelliğini içerisinde barındıran ülke zorlanırken, otoriter kültürü barındıran toplum daha kolay benimseyip otoriter sistemi kurabilecektir (Sitembölükbaşı, 1997, s. 259). Öyleyse kültür, siyasal kültürü; siyasal kültür de siyasal yapıyı biçimlendirecektir.

Siyasal kültürün, bulunduğu toplumun kültüründen etkilendiğini ve bulunduğu toplumun kültürünü etkilediğini söylemiştik. Toplumdaki kültürle ne derece örtüşüyorsa toplumdaki birey de o kadar sistemin içerisinde olacaktır ve sistem de bir o kadar meşru olacaktır. Sisteme katılan birey veya topluluk ne kadar büyüklükte katılım sağlarsa toplum halinde karar alma da o kadar yüksek olacaktır. Tersi durumda siyasal sistemde çeşitli sıkıntılar boy gösterecektir. Düzenli ve kararlı işleyemeyen siyasal sistem gibi. Siyasal sistemdeki sorunlar ekonomi , hukuk gibi diğer alanları da etkileyecek, toplum gergin bir hale bürünecektir. Çözüm için toplumun bir araya gelemediği bir durumda tartışma ve gerilim azalmayacak üstüne meşrutiyet krizi de doğacaktır.

Kültür ile demokrasinin birbirine %100 uyumlu olması beklenemez. Her kültürde demokrasinin gelişimini destekleyecek veya onu yavaşlatacak, demokrasiyi engelleyecek unsurlar vardır. Bu kültürel unsurlarla demokrasiyi ideal seviyeye taşıyabiliriz. Siyasi kültür ile ülke demokrasisinin destekleyici yönü arttıkça uyumu da artacak ve demokrasiyi daha ileriye taşıyacaktır. Siyasal etkileşim siyasi kültürü siyasi kültür de kurumları etkiler. Kurumlarda tekrardan siyasal sosyalizasyonu etkiler. Bu etkileşimle siyasi kültür ve siyasi davranış etkilenir ve etkiler (Yücekök, 1987, s. 13). Bu çalışmada üzerinde durulacak olan kısmı siyasi kültür ve davranışların neleri etkilediği yönünde olacaktır.

Siyasi kültür ve siyasi yapı, hükümet sistemiyle uyumlu değilse sistemin tıkanacağını ve krizlerle boğuşulacağı muhtemeldir. Aksi durumda ne kadar uyumlu ise o ülkede siyasi istikrarın o derece istikrarlı olacaktır. Sonucunda ekonomik gelişme ve refah artışı olmaktadır (Örs, 1990, s. 152).

İnsan yapısı gereği gruplar halinde yaşamakta ve edinilen bilgileri bilgi birikimiyle gelecek kuşaklara aktarmaktadır. Bu aktarım sürecine toplumsallaşma denilecek olursa, birey bu aktarım süreci içerisinde yaşadığı toplumu öğrenir, benimser ve kendi de bir takım şeyler ekleyerek yeniden oluşturma çabası içerisine girer.

Sonuç olarak toplumun içeresindeki siyasal, kültürel, ekonomik ve toplumsal gelişmeler siyasal kültürü etkiler. Etkilenen siyasal kültür de içerisinde bulunduğu toplumun siyasal, ekonomik, toplumsal alanlarını etkiler, değiştirir, biçimlendirir. Yani toplumsal değişmede, bireyin siyasal sistem ile ilişkisini araştırılıp ortaya bir araştırma konmak isteniyorsa siyasi kültürü dikkate almalıyız. Siyasi kültürün göz ardı edildiği bir durumda o araştırma eksik kalacaktır (Turan İ. , 1986, s. 470).

Toplumdaki değerler, yargı, davranış ve inançlardan oluşan kültür, günümüzün ve önceki kuşakların yaşanmışlıkları ve deneyimleridir. Günümüzde yaşayan insanlar deneyimleriyle kültür varlığını korur (Tolan, 1993, s. 227-228). Kültür ve siyasal kültür bulunduğu toplumdan soyutlanamaz, bulunduğu toplumu etkiler ve bulunduğu toplumdan etkilenir. Sadece bulunduğu toplum değil uluslararası toplumun kültür hareketlerinden de etkilenir ve etkiler. Toplum içerisindeki sistemi yöneten yönetici kadro eylemleri ile siyasi kültürü biçimlendirir.

İKİNCİ BÖLÜM TÜRK SİYASİ KÜLTÜRÜ

Siyasi kültür için bir sürece bakmamız gerekir, sadece günümüze bakılıp anlaşılamaz. Peki neden Osmanlı'nın son bölümleri dahil ediliyor? Bu sorunun cevabı siyasi kültürün içerisinde tarihsel bir birikim barındırmasıdır. Yani günümüzdeki siyasi kültürde Cumhuriyet Öncesi'ndeki siyasi kültürün de etkisi bulunmaktadır. Bu bölümde biraz az da olsa Cumhuriyet Öncesi Osmanlı'ya değinilip Türk siyasi kültürü hakkında çıkarımlarda bulunulacaktır.

Siyasal kültürü ele alırken, ele alınan o toplumun evveline ait siyasal kültürlere de bakılması gerekir. Bu bakımdan Türk siyasal kültürü, Cumhuriyet öncesi siyasal kültüründen bağımsız düşünülemez. Sonuçta 1923'te Cumhuriyet ilan edildiğinde yeni bir devlet kuruldu. Ancak yeni bir kültür ve siyasal kültür oluştu denilemez. Kültür ve siyasal kültür dinamik bir olgudur ve yavaş da olsa değişime uğrar ama bu uzun yıllar alır. Sonuç olarak Türk siyasal kültürüne bakılacaksa Osmanlının özellikle son dönemlerdeki siyasal kültürüne de bakmalıyız, çünkü Cumhuriyet tarihi Osmanlı siyasal kültüründen izler taşır.

Weber, patrimonyalizmin ailedeki ataerkil kavramının daha üst versiyonu olduğunu söylemiştir. Ataerkil çerçevesi dışında kalan alana doğru iktidarın siyasal süjelerle genişlemesi durumunda patrimonyal devlettin varlığından bahsedebileceğimizi söyler (Gülalp, 2018, s. 54). Osmanlı Patrimonyal (baba devlet) özellik göstermektedir. Padişah tekti, tanrısal gücü vardı, kuvvetler ayrılığı söz konusu değildi. Hükümdar otoritesinin kanatları altında merkezi bütünlük mevcuttu.

19. yüzyılda Avrupa'da siyasi iktidar kademe kademe halka kulak veriyordu ve halkın temsil edildiği parlamentolara yöneliyordu. Bireylerin bir araya gelip oluşturduğu halk, Batı toplumlarında geçmişe nazaran daha iyi bir konumdaydı. İktidarın nasıl bir siyaset izleyeceğini halkın eğilimlerine göre bakıp belirliyordu. Fakat aynı dönemde Osmanlı toplumu hala geleneksel bir yapı halindeydi. Toplum hukuk alanında farklılık gösteriyordu ve Müslüman ile gayrimüslimlerin eşit hakları yoktu. Tanzimat ile kıpırdamaya başlayan yenileşme hareketleri hukuk alanında cılızdı. Bireyi şekillendiren yetiştiği, büyüdüğü dinsel cemaati ve etnik kökeniydi.

Tanzimat ile Osmanlı'da siyasal düzen, seçilmiş bir Meclise kavuşmuş ve çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma yolunda adım atılmıştı. II.Abdülhamit'in Mebusan Meclisi açılış konuşmasında ''*alem-i medeniyetin terakkiyat-ı hazırası*'' tabiri bunu açıklamaktadır (Okandan, 1946, s. 118). Tabi bu geçiş bıçakla kesilmişçesine keskin bir biçimde bir günde olmadı, olamazdı da. Yeni olan, geleneklerle harmanlanıp zaman içerisinde değişip evrilir. Bu nedenledir ki Türk siyasi sistemine bakarken sadece yeni olana değil geleneksel kültürün yeni üzerindeki etkilerine de dikkat edilmelidir.

Osmanlı döneminde olan merkeziyetçilik Türkiye Cumhuriyeti'ne siyasi kültür aracılığı ile miras bırakılmıştır (Yolcu, 2019, s. 102). Gülalp de Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı'dan miras olduğunu ve aynı toplumsal yapıya sahip olduğumuzu söyler. Sınıfsal yapı ve dünya ekonomisi ilişkisinin aynı şekilde devam ettiğini ve çok büyük bir değişiklik olmadığını iddia eder. Değişikliğin sadece ekonomimiz ile dünya ekonomisine entegre olmasına aracılık eden sınıflarda olduğunu söylemiştir (Gülalp, 2018, s. 47).

Buradan anlaşılan Cumhuriyetin ilanıyla yepyeni bir siyasi kültüre kavuşulmadı. İnsanlar aynı insanlar, bir insanın davranışları veya huyu nasıl bir günde değişmezse o topluma ait siyasi kültür de bir günde değişmez. Değişen yönetim biçimi oldu. Var olan siyasi kültürümüz devam etti, hatta Cumhuriyetin ilk döneminde tek partili olan siyasal hayatımızın sebebi de budur. 1946 DP kurulana kadar tek parti devam etmiştir (Yolcu, 2019, s. 100). 1946 yılında yapılan genel seçimle çok partili hayata geçilmiş parlamenter sistem pekişmeye başlamıştır.

Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra Osmanlı'daki kurmay subayların %93 ü memurların da % 85 inin görevlerine devam ettiğini gözlemlenmiştir. 1920-1946 yılları arası devam eden tek partili yıllarda, Meclisin yarısının resmi görevlilerden oluşturduğunu aşağıdaki Özbudun'un Frey'den uyarlayarak çizdiği tabloda görmekteyiz (Özbudun E. , 1995, s. 7-8).

Tablo 2.1: Milletvekillerinin meslekleri ve Temsil Ettikleri Seçim Çevresinin Bulunduğu Bölgede Doğanların Oranı, TBMM, 1920-1954 (%)

Meslek	TBMM Dönemi									
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
	1920	1923	1927	1931	1935	1939	1943	1946	1950	1954
Resmi Meslekler*	43	54	54	45	48	47	47	36	22	21
Serbest Meslekler	18	20	22	22	24	27	31	35	45	44
Ekonomik Meslekler **	19	14	16	22	19	19	16	24	29	29
Dinsel Meslekler	17	7	4	3	3	2	1	1	1	1
Diğer***	4	4	5	7	5	5	4	3	4	5
Seçim Çevrelerinin bulunduğu Bölgede doğan milletvekilleri	72	64	55	56	41	47	49	66	68	71

* Devlet görevlilerini, askerleri ve öğretmenleri içine almaktadır.

** Ticaret, tarım ve bankacılık sektörlerindeki kişileri içine almaktadır.

*** Gazeteciler bu kategoridedir.

(Özbudun E. , 1995, s. 11)

1950 seçimleriyle birlikte DP sadece siyasal eliti değil aynı zamanda şehirdeki alt tabakayı ve köylülerin desteğini alarak iktidara gelmiştir (Özbudun E. , 1995, s. 15).

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda siyasi elit Osmanlı geleneği çatısında büyümüş, yetişmiş kişilerdi. Geçmişte var olan siyasi kültürden etkilenmişlerdi. Aynı durumu çok partili hayata geçiş döneminde de görmekteyiz. Mevcut siyasi kültür geçmişten sert bir biçimde kopmamıza engel olur. İleride Demokrat Parti örneğinde açıklanacak bu durum bize siyasi kültürün siyasal hayatımızdaki yerini gözler önüne sermektedir. Cumhuriyet Öncesi Osmanlı'nın kültür yapısının Türkiye Cumhuriyeti'nde de (özellikle geçiş döneminde) etkili olduğu belirtildi. Fakat şunu belirtmek gerekir ki bu etkilenme bir alınyazısı şeklinde değildir. Bu durum karamsarlığa sevk etmemeli, kültür ve siyasi kültür değişime açık bir olgudur. Toplumdaki inanç, değer, yargı ve davranışlar değiştikçe kültüre etki edecektir. Şuan ki kültür geçmiş ve günümüzdeki kuşakların deneyimlerinden ve katkılarından oluştuğu için; günümüzdeki deneyim ve değerler değiştikçe gelecek de şekillenecek kültüre etki edecektir (Tolan, 1993, s. 227-228). Örnek

verecek olursak 1950'li yıllarda geçilen çok partili hayat ile 2000'li yıllarda çok partili parlamenter sistemin demokratikliği ve işlerliği aynı değildir. Siyasi kültür zamanla değişime uğrayıp siyasal hayatımıza etki etmiştir.

2.1.TÜRK SİYASİ KÜLTÜRÜNÜN TEMSİLDE ADALET VE YÖNETİMDE İSTİKRAR ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ

Bu bölümde, demokrasi kültürü Arend Lijphart'ın demokrasi modeli ayrımı ile ele alınmıştır. Çoğunlukçu ve oydaşmacı diye ayırdığı demokrasi modellerini Türkiye özelinde nerede konumlandırılabiliriz sorusunun cevabı, temsilde adalet ve yönetimde istikrar çerçevesinde tartışılacaktır.

1982 Anayasası'nın 67. Maddesi'nde şöyle bir ifade geçer: "*Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak şekilde düzenlenir*." (www.tbmm.gov.tr, 2020). Birbirine zıt diyebileceğimiz bu iki ilkeye göre ülkeler seçim sistemlerini ve sonucunda yürütmedeki işleyişlerini belirlerler. Ülkemizde bu iki ilkeden hangisinin ağırlıkta olduğu, hangi sebeplerin etkili olduğu ve bizi hangi sonuçlara götüreceği bu başlık altında işlenecektir. Arend Lijphart'ın kültürden ziyade kurumlara odaklanan Demokrasi Modelleri Kitabı'nda ele aldığı biçimde çoğunlukçu-oydaşmacı model ayrımını ele alınacaktır. Daha öncesinde çoğunlukçu ve oydaşmacı demokrasi modellerinin özellikleri paylaşılmıştı. Türkiye özelinde bakılacak olursa;

Ülkemizde iki ana parti de olsa çok partili sistem vardır. Ama bu durum bizi oydaşmacı demokrasi modelinin içerisine atmaz. Bunun sebebi %10 barajdır.[1] Bu barajın amacı güçlü bir yürütme oluşturmaktır. Milletvekili seçimlerinde ülke genelinde %10 oyu alamayan parti Meclise alınmıyor ve o partinin sandalye hakkı Meclise girmeye hak kazanmış diğer partilere dağıtılıyor.

[1] Türkiye'de ilke defa 1961 seçiminde uygulanmıştır. Amacı yönetimde istikrarı arttırmaktır.

Tablo 2.2: Türkiye Genel Seçim Sonuçlarının Dağılımı (2002-2018)

Yıl	2002	2007	2011	Haz 2015	Kas 2015	2018
Baraj Üstü %	53,7	81,8	88,8	95,3	97,5	99,3
Baraj Altı %	46,3	18,2	11,2	4,7	2,5	0,7

(Ünal, 2019, s. 324)

(www.tuik.gov.tr, www.ysk.gov.tr) siteleri ışığında Betül Aydoğan Ünal'ın Türkiye'nin Yeni Sisteminde Seçim Öncesi İttifakları yazısında yukarıdaki tablonun verilere baktığımızda baraj altında kalıp temsil edilemeyen kitlede düzenli bir azalış olduğunu görmekteyiz (Ünal, 2019, s. 324). Bunun sebebi, halkın 2018 e kadar baraj altında kalacağını düşündüğü partiye oy vermek yerine barajı geçen partilere oylarını yöneltmesidir. 2018 de gördüğümüz minimuma inme sebebi ise seçim barajına takılma tehlikesi olan partilerin ittifak kurup seçime girmeleridir. İttifakların kurulmasıyla azınlıklar Mecliste söz hakkına sahip oluyorlar, haliyle temsilde adalet açısından siyasi kültürümüzde olumlu bir sonuç oluşmuştur. Kurulan Millet İttifakının[2] yayımladıkları bildiride ittifakın kurulmasındaki amacın farklı görüşlerin Mecliste temsilini ve temsilde adalet ilkesini sağlamak olduğu bildirilmişlerdir.

2017 Anayasa değişikliği ile seçim barajının önemi azalmıştır. Bunun sebebi ittifak olarak seçime giren partilerin ittifak oy oranının %10'u geçtiği taktirde ittifak içerindeki tüm partilerin Meclise girmeye hak kazanmalarıdır[3].

Seçim barajının matematiksel ve psikolojik iki sonucu vardır. Seçmenler buna göre sonraki seçimlerde atacağı oya karar verir. Matematiksel sonuç: Ülkemizde %10 seçim barajı var ve yeni kurulan bir partinin %4,5 oy aldığını varsayalım. Seçmen bu yeni partinin diğer seçime kadar olan sürede kendi oy potansiyelini geliştiremediğini düşünüp oyunu barajı geçen veya geçmesini umut ettiği başka bir partiye verir. Psikolojik faktör ise diğerini destekler niteliktedir. Bu partiye attığı oyun israf olduğunu düşünür ve bir sonraki seçimde başka partiye oyunu verir.

[2] İYİ PARTİ, SP, CHP, DP partilerinden oluşmaktadır.
[3] %6'şar oy oranı olan iki parti seçimde ittifak kurduğunda toplam oy oranı %12 olacak ve Meclise girmeye hak kazanacaklardır.

Burada %10'luk bir seçim barajının seçmen davranışı üzerindeki etkisi ve oluşacak siyasi kültür varsayıldı.

Cumhurbaşkanlığı Sistemi (2017 Anayasa değişikliği) ile ittifakların önü açılmış ve %10'luk seçim barajı önemini yitirmiş demekten ziyade büyük bir engel olmaktan çıkmıştır demek daha doğru olur. Önceden %6 oy alan iki parti Mecliste kendilerine oy vermiş insanları temsil edemezken bu iki parti ittifak kurup toplamda %10'luk barajı geçtiği taktirde ülkede temsil edilen yüzde artmış olacak. Yasama tarafı için daha uzlaşmacı daha oydaşmacı demokrasi modelli bir yaklaşım olsa da yürütme için aynı şeyi söyleyemeyiz.

Tablo 2.3: Verilen Oyların Yüzdesi Cinsinden Seçim Barajları

Oran	**Ülke**
% 10	Türkiye
% 7	Rusya
% 6	Moldava
% 5	Almanya, Belçika(bölgesel), Estonya, Gürcistan, Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Litvanya, Hırvatistan, Letonya
% 4	Avusturya, Bulgaristan, İtalya, Norveç, Slovenya, İsveç
% 3	İspanya(bölgesel), Yunanistan, Romanya, Ukrayna
% 2	Danimarka
% 0,67	Hollanda (tek yasal baraj kullanılan oyların 1/150'sünün sağlanması)

(Zariç, 2018, s. 254)

Jean Claude Colliard'ın çalışmasındaki tabloda göreceğimiz üzere seçim barajını sadece Türkiye kullanmıyor, başka ülkelerde de vardır. Ancak yukarıda gördüğümüz gibi AB ülkeleri arasında zirvede olan Türkiyedir.

2017 Anayasa değişikliği öncesinde yürütme yasamanın içerisinden çıkıyordu. Yani koalisyon hükümeti oluştuğu durumda yürütme paylaşılıyordu. Bakanlar Kurulu iki farklı parti mensuplarınca yönetilebiliyordu. Artık yeni hükümet sistemi ile %50 +1 oyu olan Cumhurbaşkanı, bakanları seçmektedir. Yani yürütme %50+1'in elinde olmuş olmaktadır. Bu durum yürütmeyi daha çoğunlukçu modele doğru güçlü bir şekilde itmiştir.

Aşağıdaki tabloda hükümetteki parti sayısı ile hükümetin ömürlerinin ortalamasını karşılaştırmalı olarak görmekteyiz. Hükümet ömrü, hükümet başarısı için tek kıstas değil fakat yaygın görüşe göre kıstaslardan biridir. Hükümetlerin diğer başarı kıstasları olan GSYH büyüme hızı, enflasyon, işsizlik, borç stoku gibi rakamlar Tablo 6-7 de ileride gösterilecektir.

Siyasi istikrar için kurumların uzlaşı içerisinde çalışması gerekmektedir. Organlar arasındaki uyumsuzluk hükümetin görev sürelerine de etki eder. Hükümetin ömrü kısa olduğu ölçüde istikrarsızdır (Murat Akçakaya, 2018, s. 933).

Tablo 2.4: Parlamenter demokraside beş hükümet tipine göre ortalama hükümet ömürleri ve sıklıklarını veriyor. (1945-2010)

Hükümet Çeşitleri	Hükümet sayısı	Ortalama Hükümet Ömrü (yıl)
Asgari çoğunluklu tek parti	56	8,20
Asgari çoğunluklu koalisyon	85	3,64
Tek parti azınlık	42	2,57
Azınlık koalisyonu	62	1,52
Geniş çoğunluklu	106	2,27
Bütün hükümetler	351	3,45

(Lijphart, 2016, s. 165)

Yukarıda gördüğümüz tabloda bize hükümetteki parti sayısı arttıkça o hükümetin ömrünün ve başarı şansını azalttığını göstermektedir. Aralarında güçlü bir ilişki vardır. En uzun ömürlü asgari çoğunluklu tek parti hükümetidir. Genel olarak baktığımızda ülkemiz için de benzer tabloyu görmekteyiz. Tek parti hükümetleri daha uzun ömürlü olurken koalisyon hükümetleri tek parti hükümetlerine nazaran hükümette kalma ortalamaları daha kısa olmuştur.

Bu durumun siyasi kültürümüzdeki bilincin yansımasını 7 Haziran 2015 seçimlerinde görebiliriz. Seçim sonucunda hükümet kurulamamış, seçim tekrarlanmış ve halk yönetimde istikrardan yana oyunu kullanıp en çok oyu alan iki partinin oyları 1 Kasım 2015'te tekrarlanan seçim ile artmıştır. Sadece en çok oyu alan iki parti oyunun arttırmasının sebebini halkın temsilde adalet ilkesinden biraz daha vazgeçip yönetimde istikrara doğru yol almasıdır diyebiliriz. Seçim sonucunda AKP oyunu %40,87'den %49,49'a çıkartmıştır. CHP ise %24,95'ten %25,31'e çıkarmıştır.

Bir diğer özellik toplum yürütmeye ne ölçüde katılıyor sorusudur. Türkiye yürütme gücünün çoğunluğun elinde bulunması gerektiğini savunur. Bunu nereden anlıyoruz sorusunun cevabı için geçmişten günümüze kurulan hükümetlere bakabiliriz. Bunun için ilk önce Arend Lijphart'ın koalisyon kuramını üçe ayırmasını incelemeliyiz. İlki, asgari çoğunluklu hükümetlerdir. Bu hükümet tipi ya tek parti iktidarıdır ya da iktidar olabilmek için gerekli olan minimum koalisyona ihtiyaç duyar. Elinden geldiğince diğer partileri iktidardan uzaklaştırır. İkincisi ise geniş çoğunluklu hükümetlerdir. Bu hükümet için gerekli minimum parti sayısından daha fazlasını içerisinde barındırır. Üçüncüsü ise dar çoğunluklu hükümetlerdir. Bu hükümetler azınlık hükümetidir ve çoğunluk tarafından desteklenmez (Lijphart, 2016, s. 112). Bu üçünü incelediğimizde çıkarılan sonuç oydaşmacı diyebilmemiz için geniş çoğunluklu hükümet biçimi olmalıdır. Ülkemizde toplumun yürütmeye katılan kesmi %50+1'dir. Bu durum Türkiye'yi çoğunlukçu demokrasi modeline doğru çevirir. En çoğunlukçu hükümet ise asgari çoğunluktur.

Türkiye için 1982 Anayasası'ndan (son kurucu Anayasa) sonra kurulan hükümetlere günümüze kadar baktığımızda hükümet ya tek parti hükümeti olmuş ya da tek başına iktidar olamıyorsa, koalisyon şartsa hükümet kurmak için gerekli en az sayıdaki partiden kurulmuştur. 2017 Anayasa değişikliği ile hükümet kurma görevi yasamada olmadığı için bir koalisyon söz konusu olmayacaktır[4]. Yürütme Cumhurbaşkanında ve Cumhurbaşkanının seçtiği Bakanlar Kurulu'ndadır, yani tek bir yerde toplanmıştır. Burada da Türkiye çoğunlukçu demokrasi modelini benimsemiştir demek mümkündür.

[4] Kanun ve anayasa değişiklikleri hariç tutulmuştur. Burada yürütme hükümet kurmak için koalisyona ihtiyaç olmadığı denilmek istenmiştir.

Diğer bir fark ise yasama ile yürütme arasındaki güç ilişkisidir. Çoğunlukçu model yürütmenin üstünlüğüne dayanır. Oydaşmacı modelde ise dengeli bir yasama yürütme ilişkisi vardır (Lijphart, 2016, s. 143). Türkiye'de yürütmenin üstünlüğü giderek artmıştır. Bu güçlenmeyi Cumhurbaşkanı özelinde daha net görmekteyiz. Bunlar; 2007 Anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanı halk tarafından direkt seçilmeye başlanmıştır. 2010 Anayasa referandumunun geçmesiyle Anayasa Mahkemesi daha önceden 11 asıl 4 yedek üye sayısı 17 asıl üyeye çıkmıştır. 17 üyenin hepsini farklı kurumlar tarafından aday gösterilse de seçen Cumhurbaşkanı olmuştur. Yürütmeyi yargının bir adım daha önüne taşıyan diğer madde HSYK'daki değişikliktir. 7 asıl 5 yedek üye sayısı 22 asıl 12 yedek üyeye çıkarılmıştır. Burada da 4 asıl üyeyi Cumhurbaşkanı seçmektedir. 2017 Anayasa değişikliği ile yürütmenin yasama karşısında net bir üstünlüğünü görülmektedir. Cumhurbaşkanı bakanları ve üst düzey kamu yöneticilerini atayabilmektedir. Kararnameler ile kanunların ulaşamadığı noktalara ulaşabilecek, yasa koyabilecekti.

2007 Anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanı halk tarafından seçilmeye başlandı. Bu durum önceden Meclis tarafından seçilen Cumhurbaşkanının yetkilerini yasama karşısında arttırmış oldu. Aynı parlamento gibi halk doğrudan 5 yıllığına Cumhurbaşkanı seçebiliyordu. Yürütmenin yasama karşısında bariz bir üstünlüğünü görmekteyiz. Bu durum Türkiye için özellikle 2017 Anayasa değişikliği sonrası çoğunlukçu demokrasi modeline ibrenin kaydığını bize göstermektedir.

Bir diğer fark oydaşmacı demokrasi modelinde nispi temsil kullanılırken, çoğunlukçu demokraside ise kazananın hepsini aldığı nispi temsil veya tek temsilcili mutlak çoğunluk kullanılır (Lijphart, 2016, s. 173). Türkiye'de 1960 sonrası seçimlerde nispi temsil sisteminin farklı versiyonları uygulanmıştır. Nispi temsilde oran Meclise daha adil dağıtılır, temsilde adalet sağlanır. Ülkemizde ülke barajlı d'hondt sistemi uygulanmaktadır. Türkiye'deki baraj oranı düşük olmuş olsa temsilde adalet daha ağır basıyor denilebilirdi fakat %10'luk bir seçim barajının olduğu bir dünyada yönetimde istikrar daha doğru olur. Buna karşı en son yapılan 2017 Anayasa değişikliği ile milletvekili sayısı 600'e çıkarılması ve partilerin baraja takılmamak için ittifak yapabilmeleri oydaşmacı modele biraz olsun yaklaşılmıştır.

Bir diğer ayrıma gelecek olursak çoğunlukçu demokrasi rekabete dayanan çoğulculuğu temel alırken, oydaşmacı demokrasi uzlaşı temelli korporatizme dayanmaktadır.[5] Türkiye'deki koalisyon örneklerine bakılırsa; AKP hükümetine kadar hükümetin koalisyonlarla yönetildiğine şahit olundu fakat daha önce de belirtildiği gibi 2015 seçimlerinde farklı bir durum olmuş koalisyon kurulamamış, partilerden hiçbiri uzlaşamamıştır. Bunun sebebini uzun süre devam eden tek parti hükümetinin uzlaşma ihtiyacı olmadığından var olan uzlaşma kültürümüzde de körelmesine sebep olmasıdır denilebilir.

Diğer bir ayrım ise çoğunlukçu demokrasi modelinde hükümet, üniter ve merkezidir. Oydaşmacı demokrasi modelinde federalizm ve adem-i merkeziyetçilik vardır (Lijphart, 2016, s. 222). Çoğunlukçu hükümet merkezde yönettiklerinin dışında merkezde olmayan kurumların da elinin altında olmasını ister, kontrol eder. İpler çoğunlukla merkezin elindedir. Oydaşmacı model, merkez ile çevre arasındaki güç paylaşımını korur ve aynı zamanda pratikte çevreye biraz daha fazla söz hakkı tanır.

Tanzimat'tan günümüze merkeziyetçilik ilkesi egemen olmuştur. Her ne kadar Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1985-1989) verimsiz çalışan belediyeler için ihalelerle taşerona (özel sektöre) işin gördürülmesi planlanmış olsa da büyük resme baktığımızda merkeziyetçi bir devlet görmekteyiz. Özal devamında İl Özel İdarelerine bütçeden gelir de aktarmıştır. Yine de paragrafın ilk cümlesinde de dediğim gibi ülkemizde merkeziyetçilik egemendir. Tek tek açıklamak için ayrı bir makale yazmak gerekir ama günümüze yakın bir örnek olarak valileri ele alabiliriz. Vali merkez tarafından atanan, ilin mülki ve idari amiridir. Yetki genişliğini kullanabilen valiler illerde merkezin koyduğu kanunların uygulanmasını sağlar. İli denetler, düzenler, emniyet ve asayişi sağlar. Terörle mücadele adı altında valinin yetkileri arttırılmıştır.

Diğer bir ayrım gücün toplanması veya bölüşümüdür. Çoğunlukçu modelde güç tek mecliste toplanmıştır. Oydaşmacı demokrasi modelinde yasama iki meclisli bir yapıdadır. Güç paylaşılmış bir durumdadır. Farklı versiyonları da olsa ana amaç azınlıkta olan yerel güçlerin

[5] Burada kullanılan korporatizm ifadesinden kast edilen demokratik korporatizmdir.

daha iyi temsilidir. İki meclisli sistemde ilk meclis frenlenebilir, anayasaya uygunluklar ikinci meclis tarafından gözden geçirilebilir.

Türkiye hem tek hem de çift meclisli parlamento yapılarını tecrübe etmiştir. 1876 ve 1961 Anayasa'larından sonra çift meclisli bir yapımız olmuştur. 1921, 1924 ve 1982 Anayasa'larında tek meclisli bir yasama organımız vardır. Şuanda Meclisimiz tek meclislidir. Buradaki farkta da Türkiye'nin çoğunlukçu özelliğini görmekteyiz.

Bir diğer fark anayasanın katı veya esnek oluşudur. Çoğunlukçu demokraside anayasa esnek bir yapıdayken; oydaşmacı modelde katı bir anayasa vardır. Çoğunlukçu modelde yargısal yorum yoktur, oydaşmacı demokraside anayasa, yargısal yorumla korunur.

Katı ve esnek anayasa ne demek onu açıklamakta fayda var. Esnek anayasalar daha kolay değişebilen nitelikli çoğunluk aramayan salt çoğunlukla değişebilen anayasalardır[6]. Katı anayasada nitelikli çoğunluk aranır.

Türkiye'de anayasa değişikliği için nitelikli çoğunluk gerekmektedir. Üye tam sayısının 3/5 ile değişiklik kabul edilir ve halkoyuna sunulur. Değişiklik 2/3 çoğunlukla referanduma gerek kalmadan Meclisten geçer. Yargısal yorumda bulunan Anayasa Mahkemesi üyelerinin görev süresi 2010 yılı öncesinde 65 yaşına kadarken; 2010 Anayasa değişikliği sonrası 12 yıl ile sınırlandırılmıştır. Uzun dönemler geniş temsiliyetin önünde birer engeldi. Genellikle salt çoğunlukla karar alınır fakat nitelikli çoğunlukla da alınan kararlar vardır[7]. Karar almadaki bu nitelikli çoğunluk oydaşmacı yönünü arttırmaktadır. Bu ayrımda Türkiye'nin oydaşmacı demokrasi modeli üzerinde baskın bir özelliği çıkmaktadır.

Diğer bir fark merkez bankasının konumudur. Çoğunlukçu modelde Merkez Bankası yürütmenin güdümündedir. Oydaşmacı modelde ise bağımsızdır. 11 Haziran 1930 yılında kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Kanununda bankanın bağımsızlığı üzerinde durulmuştur (Sağın, 2015, s. 96). TCMB piyasayı takip edip gerektiğinde müdahalede

[6] Salt çoğunluk: Yarının bir fazlasıdır. TBMM salt çoğunluğu 301 milletvekilidir.
Nitelikli çoğunluk: Türkiye için anayasa değişikliği şartı üye tam sayısının 2/3 veya 3/5
[7] Anayasa değişikliğinde iptale, siyasî partilerin kapatılmasına ya da Devlet yardımından yoksun bırakılmasına karar verilebilmesi için toplantıya katılan üyelerin üçte iki oy çokluğu şarttır. (www.anayasa.gov.tr, 2020).

bulunmaktadır. Bu özellik oydaşmacı model özelliğini ülkemizde merkez bankası özelinde görmekteyiz.

Hiçbir ülke benimsediği demokrasi modelini bir anda değiştiremez. Biz artık oydaşmacı değil çoğunlukçu demokrasi modelini benimsiyoruz deyip 180 derece dönüş yapamaz. Buna etki eden zeminde bir siyasi kültür yatmaktadır. Yani zamanla bir geçiş yaşanabilir. Kültürün, kurumları yoğurup ona göre şekil verip değişime uğratması gerekmektedir.

Kurumlar ile kültürün etkileşim halinde olduğunu görmekteyiz. Kurumlar uzlaşı içerisinde çalıştıkça oydaşmacı demokrasi modeli çoğunlukçu modelden daha etkin bir şekilde çalışacaktır. Bunun da altında yatan ana sebep uzlaşmacı siyasi kültürdür. Siyasi kültür kurumları kurumlar da demokrasi modellerini etkiler. Siyasi kültürün yaptığı etki burada net bir şekilde görülmektedir. Uzlaşı kültüründen yoksun bir topluluğun oydaşmacı demokrasi modelini benimsemesinin imkansız olduğunu söylemek yanlış olur. Kültür değişken bir yapıdadır. Rekabetçi kültüre sahip topluluk zamanla daha az rekabetçi daha uzlaşmacı bir siyasi kültür içerisine girebilir.

Türkiye ne saf oydaşmacı ne de saf çoğunlukçu demokrasi modelini benimsemiştir. Karma bir demokrasi modeli gördüğümüz ülkemizde 2017 Anayasa değişikliğine kadar oydaşmacı demokrasi özelliğinin ağır bastığını söylemek mümkündür. Fakat özellikle Cumhurbaşkanlığı Sisteminin ülkemizde uygulanmasıyla Türkiye'nin çoğunlukçu demokrasi modelinin ağır bastığını söyleyebiliriz. Yani azınlık haklarının da gözetildiği daha adil temsil etme ve karar alma süreci yerine kararlı ve etkili bir siyaset tercih edildi. Göztepe de aynı şekilde Türkiye'nin oydaşmacı demokrasi modelinin de özelliklerini siyasal sistemine uyarlanmış, karma bir yapı olarak nitelendirmiştir (Göztepe, 2011, s. 163). Temsilde adalet ve yönetimde istikrar ibresi olduğunu varsayarsak en az %51 ile ibremiz yönetimde istikrarı göstermektedir. Toplum referandumlarla karar mekanizmasının içerisinde bulunmuş ve siyasi kültürümüz için uygun olanın bu olduğu kanaatindedir. Değişimi isteyen biraz önce bahsedilen vatandaş ve siyasi elitlerdir. Siyasi kültürümüz sonucunda kurumları bu şekilde evirdik. Sonsuza kadar böyle kalacak diye bir kural yoktur. Değişen siyasi kültürümüzle zaman içerisinde bu durumda değişkenlikler gösterebilir. Toplumumuzun heterojen yapısı ve siyasal kültürümüzdeki uzlaşı

eksikliği bizi özellikle son dönemde oydaşmacı modelden uzaklaştırmıştır. Temsili olarak çoğunlukçu modelin ülkemizde en az %51 olduğunu söylenmesinin sebebi, özellikle 1961 Anayasası ile gelen sosyal haklar, iş ve işverenlerin daha pazarlıkçı, uzlaşmacı demokratik araçları kullanmaya başlaması gibi oydaşmacı modelin altını destekleyen unsurların kullanılmasıdır.

Sonuç olarak Şuan ki hükümet sisteminin en az %51 ile çoğunlukçu demokrasi modeline uygun olduğunu söylenmişti. Yasama ve yürütme diye ayırarak biraz daha ayrıntıya girip daha net bir ifade etmek adına 2017 Anayasa değişikliğinden sonra yasamanın daha oydaşmacı, yürütme kanadının ise daha çoğunlukçu demokrasi modeline doğru yönelmiş olduğunu söylemek daha doğru olur.

Herkes için en iyi şudur diye bir kaide yoktur. Her toplumun kendi siyasi kültürü ışığında toplumuna uygun modeli bulması ve bu modele yönelmesi gerekmektedir. Daha uzlaşma yanlısı toplumlarda bizden çok daha farklı sonuçlar çıkacaktır ve çıkmıştır da. Bunu örneklerken Arend Lijphart'ın 36 ülkeyi inceleyip ortaya koyduğu çalışmasına bakabiliriz. Arend Lijphart, genel eğilimin az da olsa oydaşmacı demokrasi yönünde olduğunu söylemektedir (Lijphart, 2016, s. 307). Yazar Demokrasi Modelleri Kitabı'nda oydaşmacı modelin daha iyi olduğunu kesin bir şekilde ortaya koyamasa da çoğunlukçu demokrasiden daha iyi bir demokrasi modeli olduğunu söylemek istemiştir (Lijphart, 2016, s. 328).

Arend Lijphart Demokrasi Modelleri Kitabı'nda "oydaşmacı model için kötü haber" diye bahsettiği kısımda Türkiye için önemli bir uyarı vardır. Uzlaşmacı bir siyasi kültürün yokluğunda oydaşmacı modelin devam edemeyeceğini ve kök salamayacağını söyler (Lijphart, 2016, s. 356). İleride daha da detaylandırılacak uzlaşı eksikliği Türkiye için ciddiye alınması gereken bir uyarıdır. Ülkemiz için oydaşmacı model düşünüldüğünde ilk olarak bakılması gereken olgu, siyasi kültürde uzlaşı kültürünün oturup oturmadığıdır.

Burada anlatılmak istenen saf çoğunlukçu modelin siyasi kültürümüz için en iyisi olduğu ve oydaşmacı modelden uzaklaşılması gerektiği değildir. Türk siyasi kültürü ışığında en az %51 oranla ülkemizin çoğunlukçu modele daha yatkın olduğunu söylemek mümkündür. Bu durumun olumsuz yönleri olarak kısaca şunlardan bahsedebilir: Türkiye kararlı bir liderlik profilinde hızlı

kararlar alabilir yalnız alınan kararlar her zaman bilgelikle alınmış kararlar olmayabilir, hükümet değişikliğinde önceki hükümetin o kararlılıkla aldığı kararları sonraki hükümet görmezden gelebilir, politikada keskin dönüşler yaşanabilir.

2.2. TÜRKİYE'DE UZLAŞI, MÜZAKERE KÜLTÜRÜ

2.2.1. Siyasi Kültürümüzde Uzlaşı ve Müzakere Kültürünün Yeri

Uzlaşı ve müzakere arasında sıkı bir ilişki vardır. Bu ikili demokrasi için olmazsa olmazlardandır. Demokrasinin ileri taşınabilmesi için siyasal kültür de buna uygun olmalıdır. Bu başlık altında çoğunlukçu ve oydaşmacı demokrasinin unsurları göz önünde bulundurulup uzlaşma kültürünün hükümet sistemlerine olan etkisine değinilecektir.

Ülkemizde uzlaşmacı siyasi kültür gelişememiştir. Oysa çatışma ortamını ortadan kaldırıp tepeden inme kararlarla zorlamak otoriter ve diktatör yönetimlerde görülür. Bu durumda siyaset hür olamaz ve sınırlı bir kesime hitap edilmiş, çoğunlukçu demokrasi modeli benimsenmiş olur. Müzakere ve tartışmanın etkisine inanan oydaşmacı demokrasi modelinin görüşü; farklı çıkar güçlerin oranlarına göre iktidardan pay verilmesi yönündedir. (Göktaş, 2009).

Türk siyasi kültüründe müzakeresizlik, farklı fikirlere yer vermeme ve partinin devletle bütünleşmesi iktidar ile muhalefet arasında sonu gelmeyen çatışmalara sebep olmuştu. Ödün vermek sanki bir zayıflık göstergesiydi. Müzakere kültürü eksikliğinde oydaşmacı demokrasinin varlığında söz etmek pek mümkün değildir.

Demokrasilerde gerekli olan bu uzlaşma kültürünün Türkiye'deki yoksunluğu, çoğu zaman sistem tıkanmaları gibi sıkıntılar yaşanmasına sebep olmuştur. Türk siyasetinin çatışmadan beslenen, uzlaşmadan yoksun bir görünüm çizdiğinin en belirgin örneğini, ana muhalefet partisi CHP grup başkan vekili Engin Altay'ın 21.12.2019 da yaptığı konuşmada görmekteyiz: "*Bu hükümet dünyanın en doğru işini bile yapsa bizim bu hükümeti alkışlayacak halimiz yok. Milletin bize verdiği görev bu kardeşim. Kaldı ki, bu hükümet çok da yanlış işler yapıyor*." diye konuşmuştu. (www.ensonhaber.com, 2019). Muhalefetin görevi iktidarı denetlemek ve ona yol göstermektir. Fakat Türkiye'de geçmişten günümüze baktığımızda muhalefet partileri yol

göstermekten ziyade iktidar partisine topyekûn bir taarruz hareketi içerisinde olmuşlardır. Aynı şekilde iktidar partileri de muhalefet partilerinin açıklarından beslenmiş ve onlarla savaşmıştır. Günümüze yakın bir örnek olarak: Anayasa çalışmaları sırasında, ilk zamanlar anayasa değişikliği başarısı AKP'ye yar olmasın diye CHP'nin engelleyici bir tutum içerisinde olduğunu, MHP'nin de aynı tutumla milliyetçi söylemlerini arttırdığını söyleyebiliriz (Tandoğan, 2020, s. 17). Amacı uzlaşıp beraber anayasa yapmak yerine kendi tabanlarını sağlamlaştırmaya çalışan parti çalışmaları ülkemizde uzlaşma kültürüne büyük zararlar vermiştir. Maalesef siyasi kültürümüzde rakip alt olsun düşüncesi daha baskındır. Siyasi kültürümüzde ki noksanlık uzlaşma kültürümüzü olumsuz yönde etkilemiş ve etkilemektedir.

Batı'yı kılavuz alıp Batı ile yakın ilişkilerde bulunmak hatta Batı demokrasisi olduğu gibi almak sağlıklı sonuçlar vermez, kendi siyasal kültürümüz de çok önemlidir. Türkiye NATO gibi Batı menşeili uluslararası örgütlere ortak üyedir. Türkiye uzlaşı kültürünün oturmuş olduğu ülkeler ile etkileşim halinde olmasına rağmen rekabetçi siyasal kültürü besleyen ortam, uzlaşı kültürümüzün gelişimini yavaşlatmaktadır. Siyasi kültürümüzün dışarıdan hiçbir etki altında kalmayacağı anlaşılmamalıdır. Değinilmek istenen dışarıdan etkileşim vardır ama tek başına yeterli değildir, ana etkisi kendi ülkemizdeki kültürün etkisidir (Turan İ. , 1986, s. 462).

Parlamenter sistemi savunucularına göre toplumun farklı kesimleri parlamenter sistemde iktidarda söz sahibi olabilmektedir. Bu durum Türkiye'yi daha oydaşmacı modeli benimseyen bir toplum yapıyor. Herkes söz sahibi olamasa da belirli bir çoğunluğu elde etmiş partililer söz sahibi olabilmekteydi. Savunanlar bu durumun uzlaşmaya zorlayıp daha barışçıl bir sonuç doğuracağını ve ayrışmayı engelleyeceği kanaatindedirler. Fakat bir asrı geçkin süre boyunca var olan parlamenter sisteme rağmen siyasi kültürümüz özellikle yürütme kanadında uzlaşmacı değil aksine çatışmacıdır.

Savunanların ağız birliği yaptığı diğer husus, kutuplaşmanın daha az olacağıdır. Başkanlık Sistemindeki gibi kazananın tüm yetkiyi elinde bulundurmadığı ve herkesin biraz kazandığı daha oydaşmacı, uzlaşmacı bir durum vardır. Seçimi kaybeden partiler parlamentoda görev alacakları için (kanun çıkarma) yasama ve yürütmede (hükümet denetlenmesi) etkileri olacaktır (Gözler K. , 2000, s. 26). Ülkemizde bu durum özellikle tek parti hükümetlerinde muhalefete

yaşam şansı vermeme, bastırma zorunda değilse muhalefetin fikrine önem vermeme şeklinde olmuştur.

Tarafsız olan Cumhurbaşkanının partileri uzlaştırma içerisinde olacağını söyleyen parlamenter sistemi savunucuları, Cumhurbaşkanının ılımlaştırışı etkisinin olduğunu dile getirirler. Cumhurbaşkanı adeta bir arabulucudur (Gözler K. , 2000, s. 26). Ülkemizdeki uygulaması aynı şekilde olmamıştır. Özellikle son Cumhurbaşkanı uygulamasında gördüğümüz üzere uzlaşmacı söylemlerinde ziyade ayrıştırıcı daha çoğunlukçu bir tutum içerisine girmiştir.

Durum ne kadar kötü olursa olsun, ülkemiz çatışmacı kültürün içerisinde kaybolmuş dahi olsa umut kesmemek gerekir. Diyalog ve uzlaşı, siyasi kültürün gelişimi için elzemdir. Somut örnek olarak Avrupa Birliğini görebiliriz. İkinci Dünya Savaşı'nda birbirine girmiş Avrupa bile AB adı altında anlaşıp, uzlaşıp birleşmişlerdir (Tandoğan, 2020, s. 18). Birbirine düşman ülkeler bile uzlaşıp birlik olabiliyorsa uzlaşma kültürünün önemi hiç de azımsanmamalıdır. Uzlaşma, herkesin aynı fikirde olduğu, herkesin aynı hizaya geldiği bir şey değildir. Maksat farklı olana hoşgörülü davranıp azınlık haklarını göz ardı etmemektir. Azınlık haklarını ve düşüncelerini asimile etmek yerine farklı düşünceler ile bir arada yaşamaya çalışılıyorsa, o toplumda uzlaşma var denilebilir. Diğer durumda farklı sesleri bastırıp tek tip düşünce yapmaya çalışılırsa uzlaşmadan söz edilemez.

Ülkemizde sendikalaşma, sivil toplum örgütlenmeleri zayıftır. Bu zayıflık uzlaşma ortamının gelişmesine katkıda bulunamamıştır (Kaypak, 2016, s. 651). Herkesin biraz kazandığı bir durumda demokrasideki tıkanmalar da daha az yaşanmış olacak. Çoğunlukçu demokrasiden oydaşmacı demokrasi modeline büyük bir adım atılmış olacaktır.

2.2.2. Uzlaşma Kültürünün Koalisyonlara Olan Etkisi

1950 ile çok partili hayata geçildi ve muhalefet partileri kuruldu. Geçmişten günümüze kadar olan siyasal hayattaki siyasi parti liderlerine bakacak olursak hep bir kavga ve çatışma ortamını görmekteyiz. Hatta bunun için mahkemelik olmuşlardır. Burada önemli olan konu, çatışma hep olsa da bir uzlaşı ortamı vardı. Bunu kurulan koalisyon hükümetlerinden anlayabiliriz. 1961 yılında kurulan ilk koalisyon hükümetinden 2002 AKP iktidarına kadar olan dönemde

Türkiye'de toplam 16 koalisyon hükümeti kurulmuştur. Ne kadar uzun soluklu ve başarılı koalisyon oldukları ayrı bir araştırma konusudur fakat değinilmek istenen seçim öncesi birbirine düşman gibi olan bu partiler dahi bir noktada uzlaşıp hükümet kurulabilmişlerdir. Temsil ettikleri kitle veya misyonları ne kadar farklı olsa da koalisyon oluşabilmiştir.[8]

Aşağıdaki tabloda 1950'den günümüze tek parti hükümetleri ve koalisyon hükümetlerinin ortalaması alınmıştır. Bu tabloda da görüldüğü üzere koalisyon hükümetinin tek parti hükümetlerine nazaran düşük büyüme hızı, daha yüksek işsizlik, enflasyon, borç stoku ve bütçe açığı vardır. Bu tablo bize koalisyon hükümetlerinin tek parti hükümetlerine nazaran daha kötü bir ekonomik tablo çizmiştir. Böyle bir tablo karşılaştırması yapabilmemiz için tablo dışındaki tüm şartları sabit veri olarak araştırmak daha sağlıklı sonuçlar verecektir. Altun, diğerlerini sabit veri kabul etmenin realist olmayacağını ama bir analiz yapabilmek için bunu yapmanın gerekli olduğunu da belirtmiştir (Altun, 2017, s. 44).

Tablo 2.5: Hükümet biçimlerine göre iktisadi ve mali göstergeler

Göstergeler	**Tek parti (%)**	**Koalisyon (%)**
GSYH Büyüme Hızı	5,61	4,33
Enflasyon	18,83	46,66
İşsizlik	6,79	7,17
Cari İşlemler Dengesi/GSYH	-2,31	-1,06
Faiz dışı bütçe harcamaları/GSYH	12,59	12,88
Faiz dışı bütçe dengesi/GSYH	1,14	0,65
Vergi gelirleri/GSYH	12,50	10,85
Dolaylı vergiler/Vergiler	62,67	56,01
Dolaysız Vergiler/Vergiler	37,33	43,99
Borç Stoku/GSYH	40,58	41,19

(Altun, 2017, s. 44)

[8] RP-DYP, ANAP-DSP gibi muhafazakar, sağ ve sol partiler koalisyon olabilmişlerdir.

Yukarıdaki tablonun Türkiye özelinde olduğu unutulmamalıdır. Dünyanın her yerindeki koalisyon hükümetleri bu sonuca ulaşır demek yanlış olur. Türkiye'deki uzlaşı kültürümüzdeki eksikliklerden ötürü koalisyonlar oluşturulduktan sonra ya uzun soluklu olamıyorlar ya da yönetimde optimumu yakalayamıyorlar. İşsizlik ve enflasyonun artması siyasal istikrarı oluşuz bir şekilde etkilemektedir (Murat Akçakaya, 2018, s. 939). Yönetim sıkıntısı sebeplerinden biri hükümeti kuran koalisyonların bakanlık paylaşma ve akabinde devlet kadrolarını partizan tutumlarla liyakat gözetmeden personel yerleştirmesi sayılabilir ve bu sadece bir örnektir. Nepotizm konusuna sonraki başlıkta detaylı değinilecektir.

Tablo 2.6: Hükümet Dönemlerine Göre Ortalama Değerler

Hükümet Dönemleri	Büyüme	Enflasyon	Bütçe Dengesi	İşsizlik	Cari İşlemler	Borç Stoku
1924-1949 (Tek Parti)	5,1	6,9	1,2	-	-	-
1950-1960 (Tek Parti)	6,7	9,2	0,3	2,6	-1,0	-
1962-1965 (Koalisyon)	5,55	5,50	0,47	3,43	-1,29	-
1966-1970 (Tek Parti)	6,04	6,84	0,62	5,10	-0,80	-
1972-1979 (Koalisyon)	4,79	30,46	0,22	8,03	-1,58	-
1984-1991 (Tek Parti)	5,00	54,10	-0,05	8,01	-0,59	32,83
1992-1998 (Koalisyon)	4,76	80,03	0,42	7,70	-0,79	32,86
2000-2002 (Koalisyon)	2,43	46,50	2,71	8,40	-0,70	60,33
2003-2014 (Tek Parti)	4,82	9,29	3,01	10,57	-5,34	41,67

(Altun, 2017, s. 45)

Yukarıdaki tabloda da gördüğümüz üzere koalisyon hükümetlerinden sonra gelen tek parti hükümetlerinin büyüme rakamları, önceki dönemlere göre daha iyi performans göstermiştir.

Aynı durumun bir önceki tek parti hükümetlerinin devamı olan tek parti hükümeti için de gerçekleştiğini görmekteyiz (Altun, 2017, s. 45).

Ekonomik olarak gelişmiş ülkelerin işsizlik ve enflasyon rakamları düşük olduğu için seçmenler sıklıkla hükümet değiştirmek istemezler, bir istikrar durumu hakimdir (Murat Akçakaya, 2018, s. 939). Ekonomik olarak gelişmiş, uzlaşma kültürünü benimsemiş ülkeler genellikle parlamenter sistemi kullanırlar. Avrupa'da ve Dünya'da oydaşmacı demokrasi modelini benimsemiş birçok başarılı koalisyon hükümetleri vardır. Siyasi kültürün etkisiyle de Almanya, İtalya, Finlandiya gibi Avrupa ülkeleri Türkiye'ye kıyasla koalisyon hükümetleri konusunda daha başarılı bir tablo çizmektedir.

Benzer durum dış politika için de geçerlidir. Koalisyon hükümetleri tek parti hükümetlerine nazaran dış politikalarda karar verme daha zor olacaktır. Dış politikada önemli olan Dışişleri, Milli Savunma bakanlığı bakanlıkların elinde bulunduran parti dış politikada daha etkin olacaktır.

Rasyonelleşmiş parlamentarizm uygulaması, hükümet sisteminde yönetimde istikrar için yapılan uygulamalara denilmektedir. Örnek verecek olursak 1982 Anayasası'nın 2017 değişikliği öncesi maddelerinden birkaçı: madde 94'te Meclis Başkanı seçimi maksimum dört tur olacak şekilde sınırlandırılmıştır. (madde 96 ve madde110) hükümet kurmayı basitleştirmek için görev başında yapılan oylama salt çoğunlukla gerçekleşmektedir. Madde 99 ile gensoru ile hükümetleri düşürülmesi zorlaştırılmıştır (Şahin K. , 2014, s. 53).

Rasyonelleşmiş parlamentarizm ile herkes için istikrarlı ve etkin hükümetler oluşacağı düşüncesi yanlıştır. Parlamento çoğunluğu olmadığı ve uzlaşma kültürünün gelişime açık olmadığı bir durumda rasyonelleştirilmiş parlamentarizm tek başına yeterli olmayacaktır.

Parlamenter sistemi eleştirenler sistemde tıkanmaların çok olduğu ve yönetimde istikrarın sağlanamadığından yakınmaktadırlar. Çözüm için yürütme güçlendirmek adına 1982 Anayasa'sında birçok değişiklik yapılmıştır. Oysa bu tıkanmaların sebebi uzlaşı eksikliği, muhalefete tahammülsüzlük gibi siyasi kültürümüzden kaynaklanan sorunlardır.

Parlamenter sistemde olan uyuşmazlık, tıkanıklık gibi sorunları çözmek ve siyasi kültürümüze daha uyumlu hale getirmek adına yapılan anayasa değişiklikleri yapılmıştır. Yapılan bu anayasa değişiklikleri parlamenter sistemin doğası bozulmuş, yürütmenin Cumhurbaşkanı tarafını fazla güçlenmesine neden olmuştur. Cumhurbaşkanının doğrudan seçilmesiyle birlikte yarı başkanlık sistemine doğru evirilmiştir. Sonuç olarak saf parlamenter sistem Türkiye'nin siyasi kültürüne tam uyumlu olmadığı için sürekli tıkanmalar yaşandı, sistem Türkiye'de istenileni verememiştir (Aslan, 2015, s. 33). Yıllar içerisinde yürütme kanadı daha çoğunlukçu bir demokrasi modeline doğru evirilmiştir.

İlk koalisyon 1961 yılında CHP ile AP arasında olmuş fakat ömrü altı ay kadar kısa olmuştur. Toplumsal zemindeki uzlaşı eksikliği koalisyonların uzun ömürlü olmasında etkilidir. Kültürümüzdeki uzlaşı eksikliği siyasi kültürümüzü de etkilemektedir (Tandoğan, 2020, s. 15). 1960 darbesi sonrası 1960-1970 arası dört koalisyon hükümeti gördük. 1970-1980 arasında 13 hükümet kuruldu, özellikle 1991-1999 yıllarına bakılırsa sekiz kısa soluklu koalisyonlar görülürmüş olur. Bu koalisyonların başarısız olma sebebi siyasi kültürümüzdeki uzlaşı eksikliğine ek seçim öncesi partilerin birbirlerine olan ağır ithamlarıdır.

Siyasi elitler popülizm[9] etkisiyle ayrıştırıcı söylemler kullanmakta aynı zamanda haklı da kutuplaştırmış oluyorlar .Ülkemizde partilerin özellikle de parti liderlerinin oy kaygısıyla medya gücünü kullanarak bu popülist söylemlerini kullandığını söylemek mümkündür.

Koalisyon hükümetlerinin kurulması uzlaşma kültürünün var olduğunu göstermektedir. Uzlaşma kültürünün tam gelişmemesinin bir sonucu olarak kimi zaman bu koalisyonların uzun soluklu olamadıklarına şahit olunmuştur. Koalisyonu kurmak bir başarıdır çünkü 2015'te kurulamayan ara da olmuştur fakat kurulmuş koalisyonların çoğu birçok sebeple başarısız olmuştur. 1960 darbesi sonrası 1960-1970 arası dört koalisyon hükümeti kuruldu. 1970-1980 arasında ise 13 hükümet kuruldu fakat özellikle 1991-1999 yıllarına bakılırsa sekiz kısa soluklu koalisyonlar görülür. Bu koalisyonların başarısız olma sebebi siyasi kültürümüzdeki uzlaşı

[9] Popülizm: Karizmatik lider etrafında kümelenen otoriter yönetim diyebiliriz. Genellikle dışlayıcı olan popülizm muhalefeti bir öcüymüş gibi gösterir. Düşmanların ortasındaymışçasına kendisini onlarla savaşıyormuş gibi kendini mazlum gösterir (Gülalp, 2018, s. 222).

eksikliğine ek seçim öncesi partilerin kanlı bıçaklı gibi birbirlerine ayrıştırıcı söylemleri, seçim reklamları ve tutumlarıdır. Birkaç örnek verilecek olunursa;

Resim 2.1: 1991 RP seçim kampanyası

Resim 2.2: 1995 ANAP seçim kampanyası

Resim 2.3: 1995 DYP seçim kampanyası

(Doğan Duman, 2013, s. 130-132)

Bunlara ek sözlü olarak Çiller ve Yılmaz, RP verilecek oyların, ülkeyi karanlığa gömecek oylar olarak nitelemiş ve laik yaşam son bulur gibi korkutulmaya çalışılmıştır (Kalender, 2005, s. 127). Bunun gibi seçim propagandaları ile çatışmacı ortamın arttığını gözlemlemekteyiz.

Yukarıda verilen örnekten sonra belirtmek gerekir ki koalisyon hükümetlerinin kötü hükümetler kurduğu anlaşılmamalıdır. Yürütmenin karar alma mekanizmasında ülkemizde sıkıntılar olmuş olsa da başarılı kararlarda alınmış ve buna ek koalisyonun uzlaşma kültürümüze katkısı unutulmamalıdır. Başarılı koalisyon hükümetine örnek verilirse 2001'deki DSP-MHP-ANAP koalisyonu gösterilebilir. Bu üç parti ideolojisi de farklı olmasına rağmen hükümet kurabilmiş ve 1982 Anayasası'ndaki 33 maddeyi değiştirmişlerdir. Buna ek AB reformları ve Derviş programını[10] uygulayabilmişlerdir. Tek partili bir hükümet olsaydı bu acı kararları uygulamaya geçirmede destekçi muhalefet muhtemelen bulamayacaktı (Tandoğan, 2020, s. 17).

2002 ile birlikte iktidara gelen AKP ile uzun dönem tek parti hükümeti oluşmuştur. Anayasa değişikliği hariç diğer kanun değişikliklerinde uzlaşmaya gerek olmadığı için az da olsa var olan uzlaşma kültürümüz körelmiştir. Bu körelmeyi 7 Haziran 2015 seçimlerinde görmekteyiz. 7 Haziran seçimlerinde hiçbir parti tek başına iktidar olabilecek yeterlilikte Meclisten sandalye alamamıştır[11].

Seçim sonucunda hiçbir parti anlaşamamıştır. Siyasi kültürümüzdeki uzlaşı eksikliğini parti liderlerinin o dönemki ifadelerine bakarak anlayabiliriz. Demirtaş seçim sonucunun belli olmasıyla şu ifadeyi kullanmıştır: "*Biz AKP ile içeriden veya dışarıdan koalisyon yapmayacağız*". Bu ifade ile HDP'nin içerisinde olduğu bir koalisyon olacaksa AKP olmaması gerektiğini baştan belirtmiş oldu (Demirel, 2020).

Bahçeli yapısı gereği HDP ile koalisyon kuramayacağı gibi AKP ile koalisyona sıcak bakmamıştı. Onları AKP-HDP veya AKP-HDP-CHP koalisyonunu işaret göstermişti. Kendisi içinde ana muhalefet rolünü icra etmesi gerektiğini söylemiştir (www.tr.sputniknews.com, 2020). MHP'nin AKP ile koalisyona yanaşmaması, uzlaşmayı reddeden tutumunun faturasını

[10] Güçlü ekonomiye geçiş programı. Detaylı bilgi için bakınız: (Zeynep Karaçor, 2012)
[11] AKP: %40,66 CHP: %25,13 MHP%16,45 HDP: %12,96 (www.ysk.gov.tr, 2020)

sonraki seçimde görecektir. %4.4 oy ve 40 sandalye kaybetmişti. Diğer partileri, özelliklede AKP'yi zorda bırakmak adına ısrarla muhalefette kalmayı istemesi ve ülkenin bir belirsizlikte kalmasının sonucu olarak oy kaybı yaşamıştır (Altunoğlu, 2015, s. 20). Seçmen kitlesinin yakın sayılacağı AKP-MHP tabanı bir koalisyon olması durunda yadırgaması pek mümkün gözükmüyordu. Halkın seçtiği siyasetçilerin görevi olan siyaseti yerine getirmekte zorluk çıkartan partiye halk, sonraki sandıkta gerekli cevabı vermişti.

CHP koalisyon önerilerinin birçoğunda ismi geçiyordu. Partiler arasındaki uzlaşma yanlısı diyebileceğimiz, koalisyon kurulmasını isteyen, birçok alternatif sunan parti olmuştur. Kılıçdaroğlu seçim sonrası bir önceki tek parti hükümeti olan AKP karşısında %60'lık bir büyük güç olduğunu vurgulamıştır. Bu %60'ın beklentilerine uygun koalisyon kurulması gerektiğini söylemiştir. Seçim vaatlerinin birbirine yakın olması sebebiyle MHP-CHP koalisyonu (HDP desteğiyle) muhtemeldi. Hatta Kılıçdaroğlu MHP'nin koalisyona katılması durumunda Bahçeli'nin Başbakan olmasının önünü açmıştır. Bahçeli bu koalisyon teklifini kabul etmemiştir (www.trthaber.com, 2020). MHP Genel Başkan Yardımcısı İstanbul Milletvekili Prof. Dr. E. Semih Yalçın "*siyasi rüşvet olarak tarihe geçecektir. Sayın Kılıçdaroğlu, siyaseten uygunsuz bir teklifte bulunmuştur*" dedi. Koalisyonların kurulması karşılıklı pazarlıklar ve istekler doğrultusunda olmaktadır. Bir partinin başka bir partiye koalisyon kurulması durumunda Başbakanlık teklif etmesi parlamenter sistemin, koalisyon hükümetlerinin doğal bir sonucudur.

HDP ve MHP'nin koalisyona yanaşmadığı bu durumda kurulacak muhtemel koalisyonun içerisinde AKP olmalıydı. HDP ve MHP'nin tavrı AKP'ye çok bir seçenek bırakmıyordu. 2002 yılından bu yana tek başına iktidarlığını sürdüren AKP uzlaşma arayışı içerisine girmesi için nedeni yoktu. Buradaki uzlaşı eksikliğinin temel nedeni bu zamana kadar AKP iktidarının uzlaşma çabasına çok girmediği için uzlaşı kültürümüzün zayıflatmış olmasıdır. Bu uzlaşmasız ortamda koalisyon çıkmadığı için erken seçime gidilmiş ve 1 Kasım'da seçim yenilenmiştir. AKP %49,32 ile tek başına hükümeti kurmuştur. Koalisyonun oluşamamasında Cumhurbaşkanının koalisyon seçeneğini engellediği ve ekonomi, istikrar söylemleriyle halkı korkuttuğu gerçeğini de görmezden gelmemeliyiz.

Uzlaşının siyasal hayat için önemi tek bir cümleyle şu şekilde ifade edilebilir: Siyasi hayatta bir tıkanıklık olduğunda bunun ilk çözüm yöntemi uzlaşıdır. 2017 Anaysa değişikliği ile Cumhurbaşkanlığı Sistemi yanlılarının savunduğu temel argüman güçlü yürütme ve tıkanmayacak bir sistemdi. Yönetimde istikrarın daha çok tercih edildiği yeni hükümet sisteminde temsil edilemeyen büyük bir çoğunluk olduğu unutulmamalıdır. Buna ek olarak Sultan Üzeltürk'ün Türk Anayasa Mahkemesi Kararlarında Seçim Sistemleri yazısında belirttiği gibi "sadece ve sadece yönetimde istikrar fikri adaletin yoksunluğu durumunda istikrarsızlık getirir" (Üzeltürk, 2006, s. 241). Tek başına yönetimde istikrarı düşünmek siyaseti daha iyi bir noktaya getirmeyecektir.

Uzlaşma kültürümüz desteklendikçe siyasi kültürümüzde demokratikleşme adına yol kat edecektir. Türkiye özelinde ilk aklımıza gelecek temel düşünce ifade özgürlüğü olmalı. Birey veya siyasi elit kendinin veya belirli bir grubun düşüncelerini özgürce ifade edebilmeli ki iktidar veya söz sahibi başka bir kurum ile uzlaşıp taleplerini dile getirebilsin. İletişimin kısıtlı olduğu bir dünyada uzlaşma kültürünün gelişmesi de beklenemez. Bunlara ek karşı tarafı anlamak için çaba sarf etmeli ve tahammül duyusunun da geliştirmesi gerekmektedir.

Uzlaşma kültürü ile ekonomik gelişmişlik arasında bir doğru orantı vardır. Uzlaşma kültürünün yerleşmiş olduğu ülkelere[12] bakıldığında refah seviyelerinin yüksek olduğunu ve ekonomilerinin gelişmiş olduğu görülmektedir. İçerisinde Türkiye'nin de bulunduğu gelişmekte olan ülkelerin görece önceliği ekonomiyi geliştirip refahı arttırmak olduğu için uzlaşı arka planda kalmış ve gelişmesi için yeterli alan ve enerji harcanmamıştır. Gelişmekte olan ülke olduğumuz, güçlü bir ekonomiye sahip olmadığımız için buna mahkumuz demek yanlış olur. Demokratik değerlere verilen önem arttıkça uzlaşı kültürümüzde aynı paralellikte artacaktır. Bu durum Türkiye'ye ekonomik olarak geri dönüş sağlayacaktır.

Türk siyasetinde geçen ayrıştırıcı kelimeler uzlaşma ortamına ket vurmaktadır. Örnek verecek olursak: Özal'ın Demirel için "gaspçı, ikiyüzlü, siyasetin kısa pantolonu"[13], AKP İstanbul Milletvekili Oktay Saral, CHP'li Kamer Genç için "*hayvan, şerefsiz, alçak*" demiştir

[12] İsveç, Norveç, Belçika, Almanya, ABD, Hollanda gibi. Bakınız : (Tandoğan, 2020, s. 32)
[13] Bakınız: (Koradan, 2015)

(www.haberler.com, 2020). Bunun gibi hakarete varan ifadelere siyasi tarihimiz şahit olmuştur. Bahçeli'nin çözüm sürecinde Öcalan'ın silah bırakma çağrısının yalan olduğunu ve "*aksini iddia eden varsa ya şerefi yoktur ya da aklını ve mantığını haczettirmiş bir sefildir*" gibi ifadeler siyasette uzlaşmaya ortamına birçok kez ket vurmuştur (www.hurriyet.com.tr, 2020). Erdoğan'a karşı bir mitingde "*Sayın Erdoğan şimdi kulaklarını aç ve Elazığ'dan bizi dinle. Artık iyice anlaşılıyor ki, sende şeref ve mertlik işportaya düşmüş, hurdaya çıkmış*"demişti (www.hurriyet.com.tr, 2020). Milletvekili Selçuk Özdağ CHP milletvekillerine izafen "*CHP'deki bazı ahlaksızlar*" ifadesini kullanıştır (www.yenicaggazetesi.com.tr, 2020). Erdoğan bir mitinginde *"Vatandaşımıza selam vermeyen, verilen selamı almayan bizden değildir, bunu da böylece bilin*" demiş, diğerlerini ötekileştirmiştir (www.odatv4.com, 2020). Bu şekilde itamlar sadece bakan ve milletvekilleri değil KTÜMDD Başkanı Nevzat Ergin Kumandaş da "*Nükleer enerjiyi reddedenin Türklüğünden şüphe ederim*" demek suretiyle nükleer enerji karşıtlarına karşı ciddi ithamlarda bulunmuştur (www.cumhuriyetarsivi.com, 2020).

Bu örnekler daha da arttırılabilir. Bir kişiyi veya bir grubu işaret ederek "şunlardan adam çıkmaz" gibi söylemler toplumu daha ayrıştırıcı bir tarafa doğru sürüklemektedir. Politikacılar uzlaşma kültürüne katkı sağlamak istiyorlarsa politikada böyle ayrıştırıcı söylemlerden ziyade daha kucaklayıcı bir dili tercih etmelidirler.

Ekonomik sonuçları gösteren tabloya baktığımızda enflasyon, işsizlik gibi rakamlarda tek parti hükümetlerinin daha iyi sonuçlar aldığını görmekteyiz. Hükümette kalma süreleri bakımından tek parti hükümetlerinin ortalamaları koalisyon hükümetlerine kıyasla uzun olmuştur. Koalisyon hükümetlerinden sonra gelen tek parti hükümetlerinin büyüme rakamları, önceki dönemlere göre daha iyi performans göstermiştir. Fakat koalisyon hükümetlerinin kurulması uzlaşma kültürünün var olduğunu göstermektedir. 1990'lı yıllarda oy oranlarının birbirine yakın olması sonucunda koalisyonlar kurulmuştur. Müzakere kültürü, koalisyon dönemlerinde tek parti dönemine kıyasla daha fazla gelişim alanı bulmuştur. Uzlaşma kültürünün tam gelişmemesinin bir sebebi olarak kimi zaman bu koalisyonların uzun soluklu olamadıklarına şahit olunmuştur. Koalisyonu kurmak bir başarıdır. Çünkü 2015'te kurulamayan ara da olmuştur. Fakat kurulmuş koalisyonların çoğu birçok sebeple başarısız olmuştur. Tek parti

hükümetleri uzlaşma arayışında olmadıkları için uzlaşma kültürünün gelişimine katkıları pek yoktur.

Sonuç olarak sorun iktidarın tek partiden oluşması veya koalisyon olması değildir. Sorun kültür ve siyasi kültürümüzden kaynaklanmaktadır. İstikrar sorunu için aslında çözmemiz gereken sorun siyasi kültürdür. Tek parti veya yürütmeyi aşırı güçlendirme tek çözüm kaynağı değildir.

Siyasal kültürümüz, uzlaşı kültürümüz geliştikçe demokrasi kültürümüz de gelişecektir. Demokrasi kültürünün altını destekleyen uzlaşı kültürünün gelişimi demokrasi için hayati öneme sahiptir. Uzlaşma kültürünün olmadığı yerde diktatörlük, totaliterlik baş gösterir. Barış ve huzur ortamı demokrasiye ve uzlaşıya katkı sağlayacağı için uzlaşmanın dolayısıyla demokrasinin gelişmesi için toplumsal sükûnetin önemi büyüktür (Tandoğan, 2020, s. 27).

2.2.3. Nepotizm

Devlet içerisinde bürokrasinin önemli problemlerinden birisi olan kayırmacılık kamuda genellikle karar alma aşamasında oluşan yozlaşma çeşididir (Ramazan Erdem, 2014, s. 181). TDK sözlüğüne göre kayırmacılık: "*belli bir birey, küme, düşünce ya da uygulamayı, bir başkasıyla karşılaştırıp aralarında bir seçim yapmak gerektiğinde nesnellikten uzaklaşıp taraf tutma"* olarak geçmektedir (www.tdk.gov.tr, 2020).

Nepotizm ve patronaj varlığı durumunda kamu kurumlarına liyakat gözetmeksizin atamalar gerçekleşir. Bunun sonucunda *"ne bildiğin değil, kimi tanıdığın önemlidir*" anlayışı yaygınlaşmış olmaktadır (Aytaç, 2010, s. 14).

Koalisyonun uzlaşma kültürümüze olumlu katkılarını sayarken Türkiye'nin acı tablosunu da görmek gerekir. Koalisyon hükümetlerinde uzlaşmanın bir amacı da kamuya kendi taraftarlarını yerleştirme (siyasi patronaj) ve kamu kurumlarını ele geçirme amaçları olmuştur (Tandoğan, 2020, s. 18). Koalisyon pazarlıkları yapılırken bakanlık pazarlıkları da yapılmakta ardından bakanlığı elinde bulunduran parti kendi taraftarlarını yerleştirmekteydi. Koalisyon görüşmelerinde parti tabanlarının veya propagandalarının benzerliği ikinci plana itilip asgari

çoğunluklu koalisyon[14] tercih ediliyordu. Bu durumun sonucunda az oy almış partiye daha az bakanlık verilerek yürütmedeki çoğunluk elde tutulmuş olacaktı.

Tek parti hükümetlerinde de görülen nepotizm koalisyon hükümetlerine nazaran daha tehlikelidir. Koalisyon hükümetleri iktidarı paylaştıkları için denetleme mekanizması tek parti dönemine göre daha etkin çalışır. Tek parti hükümetlerinde nepotizm daha sık görülmektedir.

İktidara gelen parti veya partilerin devlet kadrolarına, partizan atamaların yapılması kutuplaşmayı arttıracağı gibi kamu kurumlarının da güvenirliğini sarsmaktadır. Bu kadrolara hakkaniyet gözeterek, liyakate dikkat ederek alım yapılmalı ve hukukun üstünlüğünden taviz verilmemelidir (Balta, 2017, s. 12).

Hükümette olan tek parti veya koalisyon fark etmez eğer kurumlara yapılacak atamalar liyakat yerine bürokratların veya kamu görevlileri ile bir akrabalık, hısımlık ilişkileri dikkate alınıp atamalar yapılıyorsa, bu duruma nepotizm (akraba kayırmacılık) denir (Berkman, 1983, s. 26). Çulpan gelişmekte olan ülkelerde bu durumun daha sık görüldüğünü söylemiştir (Oğuz, 2020, s. 73). Patronaj ve nepotizm demokrasinin gelişiminde büyük bir engeldir. Liyakate dayalı atama ve görevlendirmelerle hem adalet yerini bulmuş olur hem de nepotizm ve siyasi patronajın önüne geçilebilir. Türkiye'de patronajın birinci dereceden suçlusu siyasi partilerdir. Daha detaylı olarak Türkiye'deki siyasi kültüre, siyasi partiler özelinde bahsederken değinilecektir.

Heper 1970'li yıllarda koalisyon hükümetlerinin patronaj ve nepotizme yöneldiğini ifade eder. Koalisyon hükümetleri kendi kadrolarını üst kadrolara doldurmaya çalışmışlardır. Bununla yetinmeyip görev değiştirmelerle istedikleri üst düzey mevkilere adamlarını yerleştirmişlerdir. Bunlara ek yeni bakanlıklar açılmış ve bu bakanlıklara da aynı şekilde liyakat gözetilmeksizin parti elemanları doldurulmuştur. Bu ideolojiye bağlı partizan atamalardan polis teşkilatı da nasibini almıştır (Özbudun E. , 1995, s. 28).

[14] Bakınız: Tablo 5

Patronaj ve nepotizmin siyasal hayatımızda kapladığı yeri anlamak için Özbudun'un konu hakkında söylediklerine bakmamızda yarar var. 1980 darbesi olduğunda bürokratik kurum olarak sadece ordunun bu ele geçirme ve sömürme politikasından kendini koruyabildiğini söyler (Özbudun E. , 1995, s. 29).

2.2.4. Sivil Toplum

Demokratik ülkelerde var olan ve demokrasi kültürünün gelişimi içinde elzem olan siyasi partiler, dernekler, sivil toplum örgütleri demokrasinin vazgeçilmezlerindendir. Vatandaşın siyasal alanda etkili ve bilgili olması bir önceki sayılanlar için bir ön koşuldur.

Sarıbay sivil toplumu, kendi iradeleriyle gönüllü olarak toplanan insanların devlete bağlılığı olmadan bağımsız bir şekilde devlet ile halkın arasındaki aracı yapılanma olarak tanımlamıştır (Sarıbay A. Y., 2000, s. 58).

Daha önce bahsedilen Osmanlı'daki güçlü merkez ve baba devlet anlayışı sonucu olarak sivil toplum, devletin inisiyatifinde ve merkeze bağlı bir şekilde kalmıştır. Bu duruma loncalar örnek gösterilebilir. Loncalar da sivil toplumu tam olarak yansıtmazlar. Loncalar merkezden atanmış olup merkezin kontrolündeydi. Din adamları da merkezin yanında olan, merkeze karşı çıkmayan, merkezin atadığı kişiler olduğundan tam olarak sivil toplum için örnek teşkil etmez. Osmanlı'da devlet karşısında özerk bir sivil toplum oluşmamış dolayısıyla iktidarın yanında duracak, uzlaşma için değil devletin bekası için çalışacak kurumlar oluşmuştur. Cumhuriyetin ilanıyla devam eden bu merkeziyetçilik sivil alanı zora sokmuştu. Müzakeresiz sivil alandan söz edemeyiz. Çevrenin güçlü merkezde şüphe uyandıracak küçük bir davranışı olsa dahi çevreye müdahale edilmiş, çevre sindirilmiş dolayısıyla ara kurumlar oluşmamıştı. Osmanlı'dan Türkiye'ye güçlü bir merkez, cılız bir toplumsal yapı devredilmişti.

Bu modelin hakim olduğu ülkemizde vatandaşlar her türlü isteklerinin devletten karşılanmasını beklemektedirler. Bunun devamında devletin her yere müdahale edebilme olanağı ortaya çıkmış olmaktadır. Bunun sonucunda bireysel özgürlüklerin gelişimi zarar görür. Devlet her yere müdahale etmekte ve etkilemektedir. Taleplerini devlete ileten birey ihtiyaçlarını da siyaset aracılığı ile elde edebileceğine inanır. Devlet de verdiği ölçüde hatta verdiğinden daha fazla

ölçüde sınırlandırır, otoritesini arttırır. Bu durum demokrasiyi zora sokar, demokrasinin işleyişini bozar. (Turan İ. , 1996, s. 25) Bunun bir diğer olumsuz sonucu da devletin vereceği hizmetin veya devletten beklenen hizmetin kesin sınırlarının olmamasıdır. Bu da iktidara gelen hükümetin elindeki tüm imkanları siyasal amaçlarına uygun dağıtmasına ve oy gayesi içerisinde gereğinden fazla harcama yapmasına sebebiyet vermektedir. Buna iktidarda kalma hırsı sebep olur. Silsile halinde iktidarda kalabilmek için muhalefet ile kendini kutuplaştırıp iktidarda kalmayı umut eder. Sonucunda siyasetin müdahale alanı genişler, siyaset davranışlara ve kültüre etki eder. Etkilenen siyasi kültür bizi reaksiyonun en başına götürüp daha fazla ayrışmaya itecek, uzlaşmacı kültürün gelişimini olumsuz yönde etkileyecek ve kısır bir döngü içerisine sokmuş olacaktır.

Merkez dışında güçlü bir grup, topluluk veya kurumun bulunmama sebebiyle toplumumuzda devlet dışındaki bir güce şüphe ile bakılmaktadır. Günümüzde derneklerin, vakıfların, gönüllü kuruluşların kurulmaları devlet iznine bağlıdır. Buna ek olarak ithal ikameci sanayimiz de devletin kol kanat germesine muhtaçtır. Devlet haricinde bu gibi güçlerin zayıf olması sivil toplumun gelişmesini engellemiştir. Güçlü bir sivil topluma sahip olan bir siyasi kültürün mü yoksa daha cılız bir sivil topluma sahip bir siyasi kültürün mü varlığı demokrasi kültürümüzü ileriye taşır? Bunun cevabı gayet aşikardır.

Demokrasi kültürü o ülkedeki halka göre şekillenir. Demokrasi kültürünün kullanımı için sivil topluma ihtiyaç vardır. Düşünceler sivil toplum ile özgürlüğüne kavuşur. Bağımsız bir sivil toplum demokrasinin korunması ve gelişimi için önemli bir yere sahiptir. Bağımsız kelimesinden kastedilen devlete olan bir bağlılığının olmamasıdır.

Siyasi kültürümüzün bir özelliği de bireyci olmaktan ziyade toplumcu olmasıdır. Sınıf ayrışması ve çatışmaların pek olmadığı Türk toplumlarında sosyal ilişki cemaatler üzerinden yürütülmektedir (Özdemir, 2018, s. 67).

Reşat Açıkgöz modernleşmenin Osmanlı'da ve sonrasında Türkiye'de de devlet tarafından gerçekleştiğini ve bunun sonucunda modernleşmenin bir devlet meselesiymiş gibi idrak edildiğini söylemiştir. Bunun sonucunda devlet tarafından toplumsal ve kültürel boyutun göz önünde bulundurulmadığından bahsetmiştir. Halkın ise modernleşmede bir nesne olarak

kaldığını, halktan gelen taleplerin göz önünde bulundurulmadığını söylemiştir (Açıkgöz, 2018). Bu şekilde yapılmış demokratik hareketler, sistem değişiklikleri yarım kalmış olur.

Devlet ile birey arasındaki ara kuruluş olan sivil toplumun gayesi bireylerin topluluk halinde kendi üzerlerinde hissettikleri baskıyı azaltma ve kendi yaşam koşullarını iyileştirme çabası altında toplanıp siyasi otoriteye karşı isteklerini dile getirmektir (Bilge, 2011, s. 57). Bu yapılar demokrasinin olmazsa olmazlarındandır.

Tüm yurttaşların tam bir şekilde siyasette aktif olma olmaları beklenemez. Fakat bireyler sivil toplum aracılığıyla örgütlenip daha aktif olabilirler. Bu sivil toplum örgütleri aracılığıyla (dernek, vakıf gibi) aktif yurttaş haline gelirler. Aynı zamanda demokratik katılım için gerekli eğitimi de almış olurlar (Gülalp, 2018, s. 138).

2.2.5. Siyasal Katılım

Siyasal katılım demokrasinin temelini oluşturan yapı taşlarındandır. Demokratik toplumlarda bireysel veya toplumsal siyasi katılım fazladır. Peki bu siyasal katılım Türkiye'de hangi boyuttadır ve diğer ülkeler ile kıyaslandığında nasıl bir konumdadır? Bu soruların cevabı bu başlık altında aranacaktır.

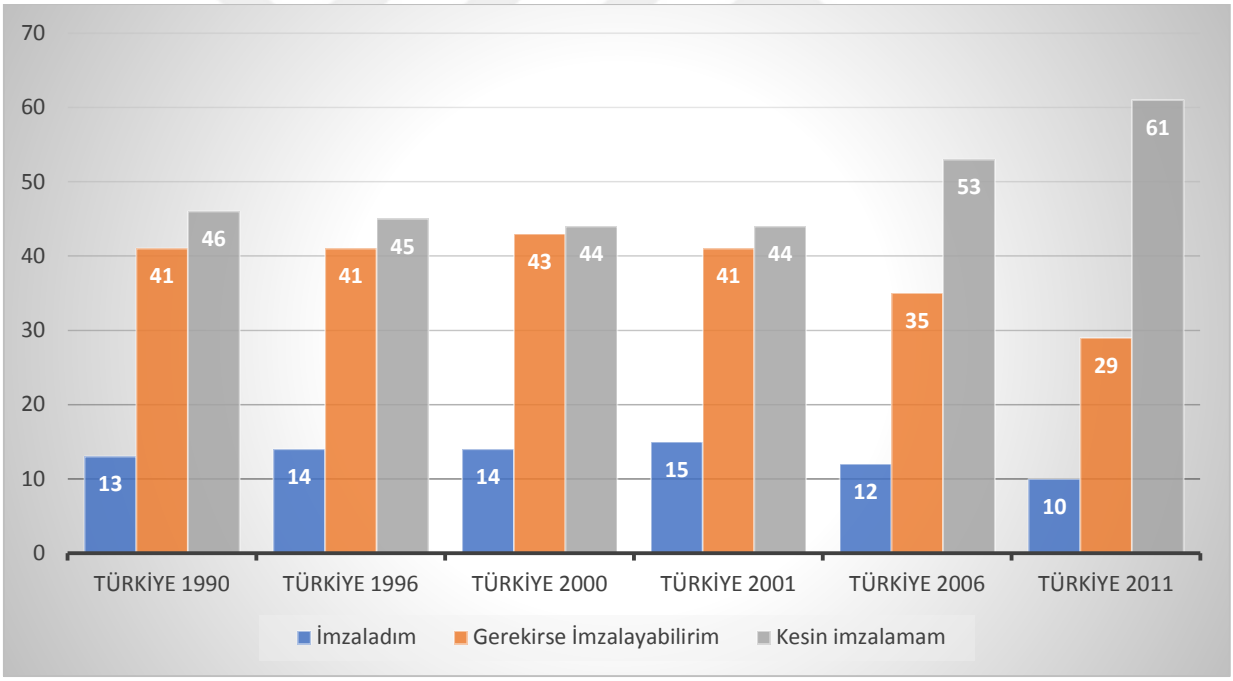
Siyasal katılım denilince yalnız oy vermek gibi basit bir eylem anlaşılmamalıdır. Alınan siyasal bir karara katılmayı da kapsar. Aktif bir yurttaş sadece oy kullanmakla kalmayıp siyasi parti, siyasi sendika, dernek üyeliği, sivil toplum örgütleri gibi birçok farklı katılım türlerini bir arada aktif kullanabilir. Kamuya karşı dilekçe yazmak, grev, boykot, yürüyüş siyasal katılım arasında sayılmaktadır. Bu yöntemlerle vatandaş veya topluluklar devlete karşı olan taleplerini veya düşüncelerini dile getirip hükümetle müzakere etme, uzlaşma yolu sağlamış olurlar.

Siyasal Katılım bireysel olacağı gibi toplu da olmaktadır. Bireysel olarak siyasal katılıma oy vermeyi, dilekçe yazmayı örnek gösterebiliriz.. Toplu katılma yöntemleri arasında ise siyasi partilerde aktif görev alma, siyasi gruplara katılma, milletvekilleriyle konuşma gibi faaliyetlerde bulunma, dernek ve vakıflara üye olma sayılabilir.

Türkiye'de örgütlü katılım yolu zayıftır. Bu durum siyasi partilere daha fazla sorumluluk yüklemiştir. Ülkemizde siyasete doğrudan katılmak istenildiğinde karşımıza ilk seçenek olarak siyasi partiler çıkmaktadır. Devlet ile vatandaş arasında aracı kurum görevi gören siyasi partilere demokrasinin kurumsallaşması açısından büyük görev düşmektedir.

Demokrasinin pekişmesinde karşılıklı tahammülün olduğu siyasal hoşgörü, liyakat gözetilerek alınan personelle dolu olan siyasal kurumlara güven duyulmalıdır. Siyasal kurumlara artan güven ile vatandaşın siyasete olan ilgisi ve katılma isteğinin artacak olması demokrasinin kurumsallaşması adına katkı sağlayacak hamlelerdir (Kalaycıoğlu E. , 1995, s. 52).

Şekil 2.1: Toplu Bir Dilekçeye İmza Atmak (%)

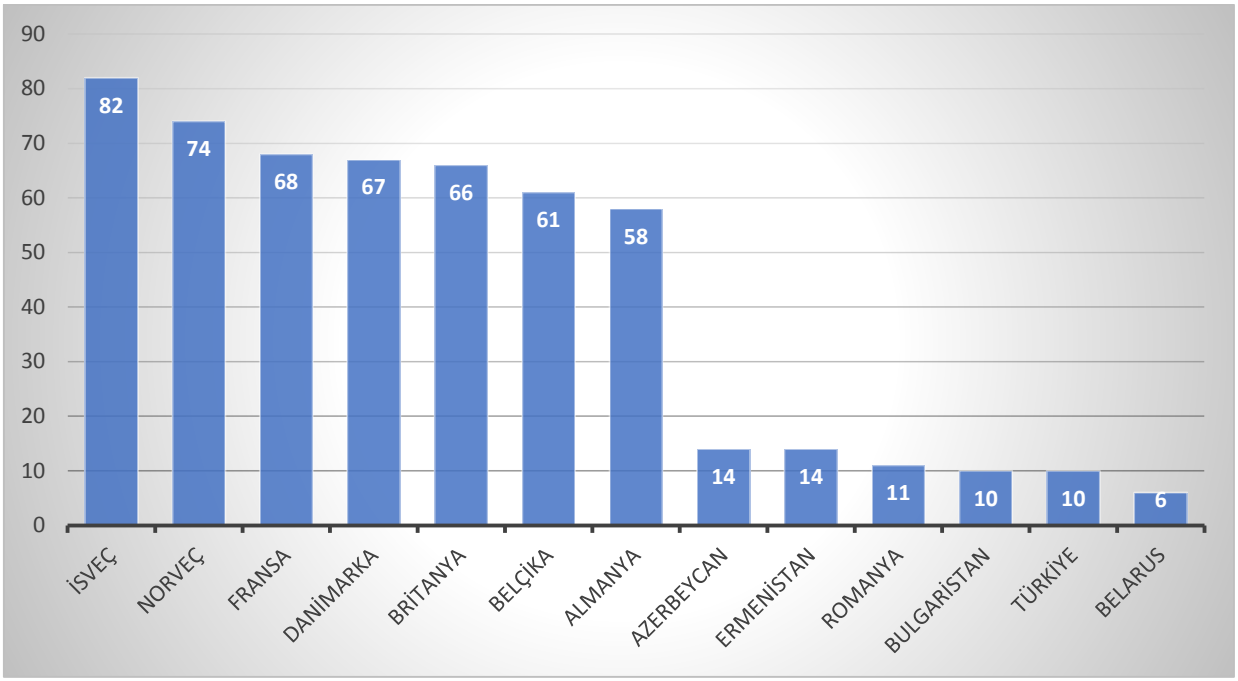

(Eser Y. , 2020, s. 17)

Türkiye özelinde baktığımızda toplu dilekçe yazma oranının yıl geçtikçe azaldığını görmekteyiz. Hatta kesin imzalamam diyenler %60'ı geçmiştir. Bu durumu dünya ile kıyasladığımızda Türkiye'nin Avrupa ülkelerinin gerisinde kaldığını görmekteyiz. Bu şekilde katılımcı demokrasi adına kötü bir sonuç gözler önüne serilmektedir. Vatandaş siyasal alanda

katılım sağlayıp kendini ifade edebildiği ölçüde etkindir ve bu durum siyasi kültürümüzün gelişimine katkı sağlamaktadır.

Şekil 2.2: Bazı Avrupa Ülkelerinde Toplu Dilekçe İmzalayanların Oranı (%)

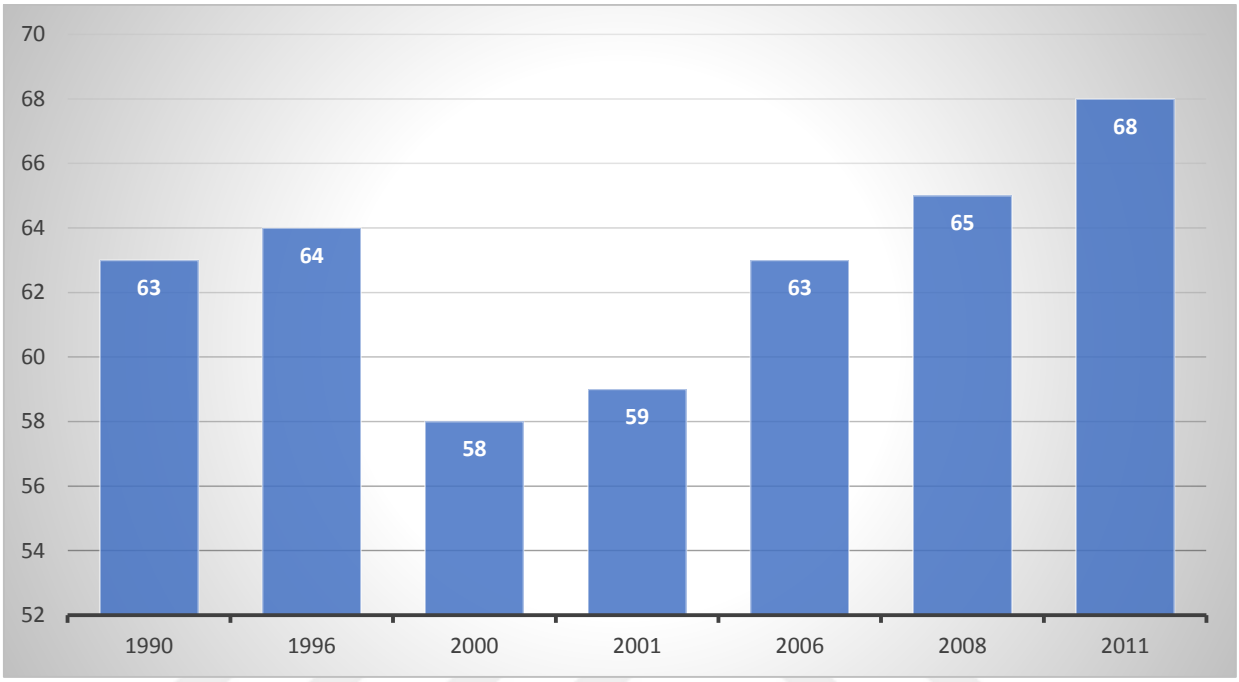

(Eser Y. , 2020, s. 18)

Bu rakamlar bizi ümitsizliğe düşürmemelidir. Bireysel şikayet, online dilekçe imkânı sunan CİMER'e son yıllarda başvuru sayısında, şikayet ve dilekçelere geri dönüş sayılarında artış görmekteyiz. Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fuat Oktay'ın açıklamasına göre 2019 yılında 2 milyon 814 bin başvuru olmuştur ve bu başvurular 2018'e göre %34 artış göstermiştir (www.trthaber.com, 2020).

Yukarıdaki şekillerde siyasal katılımı etkileyen etmenlerden birisi olan dilekçe yazma oranının düşüklüğü gösterilmiştir. Teknolojinin gelişmesiyle dilekçe imkanı online ortama da taşınmıştır. Son yıllarda CİMER'e yapılan başvuruların artışı katılımcı demokrasi adına olumlu bir seyir çizmektedir. Bu durum siyasal katılımımızı arttırıp demokrasinin kurumsallaşması adına güzel bir adım olsa da daha atılması gereken birçok adımın olduğu aşağıda grafiklerle gösterilecektir.

Şekil 2.3: Yasal, Barışçıl Bir Gösteriye Kesinlikle Katılmayacağını Söyleyenler (%)

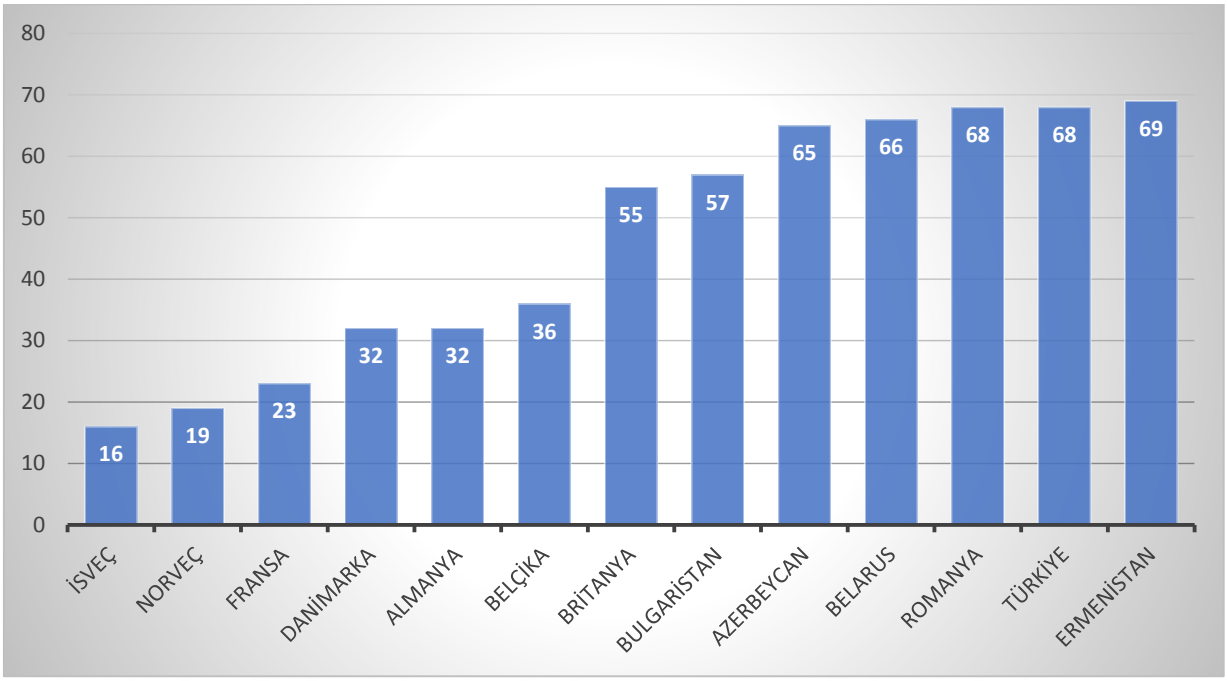

(Eser Y. , 2020, s. 19)

Barışçıl bir gösteriye katılmam deme oranında Türkiye'nin Avrupa ülkelerinin gerisinde kaldığını görmekteyiz. Bunun üstüne Türkiye'de son on bir yılda barışçıl bir gösteriye katılmak istemeyenlerin oranı da giderek artmıştır.

Gösteri ve yürüyüşe katılmak, iktidarın verdiği kararlara veya muhalefetin hareket ve söylemlerine karşı hoşnutsuzluğun toplu olarak gösterilmesidir. Hata yapan veya despot kararları uygulayan siyasi elite karşı halkın toplu bir şekilde tepki göstermesi olan gösteriye katılım, siyasi katılımı ve demokratik değerleri arttıran bir eylem olarak karşımıza çıkmaktadır. Gösteri ve yürüyüşe katılmak isteyenlerin artması demokrasi kültürümüzü ve siyasi kültürümüzü daha demokratik hale getirecektir. Birey hoşnut olmadığı bir durum için tepkisini belli edebilecek ve iktidar partisi tepki ölçüsünde harekete geçecektir.

Şekil 2.4: Bazı Avrupa Ülkelerinde Yasal, Barışçı Bir Gösteriye "Kesinlikle Katılmam" diyenler (%)

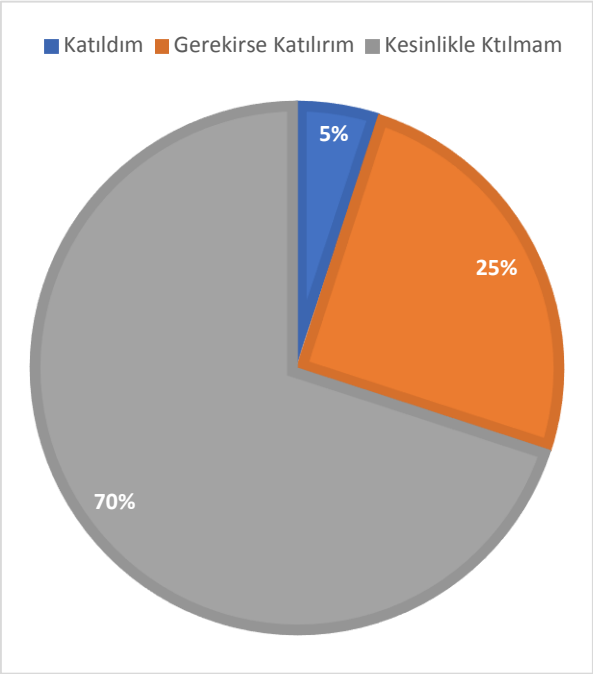

(Eser Y. , 2020)

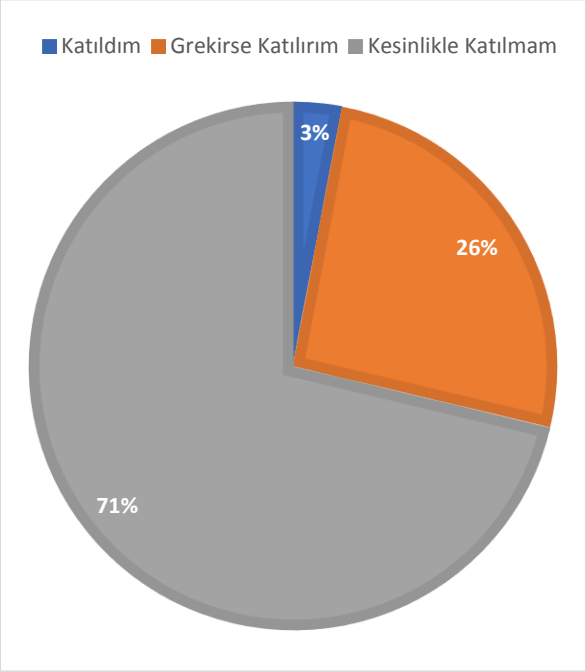
Bu grafiklerden de anlayacağımız üzere siyasal katılımla Türkiye'nin demokrasinin işleyişine katkıda bulunulur (Kalaycıoğlu E. , 1995, s. 66). Fakat bu katkı Avrupa ülkeleri ile kıyaslandığında daha düşük seviyelerdedir.

Ülkemizde demokrasinin kurumsallaşması ve demokrasi kültürümüzün gelişimini için vatandaşların gösteri, yürüyüş, boykot, dilekçe gibi haklarını rahatça yerine getirmelerine izin verilmelidir. Burada sadece izin vermek yetmez, dönüt vermek de önemlidir. Örneğin vatandaşın yazdığı bir dilekçenin geri dönüşümü olması durumunda, vatandaş düşüncelerinin dikkate alındığının farkına varıp siyasal katılmayı daha yoğun ve etkin kullanacaktır. Son yıllarda CİMER başvurularıyla bireyler şikayet dilekçesinin geri dönüşümünü almaktadır. Bu dönüşümlerle katılıma etkisini gören birey için durum daha da teşvik edici olacaktır.

Şekil 2.5: Boykota Katıldım

Şekil 2.6: Greve Katıldım

(Eser Y. , 2020, s. 63)

Türkiye'de boykota ve greve katılma oranına, 2011 yılındaki Dünya Değerler Atlası'nın verilerine göre bakacak olursak; Türkiye'de boykot ve greve katılım oranı düşük olmakla beraber kesinlikle katılmam diyenlerin oranı, katıldım ve gerekirse katılırım diyenlerin oranının iki katından daha fazladır. Bu grafik Türkiye için oldukça kötü bir görünüm çizmektedir. Vatandaş bireysel veya toplu olarak siyasal katılım sağlamazsa demokrasi kültürüne ve siyasi kültürümüze katkı sağlayamaz. Sonucunda hoşnut olmadığı bir durum için müzakere edemez.

Katılımcı siyasal kültürü genelde gelişmiş, demokrasi kültürü yerleşmiş ülkelerde görmekteyiz. Siyasal kültürün gelişmediği, bağımsız bir medyanın olamadığı ülkelerde rahat bir şekilde, özgürce siyaset yapmak pek de mümkün olmamaktadır. Haliyle siyasal mekanizmalar da düzgün çalışamaz. Siyasal iletişimin düzenli çalışıp demokrasiye katkıda bulunabilmesi için katılımcı siyasal kültür ve çoğulcu bir sistem gerekmektedir (Göktaş, 2009, s. 13).

Vardar, popülist söylem ile lider kültürü arasında kuvvetli bir ilişki olduğunu söyler (Öztürk, 2016). Metin Heper'in dediği gibi siyasi partilerin bireylerin beklentilerinden uzaklaşıp popülist söylemler içeren konuşmalar yapması demokrasinin kurumsallaşmasını olumsuz yönde etkilemiştir (Heper, 2018, s. 240-241). Ülkemizde partilerin özellikle de parti liderlerinin oy kaygısıyla medya gücünü kullanarak bu popülist söylemleri kullandığını söylemek mümkündür.

Demokrasinin iyi işlediği ülkelerde sivil otorite ordunun üzerindedir. Bir istikrarsızlık olduğunda veya hükümet başarısızlığı gibi bir durumda sandık yoluna gidilir. Demokrasinin kurumsallaşamadığı ülkelerde bu durum sonucunda sandık yerine askeri müdahaleler görülmektedir. Bunun asıl nedeni müzakere eksikliğinden kaynaklanmaktadır. (Akıncı A. , 2013, s. 111-112).

Davut Dursun Türkiye'de siyasal kültürümüzün ve demokrasinin kurumsallaşamamasının darbelerin olmasında etkili olduğunu söylemiştir. Tabi bu tek faktör değildir. Dursun, Türk demokrasisinin kurumsallaşamamasının asıl nedeni, darbeye karşı bir isyan veya karşı koymanın olmayışıdır der. Siyasi kültür zayıfsa askeri darbelerin varlığı daha da artmış olmaktadır (Dursun D. , 2005, s. 175). O halde 1960, 1980 darbelerine ve 2016 darbe girişimine bakacak olursak geçmişten günümüze demokrasinin kurumsallaşması adına bir iyileşme olduğunu söyleyebiliriz. 15 Temmuz 2016 günü darbe girişiminde halk, önceki darbeler gibi sokakları boş bırakmak yerine demokrasiye sahip çıkmıştır. Toplumun bu şekilde askeri müdahalelere karşı çıktığı durumlarda demokrasinin kurumsallaşmasını görebiliriz.

Demokratik bir siyasal kültürde toplumdaki bireyler yurttaşlık bilincindedir ve aktif olarak siyasal sürece katılmaktadır. Bu katılmada başı sivil toplum örgütleri çeker. Birey ile devlet arasında ara kurum olan sivil toplum etrafında bireyler toplanıp devlete karşı taleplerini dile getirebilirler. Bu yolla uzlaşma ve demokrasinin gelişimine de katkıda bulunmuş olurlar. Siyasi kültürümüzün daha demokratik bir hal alması için ülkemizdeki sivil toplum örgütlerinin çoğalması ve demokrasinin ülkemizde tüm kurumlarda kurumsallaşması gerekmektedir. Böylelikle hükümet sisteminde gördüğümüz tıkanık ve aksaklıkları daha az görmüş oluruz.

Sonuç olarak müzakere kültürü arttırılıp daha müzakereci ortam oluşturmak ve demokrasi kültürünü geliştirmek isteniyorsa yurttaşların aktif ve etkin bir şekilde siyasal alana katılımlarıyla olacaktır.

2.3. TÜRK SİYASİ KÜLTÜRÜNDE MUHALEFET

2.3.1. Siyasi Kültürümüzde Muhalefetin Yeri

Türk siyasal kültüründe muhalefet sürekli olarak öcü rolündedir. Halk nazarında muhalefet, bölücü, fitne çıkarıcı demekti. Bir farklılaşma varsa amacı "fesatlıktı düşüncesi" hakimdi. Bu düşünce Şerif Mardin'e göre Osmanlıya dayanmaktadır (Mardin, 1991, s. 188). Osmanlı'da parlamento oluşmadan önce bir muhalefetten söz etmek pek mümkün değildir.

Muhalefet hareketi geliştiren Jön Türkler Kanuni-Esasi'nin ilanıyla muhalefet adı altında ilk somut başarıya varmışlardı (İsmail Akbal, 2013, s. 35). Fiiliyat olarak muhalefet hareketi olgunlaşamamış ve Mecliste Müslüman-Gayrimüslim çatışması görülmüştü. Bunun üzerine ikinci Abdülhamit Rus savaşını gerekçe gösterip Meclisi kapatmış ve muhalefetteki bir çok isim tutuklanmıştı. Sonuç olarak daha yeni filiz vermeye çalışan muhalefet hareketi bastırılmış oldu (Mardin, 1991, s. 179).

Oydaşmacı demokrasi modelinin gelişimi için etkin olması gereken muhalefet, göstermelikten öteye geçip siyasette etkin olmalıdır. Siyasette muhalefet etkinse iktidara gelememiş olanların haklarını savunabilir, onlara bir ses olabilir. Azınlıkların insani haklarını ve özgürlüklerini iktidara karşı koruyabilmelidir (İsmail Akbal, 2013, s. 32).

Muhalefetin asıl görevi yol gösterici olmasıdır. İktidar partisi hata yaptığında karşısında durmalıdır. Demokrasi gereği farklı görüşler olmalı. Bu görüşler kısıtlanmamalı rahatça çatışabilmelidir. Fikirler çatışabildiği ölçüde muhalefet kültürü vardır. Demokraside muhalefet olmazsa olmazlardandır. Oydaşmacı demokrasi modelini benimsememiş Türkiye'de azınlık haklarının ihlali olasıdır. Azınlık grupları aleyhine yapılan bir düzenlemede bu azınlıkların hakları aranabilmelidir. Egemenlik kayıtsız şartsız milletinse kararlara karşı çıkan muhalefetin temsil ettiği halkın egemenliği göz ardı edilemez.

2.3.2. Devlet – Üniversite- Akademisyen İlişkisi

Üniversiteler siyasi kültürü hem etkileyebileceği gibi aynı zamanda etkilenirler de. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki üniversite sayısının günümüz ile karşılaştırırsak toplumun her bir bireyine açık olmayan elitlere hitap eden kurumlar olduğunu görmekteyiz (Veysel Gökbel F. N., 2014, s. 191). Bu açıdan cumhuriyetin ilk yıllarında sınırlı bir siyasi kültürü içerisinde barındırır dermek mümkündür.

Siyasi kültürdeki eğitimin önemi ve yerinden bahsedilmişti. Siyasi kültürümüzü oluşturmak, demokratikleştirme yoluyla ileriye taşımak isteniyorsa üniversitelerin önemini unutmamak gerekir (Veysel Gökbel F. N., 2014, s. 191). Üniversiteler ülkemizde katılımcı demokrasi gereği özerk kuruluşlardır. Demokrasi ve siyasi kültürümüzün gelişimi için eğitim üzerindeki baskı ve tehdit havası olmamalı, varsa kaldırılmalıdır. Akademisyenler araştırmalarını rahatça yayımlayabilmelidirler. Bir akademisyen özgürce yazabilmeli ve yazdığından ötürü işimden olur muyum korkusu içerisinde olmamalıdır. Akademik özgürlük oldukça demokratik gelişim yol kat edecektir. Tabi burada bahsedilen yazılar ve söylemler kişilik hakları, insan hak ihlali vb. ihlalleri içermediği varsayılmıştır. Fikir ve ifade özgürlüğü desteklenerek siyasi kültürün demokratik olmayan etkilerinden sakınarak akademik özgürlüğün kısıtlanmaması son derece mühimdir (Veysel Gökbel F. N., 2014, s. 193).

Muhalefete olan tahammülsüzlüğü basın ve akademisyenlere yapılan baskılarda görmekteyiz. Birkaç örnek verecek olursak ; "147 olayı"[15] olarak bilinen 1960'da Milli birlik Komitesi tarafından 147 öğretim elemanının görevine son verilmesi olayıdır. Gerekçe olarak "vatana ihanet ve bölücülük" faaliyetlerinde bulundukları, reform düşmanı oldukları söylenmiştir (İsmail Akbal, 2013, s. 39). Aynı şekilde 1980 darbesi sonrası 1402[16] kararlarını eklenebilir. Bu örnekler sınırlı siyasi kültürümüzü sınırlar. Bu nedenle demokrasimizin gelişimi için bu tip anti demokratik kararlardan uzak durulmalıdır.

[15] Bakınız: (www.hukukbook.com, 2020)
[16] Bakınız: (www.odatv4.com, 2020)

Türkiye'de basın, iktidar partisinin iktidarını sağlamlaştırmak ve muhalefeti bir bastırma aracı olarak kullanılmaktadır. DP örneğinden başlanacak olursa, DP iktidara geldiği ilk zamanlar basın ve yayın özgürlüklerini genişletme yolunda adımlar atmıştır. İlerleyen yıllarda ise durum tersine dönmüş basın sıkı bir denetim altına alınmış ve bu doğrultuda kanunlar çıkarılmıştır. Bunlara ek olarak DP'ye muhalefet eden gazeteciler tutuklanmıştı. 1967 yılında milletvekili hem de gazeteci olan Çetin Altan'ın yazdığı yazıdan ötürü dokunulmazlığının kaldırılması konusunda Mecliste iktidar partisi mensupları tarafından karar alınmıştır. Ardından Anayasa Mahkemesi tarafından bu karar iptal edilmiştir. 1970'li yıllarda sol basın organları ve gazeteciler hedef alınmıştır (İsmail Akbal, 2013, s. 44-45).

Basının, muhalefeti bir susturma aracı olarak görülmesine son seçim olan 2019 yerel seçimi örnek gösterilebilir. TRT'nin seçim öncesindeki şubat ayını kapsayan siyasi haber raporuna bakacak olursak;

i. A
K Parti: 49 saat 58 dakika 12 saniye lehte. Aleyhte yayın hiç yok.
ii. M
HP: 3 saat 32 dakika 26 saniye lehte. Aleyhte yayın hiç yok.
iii. C
HP: 5 saat 47 dakika 25 saniye lehte, 5 saat 56 dakika 15 saniye aleyhte.
iv. İ
Yİ Parti: 55 dakika 32 saniye lehte, 1 saat 11 dakika 53 salise aleyhte.
v. C
umhur İttifakı: 53 saat 30 dakika 38 saniye lehte. Aleyhte yayın yok.
vi. M
illet İttifakı: 6 saat 52 dakika lehte, 7 saat 8 dakika aleyhte yayın.

(www.tr.sputniknews.com, 2020)

İktidar partisine ayırılan sürenin bariz fark görülmektedir. Buna ek olarak lehte ve aleyhteki ayrıma bakacak olursak Cumhur İttifakı'nda aleyhte hiç yayın yapılmamışken Millet İttifakı'na

7 saatten fazla aleyhte yayın yapılmıştır. Burada herkese objektif olarak eşit yayın hakkı tanımayan bir devlet kanalının muhalif seslere yönelik yaptığı kısıtlama görülmmektedir.

Günümüze yakın bir örnek olan Nisan 2020'de çıkarılan infaz düzenlemesinin gazetecileri ve siyasi suçluları kapsamaması da muhalefeti susturma geleneğinin hala devam ettiğinin göstergesidir.

2.3.3. Seçim Barajının Muhalefete Olan Etkisi

Çoğunlukçu demokrasi modelinin hakim olduğu ülkemizde muhalefet siyasetin dışına itilmeye çalışılmıştır. Zaten %10'luk seçim barajı muhalefetten çıkacak sesleri azaltmış, yönetimde istikrar uğruna birçok şeyden vazgeçilmiştir. Ülkede var olan muhalefete tahammülsüzlük bir sonraki başlıkta detaylandırılacağı gibi parti içerisinde de görülmektedir.

Osmanlı'da muhalefet kavramının oluştuğu meşrutiyet sonrası dönemde de durum aynı şekilde devam etmekteydi. Muhalefet potansiyel bir tehlikeydi. Muhalefet bastırılmalıydı ve çok etkili olmamalıydı. Bu düşünce günümüzde de çok değişiklik yaşamadan aynı şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'de uygulanan %10 seçim barajının amacı muhalif sesleri azaltmak ve yönetimde istikrarı sağlamaktır. Bunun temeli Osmanlı'ya dayanan vesayet sistemidir. (Aydın R. , 2016, s. 20). Bu barajın varlığı Esat Çam'ın dediği gibi katılımcı demokrasiye ket vurmaktadır (Çam, 1995). Temsilde adalet yerine en az %51 yönetimde istikrar seçilmiştir. Burada %51 oranını verilmesinin sebebi; özellikle 1961 Anayasası ile gelen sosyal haklar, iş ve işverenlerin daha pazarlıkçı, uzlaşmacı demokratik araçları kullanmaya başlaması gibi oydaşmacı modelin altını destekleyen azımsanmayacak kadar unsurların kullanılmasıdır.

Kısaca bu iki kavramı açacak olursak; temsilde adalet Meclis içerisinde daha adil bir koltuk dağılımını öngörürken, yönetimde istikrar ilkesi kararlı, istikrarlı hükümetlerin kurulmasını ve karar almayı hızlandırmayı öngörmektedir. Burada koalisyonların istikrarsız olduğu gibi bir şey

anlaşılmamalı, bu durum ülkenin siyasi kültürü ile alakalı bir durumdur ve ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir.

2.3.4. Uzlaşı Kültürümüzdeki Eksikliğin Muhalefete Olan Etkisi

Uzlaşı kültürümüzdeki eksikliğin sonucu olan muhalefete tahammülsüzlük siyasal hayatımızın işleyişini zora sokmaktadır. Hatta bu muhalefete tahammülsüzlük siyasi partileri de etkileyeceği için parti söylemleri de ayrıştırıcı bir tutum sergilemektedir.

Tek parti iktidarı olan bir hükümet kurulmuş olsa dahi iktidar muhalefet ile diyalog halinde olmalıdır. Çünkü uzlaşma kültürü için bu gereklidir. Erdoğan'ın Kanal İstanbul projesi için Kılıçdaroğlu'na : "*Sen ne yaparsan yap bu kanalı yapacağız*" gibi ifadeleri uzlaşmayı daha başlamadan bitiren ifadelerdir (www.yenicaggazetesi.com.tr, 2020). Tek parti iktidarı dönemlerinde, iktidar olamamış partilerin de yürütmede hak sahibi olduklarını gözetmek gerekir. Bu nedenle alınan kararla da azınlık hakları da göz önünde bulundurulmalıdır.

Cumhuriyet Öncesi dönemden günümüze adeta bir mirasmışçasına devredilip gelen siyasi kültürümüz içerisindeki muhalefete karşı tahammülsüzlük ve muhalefeti bastırma girişimleri hep devam etmiştir. Muhalifler, bölücü, vatan haini gibi yaftalamalara maruz kalmışlardır. Cumhuriyet tarihimizde de bunun birçok örneği vardır (İsmail Akbal, 2013). Birkaçını yukarıda sıralanmıştır. Güçlü iktidar geleneği muhalefeti cılızlaştırmıştır. Bu hep bu şekilde devam edecek diye bir kaide yoktur. Kültür, haliyle siyasi kültür değişebilen bir olgudur, zaman içerisinde değişebilir (Tolan, 1993, s. 227).

2.4. TÜRKİYE'DEKİ PARTİ YAPISI VE DİSİPLİNİ

Siyasi partilerin taşra veya merkez fark etmeksizin yönetim kadrosunun göreve gelme şekli, partini stratejileri doğrultusunda fikir beyan etmeleri siyasi partilerin parti içi demokrasilerini ve disiplinini etkilemektedir. Siyasi parti yapıları haliyle bulunduğu toplumdaki siyasi kültüre etki etmektedir (Gökçe, 2013, s. 66).

Siyasi partilerin fonksiyonlarından en mühim olanı toplumsallaşmadır (Türköne, 2008, s. 255). Partilerin amacı iktidar olmaktır. Halktan gereken desteği elde etmeye çalışırlar. Bunlara ek

olarak da bireyleri, toplumu eğitir ve bilinçlendirir. Partiler bireylere siyasal sistem içerisindeki görevini gösterir ve siyasal kültürün benimsenmesine yardımcı olur. Siyasi partinin önemini anayasamızda da görmekteyiz "*Siyasî partiler, demokratik siyasî hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır"* (www.tbmm.gov.tr, 2020). Siyasal partilerin siyasal toplumsallaşma içerisindeki fonksiyonları; siyasi kültürü pekiştirmek, diğeri de mevcut siyasal kültürü değiştirmektir (Göktaş, 2009, s. 16). Siyasi partilerin gelecek nesillere siyasal kültürü aktarmada rolü büyüktür. Siyasi partiler farklı çıkar gruplarının haklarını gözetirler ama daha çok onların düşüncelerini temsil etmektedir. Siyasette bir nevi düşüncelerin çatışmasını görmekteyiz.

Özbudun Türkiye özelinde kamuoyu ve sivil toplum gelişmediği için siyaset yapmanın kısıtlı olduğunu, Türk siyasetinin patiler ve parti siyasetinden yürüdüğünü söylemektedir (Özbudun E. , 2007, s. 59). Siyasi partilerin ülkemizdeki hükümet sistemi ve siyasal hayatımız üzerindeki etkisi azımsanamaz.

Demokrasilerde ve siyasal sistemlerde siyasi partiler başroldedirler. Siyasi partilerin rolü demokrasinin işlemesine katkıda bulunmaktır. Demokrasiler siyasi partilerle çalışma alanı bulur. Demokrasi ile siyasi partilerin birbirleri ile olan karşılıklı ilişkisini görmekteyiz (Mehmet Tan, 2016, s. 349). Burada siyasi partilerin etkin çalıştığı varsayılmaktadır.

Siyasi partilerde teşkilatlanma seçimle olmaktadır. Demokrasinin gelişimi için bu seçimlerin demokratik değerler göz önünde bulundurulup yapılması gerekir. Demokrasinin gelişimi için siyasi parti teşkilatının oluştuğu il, ilçe başkanları, yönetim kurullarının, partinin genel başkanı ve üst yönetim kadrosunun seçimi demokratik değerler göz önünde bulundurulup yapılmalıdır. İl ve ilçe delegeleri ilçe-ilin yönetim kurulunu ve ilçe-ilin başkanını seçmektedir. Kurultay vasıtasıyla parti genel başkanı ve üst yönetim belirlenmektedir. Büyük kurultaydaki delegeleri il örgütleri belirlemektedir (Gökçe, 2013, s. 71).

Parti içi seçimlerde demokratik bir metot olan delege sistemi Türkiye'de uygulamada anti demokratik bir metottur. Delegelerin sayısı(ilçede 400, ilde 600 ve büyük kongredeki 1200) itibariyle ülke genelini düşünürsek az olması, yöneticilerin baskı altına kalmaları muhtemeldir. Delegeleri seçimle geliş olsalar bile "parti yöneticilerin isim yazma sonucunda" seçilmektedir.

Blok liste ile delegelerin isimlerini listeye yazanlara ihanet etmesi beklenemez. Sadakat sistemi işlemektedir (Gökçe, 2013, s. 75).

2.4.1. Parti İçi Disiplin

Siyasi parti üyeleri birlikte hareket ederler, bu birliktelik parti disiplini ile sağlanır (Künker, 2014, s. 109). Parti disiplinin amacı muhalif sesleri bastırmak yerine birlik ve beraberliği sağlamaktır. Parti içerisindeki düşünce ve ifade özgürlüğünü kısıtlamak demokrasinin ve siyasi kültürümüzün gelişmesini yavaşlatacaktır. Özellikle son zamanlarda sayılan örnekleri Türkiye'de görmekteyiz. Katı parti disiplinini başlı başına kötülemek eksik bir ifade olur . Parti disiplini ölçülülük çerçevesinde gereklidir. Parti disiplininin fazlası olması durumunda muhalif sesler bastırılırken, olmaması durumunda karmaşa hakim olur. Parti disiplininin seviyesini (katılığını) belirleyen etmenlerin başında siyasi kültür gelmektedir.

Belli bir büyüklükte grubun görüşünü yansıtan siyasi partilerde herkesin aynı fikir içerisinde yaşadığı, kimsenin itiraz etmediği bir ütopya düşünülemez. Belirli bir karar sonucu farklı sesler çıkabilir. İtiraz etmek isteyen itirazını dile getirebilir ama gün sonunda karar verilen ortak görüşe uymaları gerekmektedir. Parti disiplinin bir amacı da parti üyelerinin belirledikleri amaca uygun hareket etmelerini sağlamaktır.

Türkiye'de, Parti içi disiplin, karizmatik liderlik ve seçim sisteminin, partide lider sultasının hakimiyet kurmasında etkisi vardır. 1 Mart tezkeresine[17] yakından bakacak olursak: Muhalefetin karşı çıktığı AKP hükümetinin desteklediği bu tezkerenin oylama sonucunda AK Partili milletvekillerinin oylarıyla reddedilmiştir. Dönemin Başbakanı ve parti lideri Erdoğan'ın günümüze nazaran partiyi daha az etkisi altına almış, daha zayıf parti disiplini vardı. AKP grubunca bir karar alınmış ve bu karara uymayan kendi inisiyatifini kullanan vekiller vardı. Bu durumu bugün için düşünecek olursak parti içerisinden çıkan bu oyları verenler büyük bir ihtimal hain damgası yiyeceklerdi.

[17] Bakınız: (Babacan, 2018, s. 23-27)

Parti içi anti-demokratik hareketler ve baskının artmasının demokratik değerler üzerindeki zararını gözler önüne sermektedir. Bu duruma örnek olarak AKP, CHP MHP tüzüklerinde yer alan "*kesin çıkarma cezası olarak sayılanlar için de parti tüzük ve programına aykırı davranmanın kesin ihraç olduğu*" şeklindedir (Tokmakoğlu, 2016, s. 64). Bu konu ile alakalı tüzük maddesinin geniş çerçevesi muhalif sesleri bastırmada caydırıcı bir araçtır ve parti içi demokrasiyi olumsuz etkiler.

2.4.2. Siyasal Hayatımızda Kayırmacılık

Hükümette olan tek parti, koalisyon fark etmez kurumlara yapılacak atamalarda liyakat yerine kişinin partiye olan yakınlığına veya siyasi parti içerisindeki aktifliğine bakılıyorsa siyasal kayırmacılık (patronaj) var demektir (Oğuz, 2020, s. 73).

Ülkemizde partizanlık, merkezi veya yerel yönetim fark etmeksizin (yerel yönetimlerde daha yoğun) görülmektedir. Bunun sonucu olarak da siyasi partiler menfaat elde etmek için yakın görülen kurumlar olmuşlardır (Yanık, 2002, s. 161). Parti patronajının amacı vatandaş desteğinin siyasi partiler özelinde devamlılığını sağlamaktır. Parti patronajını meşrulaştıran kamu kurumlarına parti atamaları ilk elden yapılmaktadır (Sarıbay A. Y., 1997, s. 22).

Bu bölümün ilk paragraflarında siyasi partilerin devlet ile vatandaş arasında bir konumda olduğu belirtilmişti. Bu konum ülkemizde patronaj sistemine dayalı bir konumdur. Çaha da siyasi partilerin devletteki rantı elde etmek için bir aracı olduğunu söylemiştir (Oğuz, 2020, s. 74). Siyasi patronaj hükümet sistemi fark etmeksizin demokrasiye ket vurmaktadır. Amaç iktidar gücünü desteklemek yerine yürütmede etkinliği sağlamak olmalıdır. Bakanlıkları düşünürsek liyakat gözetmeksizin kişiler göreve getiriliyorsa bakanlıkların etkin çalışması beklenemez.

Türkiye'de ki patronaja, nepotizme örnek veya somut bir gerçek göstermek gerekirse "Üniversite Gençliğinin Sosyolojik Profili-2001" araştırmada 3223 üniversite öğrencisine yapılan ankette bakmak gerekmektedir. "Türkiye'de çok çalışan değil dayısı olan kazanıyor"

fikrine katılım %90 ile evet cevabı verilmiştir (Bayhan, 1997, s. 17). Siyasi sistem içerisinde siyasi partiler aracılığıyla varlığını sürdüren patronaj ve nepotizm olduğu sürece toplumsal yapıda hukuksuzluk ve akabinde gelen güvensizlik devam edecektir.

2.4.3. Parti İçi Demokrasi

Parti içi demokrasi ve disiplin farklı iki kavram olup birisi için diğerinden vazgeçmek gerekmemektedir. Partilerin gerekli düzenlemelerle bu iki kavramı dengelemesi gerekmektedir (Künker, 2014). Parti içi demokrasi anayasamızca korunmuştur[18].

Parti içerisinde demokrasinin var olabilmesi için -hangi kademede olduğu fark etmez- parti içi katılımına sınırlanama konulmamalıdır. Parti içerisindeki farlı düşünceler açıklanabilmelidir. Bu durum Türkiye için demokrasi kültürünü arttıracak bir etmen olacaktır.

Siyasi kültürümüz parti içi demokrasiyi etkilemektedir. Bir örnekle açıklamak gerekirse, antidemokratik kararlara veya hareketlere tepkisiz kalan bireyler, oy verdiği siyasi parti içerisinde de demokratik olmayan meseleler olduğunda ses çıkarmayacaklardır (Künker, 2014).

Baskı gruplarının güçlü olması siyasi partilerin antidemokratik kararlar alacağı zaman tekrar düşünmelerini sağlayacaktır. Böyle bir karar aldıklarında ciddi bir tepki ile karışılacaklarını bilme korkusu, bu antidemokratik kararları almada caydırıcı bir etmendir.

Erkler ayrılığı olduğu durumda parti içi demokrasi daha optimum çalışırken erkler birliği durumunda parti içi demokrasinin zayıflığını görmekteyiz. Bir örnekle açıklamak gerekirse sert

[18] (Madde 69) "*Siyasî partilerin faaliyetleri, parti içi düzenlemeleri ve çalışmaları demokrasi ilkelerine uygun olur. Bu ilkelerin uygulanması kanunla düzenlenir*".

kuvvetler ayrılığının uygulandığı ABD'de partiler seçmen tepkilerini her daim göz önünde bulundururlar (Künker, 2014).

Türkiye'deki bazı partilerin parti içi demokrasilerine bakmakta yarar var. Genel Başkan Adaylığı için CHP üye tam sayısının en az % 10 yazılı önerisi AKP %20'sinin yazılı öneride bulunması gerekir. CHP önceden %20 olan yazılı öneri rakamını parti içi demokrasiyi geliştirmek için %10'a indirmiştir. Şu durumda Genel Bakan adaylığı için CHP daha demokratik durmaktadır (Tokmakoğlu, 2016, s. 64).

Aday belirleme AKP seçimlerinde temayül yoklamasıyla teşkilat oylasa bile merkezin istediği isim olmaktadır. Oylamanın gizli olması da başka bir anti demokratik karardır. Benzer bir şekilde MHP'de %5 sınır koymuş olsa bile merkez yoklamasıyla Merkez Yürütme Kurulu tarafından belirlenmektedir. CHP %15 merkez yoklama sınır getirmiştir ve aday yoklaması yapılan yerlerde %5'e indirmiştir (Tokmakoğlu, 2016, s. 60). Bu demek oluyor ki siyasi partiler aday belirlemede merkezin baskısı altında kimi partilerde biraz daha fazla ama bu üç parti için merkez etkilidir.

CHP kurultay üyeleri blok liste ile belirlenmesi parti içi demokrasi açısından anti demokratik sonuçlar doğuracaktır. AKP çarşaf liste belirlediği kurultay üyelerini CHP'ye nazaran daha demokratik belirlemektedir. Buna ek olarak CHP'nin Merkez Yürütme Kurulundan istifa eden, düşürülen bir üyenin yenisini parti genel başkanının seçmesi demokratik usullere aykırı bir durumdur. AKP'de benzer bir şekilde Merkez Yürütme Kurulunun yapısı Genel Başkan tarafından belirlenmektedir (Tokmakoğlu, 2016, s. 65-66).

Kurultay üyeleri seçme konusunda kadın kolları ve gençlik kolları genel başkanlarına parti içi demokrasiyi zedelemektedir. AKP delegelerine oy hakkı tanımıştır. MHP ve CHP'nin böyle bir düzenleme içerisine girmemiş olması demokratik parti içi yapılanmayı ket vurmaktadır. MHP'nin kongreye parti kurucuları için %15 sınırı koyması diğer partilerde böyle bir medde olmayışı MHP adına demokratik bir adımdır (Tokmakoğlu, 2016, s. 64).

Ülke içerisinde partiler birbirlerinden farklılaşırlar fakat ortak bir amaçları vardır: İktidar olmak. (Aydın R. , 2016). Türkiye'deki siyasi partilerin parti disiplininin güçlü olduğunu söylenmişti.

Bu hem siyasal kültürden hem de parlamenter sistemden kaynaklanmaktadır. Yürütme, yasamanın içerisinden çıkar. Başbakanın hem milletvekili hem de parti başkanı olması parlamenter sistemin sonucudur (Aydın R. , 2016, s. 23). Siyasi kültürde Osmanlı'dan gelen güçlü lider etkisi, halkın lidere olan saygısı ve (bir sonraki bölümde şekil 2de de görülecek, derinlemesine incelenecek) liderin oy verme davranışı üzerindeki etkisi oldukça fazladır. Parti liderleri demokratik bir şekilde seçilir fakat bu liderlerin değiştirilmesi biraz güçtür. Lider kadronun kişisel hırs veya husumetinden sıyrılıp ülkeyi demokratik bir şekilde yönetmelidir. Aksi durumda belirli bir seçkin grubun istekleri doğrultusunda hareket eden bir parti konumunda kalır (Aydın R. , 2016, s. 23). 2017 Anayasa değişikliği ile başkanın eskisi gibi artık partiden istifa etmesi gerekmemektedir. Bu durum partilerdeki liderin önemini arttırmıştır. Siyasi parti liderlerini öne çıkaran bu durum lideri temel alır. Lider uzun yıllar parti liderliğinde kalmak ve etrafında da sadakati yüksek, itaatkar kişiler olmasını ister. Bu durum parti içi demokrasiyi zedeleyeceği gibi genç yetenekli siyasetçilerin siyasete atılmalarını da engellemektedir.

Peki bu vurgulanan parti içi demokrasi neden önemlidir? Siyasal sistemimizde siyasi partiler mevcuttur. Bu siyasi partiler biri veya birkaçı iktidara gelip ülkeyi yöneteceklerdir. Parti içerisinde muhalefeti bastıran bir tutum ya da parti içi demokrasi noksanlığının olduğu bir durumda o siyasi parti iktidara geldiği zaman durum farklı olmayacaktır. Parti içerisinde yaşanılan bu baskıcı tutum ülkeye de sirayet edecektir. Bu durum hükümet sistemi işleyişini etkilemektedir.

2.4.4. Parti Liderinin Etkisi

Türkiye'de siyasi parti lideri için bir süre sınırlaması yoktur. Bu durum hem parti liderinin önemini arttırmakta hem de parti için anti demokratik bir durum ortaya koymaktadır.

Türkiye'de ki siyasi partiler merkeziyetçi bir yapıdadırlar ve partilerde liderin konumu önemli bir yer tutar. Parti lideri bu konumunun sağladığı güç ile parti kongrelerini denetim altına almaya çalışıp kendi kontrolündeki siyasi eliti söz sahibi konuma getirmeye çalışmaktadır (Künker, 2014). Bu durum liderin parti içerisindeki muhalefeti bastırmaya yönelik hareketlerinden

birisidir denilebilir. Bunun sonucunda parti üyelerine iki seçenek sunulmuş oluyor: Ya lidere itaat edip ona kayıtsız şartsız bağlanmak ya da partiden dışlanmak.

Karizmatik liderlik vasıflarını taşıyan liderin, parti içerisindeki otoritesini artırdığı görülmektedir (Künker, 2014). Ülkemizdeki siyasi kültür karizmatik lider özelliklerini beslemektedir. Etkili olamayan liderleri ise Türk siyasal sisteminde daha kısa görmekteyiz. Kitleleri harekete geçirebilen karizmatik lider popülist kültürle hedefine ulaşabilir ancak bu durum parti içi demokrasisine zarar verebilmektedir. Parti içi demokrasinin zedelenmesinde Türkiye'deki siyasi kültürün etkisi azımsanmayacak kadar fazladır. Parti lideri kendini ön plana çıkardıkça etrafındakiler lidere itaat eden müritlermişçesine sadakatle bağlanırlar.

Türkiye'de siyasi parti liderliğinin değişimi Avrupa'dakinin aksine zor ve sancılı olmuştur. Ölüm, darbe gibi ekstrem durumlarda değiştirilmiştir. Parti liderinin önceden Cumhurbaşkanı olunca partiden istifa etmesi gerekiyordu 2017 Anayasa değişikliği ile bu kalktı. Artık partili Cumhurbaşkanlığı olduğundan siyasi parti liderliğinin önemi bir kere daha artmış oldu. Avrupa ülkelerinde Türkiye'ye nazaran daha sık parti lideri değişikliği görmekteyiz.

Siyasi partilerin tüzükleri başarısız olan parti liderlerine bile görev süresince koruma sağlamaktadır. Lider değişimini zorlaştıran parti tüzüklerindeki kurallar değişmediği sürece parti genel başkanları uzun süre görevde kalmaya devam edeceklerdir. Bu durum parti liderinin konumunu güçlendirmekte ve parti içi demokrasiyi azaltırken aynı zamanda parti içi disiplini arttırmaktadır (Tokmakoğlu, 2016, s. 62).

Kudret Bosuter bahsedilen bu parti liderlerinin demokrasiye etkisini "*liderler demokrasisine*" veya "*genel başkanlar sistemine*" dönüştüğünü söylemektedir (Künker, 2014). Siyasi partilerde liderin etkisini burada sonlandırıp, lider etkisini daha detaylı bir biçimde sonraki bölümde açıklanmaya çalışılacaktır.

Peki bu siyasal kültürümüzü destekleyen siyasi partilerin gelişimi ve demokrasi kültürümüze katkısını nasıl arttırabiliriz? Bu soruya verilecek ilk cevap siyasi kültür ve demokratik yetişkinliktir (Künker, 2014).

Demokratik ülkeler siyasette ortak çıkarlar sonucu hareket ederler fakat ülkemizde "çıkar grubu" kelimesi bile başlı başına olumsuz bir ifade etkisi göstermektedir. Türkiye'de önceki bölümde bahsedilen muhalefete olan bakış aynı şekilde parti içi muhalefette de işlemektedir. Parti içi muhalefete söz hakkı tanınmamakta ve bu kişiler fitne çıkartan kişiler olarak nitelenmektedir. 2017 Anayasa değişikliği ile hali hazırda güçlü olan parti liderinin konumu daha da vazgeçilemez bir konuma dönüşmüştür. Ergun Özbudun bu çalışmadaki gibi uzlaşmanın önemine değinmiş ve askerin siyasete müdahalesinin sebebini siyasi partilerin uzlaşı eksikliğine dayandırmıştır (Şahin K. , 2014, s. 59).

Asıl amacı tek başına iktidar olmak olan partiler iktidarda kalmak için diğer olumsuz etkileri görmezden gelmektedirler. Diğer etkenler derken en basitinden seçim dönemlerinde parasal bir genişleme yapılmasını örnek verebiliriz. Ülkenin diğer sorunları arka plana atılmakta yani çatışma devam edecektir. Üstüne Bu durumun uzun vadede enflasyonist bir sonucu olacağı için ekonomik bir külfeti de vardır.

Ülkemizde partilere diğer ülkelere nazaran daha fazla iş düşmektedir. Bunun sebebi zayıf sivil toplum örgütleridir. Dernek ve vakıflara bakılacak olursa siyasal faaliyette bulunmaları yasaktır yani devleti karşılarına alamazlar. Gönüllü kuruluşlar için de aynı durum geçerlidir. İktidara aykırı harekette bulunamazlar. Bu siyasal süreçte tamamen siyasi partilerin üzerine kalmış oluyor. Partiler bu sorumluluğun altından kalkamıyorlar. Farlı küçük grupların söz hakkı yok olmuş oluyor. Partilerin küçük gruplarla tek tek ilgilenmesi imkansız olduğu için oydaşmacı demokrasi modeline uzak kalmış oluyoruz.

Türkiye'de ki siyasi partilerin parti tüzükleri demokrasiyi desteklemekten ziyade parti liderinin önemini arttırmış, lideri ön plana çıkartmıştır. sonuç olarak parti içi demokrasiyi arttırmak, parti disiplinini biraz olsun gevşetmek ve parti liderinin parti içerisindeki konumunu kırmanın yolu parti tüzüklerinden geçmektedir. İncelenen AKP, CHP, MHP parti tüzüklerinden de görüleceği üzere katı parti disiplini ve liderin etkisi altındaki partinin parti içi demokrasinin zayıf olduğunu görmekteyiz.

2.5. TÜRK SİYASİ KÜLTÜRÜNDE LİDERİN ETKİSİ

2.5.1. Karizmatik Liderlik

Göçebe Türk boylarından, Selçuklulara oradan Osmanlı'ya kadar süregelen güçlü lider kimliğini, disiplinli bir yapı ve merkeziyetçi toplum yapısını görmekteyiz. Bu kültürel özellikleri Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulu olduğu günümüzde de görmekteyiz (Özdemir, 2018, s. 63).

Topluma önderlik edip, kitleleri harekete geçirebilen, onları etkileyip ve takipçilerinin de kendisinden güç aldığı kişilere karizmatik lider denir (Gürer, 2019, s. 78-79). Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk iki Cumhurbaşkanı olan Mustafa Kemal ve İsmet İnönü karizmatik lider özelliklerinin tesiriyle siyasi hayatta Başbakanın popülerliğini geçip başrol olmuşlar. Yürütme başı denilince akla bu iki isim gelir olmuştu. Bunun sebebi Cumhurbaşkanının liderlik vasıflarına ek Osmanlıdan günümüze güçlü Cumhurbaşkanı şeklinde gelmiştir. Zamanla halka referandumla sunulan, sonucunda arttırılan Cumhurbaşkanı yetkileri ve akabinde değişen hükümet sistemi ile daha da güçlü bir yürütme(Cumhurbaşkanı) için gerekli anayasa değişikliklerine, halk referandumunda onay vermiştir. Halkın onay vermesinden kastedilen ülkedeki herkesin değil Mecliste 3/5 "evet" oyundan sonraki aşama olan halkoyuna sunulması ve (http://www.ysk.gov.tr/) sitesindeki resmi seçim sonucu için yeterli olan en az %50+1 oyunun sağlanmış olmasıdır.

2.5.2. Siyasi Kültürümüzde Lider

Türkiye'deki siyasi kültürü anlamada bir diğer önemli etken liderliktir. Bu duruma Osmanlı'dan günümüze miras kalan lidere dayalı siyasi kültür oluşturmuştur. Bulunduğu toplumu siyasi lider temsil eder, adeta toplumun sembolüdür. Özellikle ülkemizdeki siyasi kültürde liderin önemli bir konumu vardır. Bunu Türkiye'de var olan kurum ve yapıların lider eksenli olmasında görebiliriz (Yolcu, 2019, s. 93).

Toplulukların sözcüsü niteliğinde onları temsil eden liderleri vardır. Siyasi lider toplumda o toplumun görüş ve haklarını savunan kişilerdir. O toplumun içerisinden çıkan siyasi lider de var olan siyasi kültürün izlerini üzerinde taşır. Yani buradan anlaşılması gereken ülkenin ya da topluluğun siyasi kültürü liderlik anlayışına ve liderin özelliklerine etki eder.

Arkasında iz bırakmış siyasi liderlerin özelliklerine bakacak olursak birincisi geleneklerine olan sadakatidir. Örf ve adetlerine bağlıdırlar. Diğer bir özelliği ise karizmadır. Türk siyasal kültürümüzde iz bırakan liderler kitleleri harekete geçirebilen, arkasından toplulukları toplayabilen karizmatik liderlerdir. Bir diğer özellik lider bilgili, başarılı olmalı ve muhtaç halkın ihtiyaçlarını karşılamalıdır.

Siyasi liderin siyasi kültürümüz gereği önemi büyüktür. Liderin önemi Cumhuriyet Öncesi Osmanlı'ya kadar dayanmaktadır, hatta Osmanlıdan bize miras kaldı diyebiliriz. Halifelik unvanı da bulunan padişah en üst karar merciiydi. Bugüne baktığımızda siyasi lider denilince akla siyasi parti lideri gelmektedir. Bunun sebebi geçmişte seçimi kazanan parti başkanlarının Başbakan olmasıdır. 2017 Anayasa değişikliği ile de seçilen Cumhurbaşkanı partiden istifa etmek zorunda olmadığı için parti liderinin önemini bir kez daha gözler önüne serilmiştir. Siyasi parti lideri değişebilir. Önünde bu duruma hukuksal bir mani yoktur, fakat tarihsel geçmişimize baktığımızda bu durum hiç de kolay olmamıştır. Siyasi parti liderinin değişikliği sadece zorunlu hallerde olmuştur. Örneğin hastalık, 2007 Anayasa değişikliğinden 2017 Anayasa değişikliğine kadar Cumhurbaşkanlığına seçilme gibi durumlarda siyasi parti lideri değişiyordu (Yolcu, 2019, s. 98).

Ülkemizde siyasi kültür temelli birçok liderlik sorunu vardır. Bu ülkenin lideri olabileceği gibi siyasi parti lideri de olabilmektedir. Ülkemizdeki siyasi parti liderlerini ele alacak olursak, siyasi partilerin mevzuatları gereği lider değişebilirdi. Fakat geçmişten günümüze bu değişimler hep sıkıntılı olmuştur. Bunda siyasal kültürümüzün lider üzerindeki vazifesi önemli bir yer tutar. Siyasi kültür incelenirken liderlik anlayışı ve liderin profili önemli bir yer tutmaktadır. (Yolcu, 2019, s. 94).

Genel olarak parlamenter sistemde güçlü parti disiplini vardır. Bunun sebebi yürütmenin seçilme yöntemidir. Seçilen Başbakan hem milletvekili hem de parti genel başkanıdır. (Aydın R. , 2016, s. 23). En son 2017 Anayasa değişikliği ile partili başkan modeline geçildi. Önceden Cumhurbaşkanı seçilen kimse partiden istifa etmeliydi artık böyle bir zorunluluk kalmadı. Şu an Cumhurbaşkanı olan Erdoğan aynı zamanda da AKP genel başkanıdır. Bu durum haliyle parti başkanlarının etkisini bir hayli arttırmıştır.

Türkiye'de siyasal partiler, parti programından çok parti lideri ile özdeşleşmektedir. Bunun nedeni Türk toplumunun kendisini lider ile özdeşleştirmesidir (Yıldız, 2012, s. 242). Siyasi partinin başarısı veya başarısızlığının en büyük sebebi de liderin etkinliğidir. "Oy verme davranışını etkileyen faktörler nelerdir?" konulu araştırmada çıkan sonuç, siyasi parti liderinin siyasi partiden daha fazla önde olduğudur. Rukiye Saygılı'nın 2011 genel seçimleri TBMM grubunda bulunan parti liderleri değerlendirilmeye alıp seçmenler üzerinde yaptığı araştırmada da bu sonucu görmekteyiz. Aşağıdaki tabloda seçmenin oy verirken parti tercihinde açık ara bir fark ile parti liderinin ve liderin söylemlerinin ne kadar etkili olduğunu görmekteyiz. Bu durum bize geçmişten günümüze siyasi kültürümüzün bir sonucu olarak lidere olan bağlılığı açıklar.

Tablo 2.7: Oy Verme Davranışınızda (Parti Tercihinizde) Etkili Olan Faktör

Cevaplar	**Frekans**	**Yüzde**
Partinin lideri	1968	39,4
Liderin söylemleri	1220	24,4
Partinin ideolojisi	773	15,5
Partinin kadrosu	322	6,4
Aileden partili olma	299	6,0
Partinin vaatleri ve icraatları	244	4,9
Cevap yok	174	3,4
Toplam	5000	100,0

(Saygılı, sayı :32 2014, s. 110)

2.6. DEĞERLENDİRME

Cumhuriyet Öncesi dönemden kalma bir kültür anlayışımız olarak gücün tek bir yerde toplanması ve çift başlılığın olmaması, güçlü bir yürütmenin olması hep iyi olarak lanse edilmiştir. Siyasette esas olan, güç ve zor kullanma yerine uzlaşmaya dayalı, daha barışçıl bir

çözüm arayışı içerisinde olmaktır. Uzlaşma kültürüne yöneldikçe demokrasinin gelişerek yol kat ettiği görülecektir. Çatışma, siyasetin doğal bir sonucudur fakat uzlaşı ve mutabakat ile çözüm yolu aranır. Çözümün bulunabilmesi için iktidarın tek bir yerde toplanması yerine atomize olması sağlıklı sonuca ulaşmamızı sağlar. Demokrasinin içselleşmesi isteniyorsa müzakereci demokrasi arttırılacak, uzlaşma ortamı sağlanacak, yurttaşlar siyasal alana katılacak ki aktif ve etkin olabilsinler.

Uzlaşma ortamı sağlanıp bireyin etkin siyasal katılımı sağlandığı durumda demokratikleşme yolunda mesafe kat edilecektir. Bunun için gerekli olan sivil toplum örgütlerinin yokluğunda maalesef demokrasiden ve demokrasi kültürünün oluşumundan söz edemeyiz (Kaypak, 2016, s. 635).

Türk siyasi kültüründe müzakeresizlik, farklı fikirlere yer vermeme ve partinin devletle bütünleşmesi iktidar ile muhalefet arasında sonu gelmeyen çatışmalara sebep olmuştu. Ödün vermek sanki bir zayıflık göstergesiydi. Oysa tarafların anlaşabilmesi için karşılıklı tavizler vermesi doğaldır.

Siyasi elit, siyasi kültürümüzün farkında olmalı ve demokrasi kültürümüzü daha ileriye taşıma yolunda çaba harcarken, onlar da bu doğrultuda hareket etmelidir. Siyasi elitler popülizm etkisiyle ayrıştırıcı söylemler kullandıkça haklı da kutuplaştırmış oluyorlar. Bu söylemler siyasi kültürümüzün söylemlere yansıması şeklinde görülmektedir.

Oydaşmacı demokrasi modelinin gelişimi için etkin olması gereken muhalefetin göstermelikten öteye geçmesi gerekmektedir. İktidara yol gösterici olması gereken muhalefet etkin olmalıdır. Siyasette muhalefet etkinse iktidara gelememiş olanların haklarını savunabilir, onlara bir ses olabilir. Fakat ülkemizdeki durum muhalefete öcü gözüyle bakılan fitne unsuru olarak görülmektedir.

Katı parti disiplinine sahip Türkiye'de Parti liderinin söylemleri ve tutumunun daha birleştirici olması, parti içinde aday seçiminin daha adil olduğu, parti liderinin seçimi ve değişiminin kolaylaştırılması, parti disiplinini biraz daha gevşetip muhalif seslere kulak verilmesi siyasi

kültürümüzü etkileyen unsurlar olduğu için düzeltildiği durumda siyaset daha demokratik bir hal alacaktır.

Teknolojinin gelişmesiyle kitle iletişim araçları artmakta ve kitle iletişim araçlarına ulaşım kolaylaşmaktadır. Bu artışla birlikte siyasal toplumsallaşmada medya veya sosyal medyanın etkisinin önemi günden güne artmaktadır. Haliyle siyasal kültürün oluşması ve etkilenmesinde medya önemli bir rol oynamaktadır. Medyanın etkinliği ve faydası, medyanın tarafsızlığı ve bağımsızlığı ile yakından ilişkilidir. Partiye veya belirli düşünceye bağlı olan medya, yanlı yönlendirmeleriyle tek taraflı siyasal içerik sunmuş olur. Haliyle bireyin seçme davranışları bu durumdan etkilenir. Böyle bir durumda katılımcı siyasal kültürün etkin bir şekilde var olması beklenemez. Medya da siyasi partilerle aynı şekilde kutuplaştırmayı arttırıcı bir dili bırakıp daha objektif tutum sergilemelidir. Medyanın yanında bir de sosyal medya boyutu vardır. Sosyal medya herkese haberci olma fırsatı verebiliyor. Sosyal medyayı doğru kullanmak adına eğitimler verildiğinde farkındalık oluşturulabilir. (Balta, 2017, s. 12).

Medyanın etkinliğini göz önünde bulundurursak liderliği ön plana çıkarmış ve liderin önemini arttırmıştır (Akın, 2013, s. 336). Siyasi partiler kampanyalarını yürütürken medyanın da etkisiyle partinin ideolojileri ikinci plana atılıp parti liderleri birinci planda tutulmuştur (Özkan N. , 2007, s. 22).

Siyasi kültürümüz yukarıda sayılan etmenler çerçevesinde uzlaşmanın zayıf kaldığı, müzakereden yoksun, katı parti disiplinine sahip lider odaklı bir görünüm sergilemektedir. Bu özellikler sonucunda özellikle yürütme kanadında çoğunlukçu demokrasi modelinin daha ağır bastığını söylemek mümkündür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM PARTİLİ CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ

Bu bölüm altında ilk olarak, Başkanlık Sisteminden Türkiye özelinde kronolojik olarak bahsedilip ardından 2017 Anayasa değişikliğinin yasama, yürütme, yargı erklerinde yaptığı değişikliklere ayrı ayrı değinilecektir. Ardından siyasi kültürümüzün anayasa değişikliği ile gelen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine olan etkisi ve ne sonuçlar doğurabileceği tartışılacaktır.

Türkiye'de Başkanlık Sistemi tartışmaları birçok kez dile getirilmiştir. Necmettin Erbakan, Alparslan Türkeş, Turgut Özal ve Süleyman Demirel gibi siyasetçiler Başkanlık Sistemine geçişle alakalı isteklerini dile getirmişlerdi, fakat Başkanlık Sistemi tartışmaları AKP döneminde daha da hararetlenmişti. Bu dönemde birçok kez gündeme gelmiş, siyasetçisinden akademisyenine birçok kişinin dilinde ve zihninde olmuştur. (Kılınç, 2016, s. 89).

AKP içerisindeki Başkanlık Sistemi tartışmaları iktidara geldiği ilk dönemde başlamıştır ve iktidarda olduğu sürece ara ara dile getirmiştir;

i. 21 Nisan 2003: "*Siyasetteki tek arzum başkanlık ya da yarı başkanlık modeli. Bunun ideali de Amerika'da uygulanan sistem*."

ii. 5 Ocak 2005: "*Başkanlık sisteminin tartışılması Türkiye için yararlı olabilir ama bu bizim şu anda gündemimizde yok*".

iii. 15 Şubat 2006: "*Başkanlık sistemini ben de istiyorum ama şartlar şu anda müsait değil*".

iv. 18 Nisan 2010: "*Sistemin rahat çalışması konusunda bu olaya (başkanlık sistemi) sıcak bakıyorum. Çok daha seri neticeler alması noktasında...*"

v. 10 Eylül 2010: *"Bir önyargımız yok. Nihayetinde bununla ilgili gerekirse halk oylamasına gidilir, ama şu anda illa bu olmazsa olmazımız değil*".

vi. 25 Eylül 2010: "*Ben bu konuyu tartışılsın diye açtım. Bunun tartışılmasının siyasilere de, halkımıza da katacağı çok şey var"*.

vii. 27 Ocak 2011: "*Bence demokratik parlamenter sistem içinde halk tartışmalı, tartışılmalı. Milletin tartışmasından kaçmak, çekinmek demokratlığa terstir."* (www.dha.com.tr, 2020).

Haziran 2015 seçimlerinde AKP seçim kampanyalarının genelinde Başkanlık Sistemini birçok kez dile getirmişti. Erdoğan sarayda muhtarlara seslenirken: "Devlet geleneğimiz Başkanlık Sistemini işaret ediyor" demiştir (www.bbc.com, 2020). Muhalefet partilerinin genel söylemi Erdoğan için "*seni başkan yapmayacağız*"[19] yönündeydi. Bu seçim sonucunda AKP tek başına iktidar olamadı. 1 Kasım 2015'te tekrarlanan seçim ile en çok oy alan iki partinin oyları artmıştır. MHP'nin AKP ile koalisyona yanaşmaması, uzlaşmayı reddeden tutumunun faturası sonraki seçimde görülecektir. MHP %4.4 oy ve 40 sandalye kaybetmişti. MHP'nin diğer partileri, özellikle de AKP'yi zorda bırakmak adına ısrarla muhalefette kalmayı istemesi ve ülkenin bir belirsizlikte kalmasının sonucu olarak oy kaybı yaşamıştır (Altunoğlu, 2015, s. 20). Sadece en çok oyu alan iki partinin oyunu arttırmasının ve uzlaşmaya taraf olmak istemeyen MHP oylarındaki düşüşün sebebini halkın temsilde adalet ilkesinden biraz daha vazgeçip yönetimde istikrara doğru yol almasıdır denilebilir.

Türk siyasi kültürü ile birlikte tarihsel koşullar göz önünde bulundurulması gerekir (Turan A. , 2018, s. 79). Tarihsel sürece baktığımız zaman hükümet değişikliğinin zamanlaması, sistemi değiştirmek isteyenler için bulunmaz bir fırsattı. 2015'te hükümet kurulamayan bir ara olmuş

[19] Demirtaş grup toplantısında Erdoğan için: "*Seni başkan yaptırmayacağız*" demiştir (www.cumhuriyet.com.tr, 2020).

ve seçim yenilenmişti. Sonraki sene 15 Temmuz darbe girişimi olmuştu. İstikrarsızlığın ve ekonomik korkunun ardından öne sürülen Başkanlık Sistemi onaylanmış oldu.

Başkanlık Sisteminde istikrarlı yönetim vurgulanıyor ve devamında ekonominin düzeleceği vaat ediliyordu. Halk başarısız koalisyon örnekleri ve istikrarsız hükümetlerden bunalmıştı. Beraberinde bunca yıllık siyasi kültürümüz sonucunda 2017 Anayasa değişikliği referandumunda, onaylanmıştır. Bu istikrar etkin yönetim sorununa çare olmaz. Etkin yönetim için Meclisteki yasa çıkarma yetkisini de vermek gerekir tabii böyle bir durumda Cumhurbaşkanı kral veya diktatöre dönüşür (Gözler K. , 2000, s. 44). Yürütmenin gücü arttırılmış ve istikrar konusunda parlamenter sisteme nazaran ilerleme kat edilmiştir. Siyasi kültür özeliklerinden biri olan güçlü iktidar geleneğinin bir sonucu olarak hükümet sistemi değişip parlamenter sistem yerine Cumhurbaşkanlığı Sistemine geçilmiştir. Burada değişen siyasi kültür olmamıştır. Şunu eklemekte yarar var, istikrar kavramı her zaman etkin yönetim demek değildir (Lijphart, 2016, s. 311).

3.1.SİSTEM DEĞİŞİKLİĞİ

3.1.1. Yasama

"Güçlü Meclis Güçlü Hükümet" sloganıyla yola çıkan dönemin iktidar partisin yasama erkinde yaptığı değişiklikler şu şekildedir: Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası'nın 75. Maddesi değişikliğe uğramış ve milletvekili sayısı 600'e yükselmiştir. 76. Maddenin değişimi ile seçilme yaşı 25'ten 18'e inmiştir. Anayasa değişikliği öncesi ile kıyaslandığında Meclisin gücünün azaldığını görmekteyiz. Meclisin elindeki yürütmeye ait olan görevler Meclisten alınmış oldu.

Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası'nın 77. maddedeki değişimle Meclisin görev süresi 4 yıldan 5 yıla çıkarılmıştır. Cumhurbaşkanı ile birlikte seçilen Mecliste de Cumhurbaşkanının partisi çoğunluk sağlamış olacaktır. Ek olarak yasama organı aynı şekilde tek meclisli yapısını korumuştur.

Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası'nın 87. maddedeki değişiklikle yasama eskisi gibi hükümeti düşüremese de yürütmeyi denetleme yetkisine sahiptir. Madde 98'e göre Meclis

araştırması, genel görüşme, Meclis soruşturması ve yazılı soru ile Meclis, bilgi edinme ve denetleme yetkisi gerçekleştirebilecektir (Murat Akçakaya, 2018, s. 928).

Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası'nın 89. Maddesi Cumhurbaşkanının kanunları yayımlamasıyla ilgilidir. Cumhurbaşkanı kanunları Meclise göndermesi durumunda üye tam sayısının salt çoğunluğu (301 milletvekili) ile aynen kabul edilirse Cumhurbaşkanı yayımlar (www.anayasa.gov.tr, 2020).

Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası'nın 116. maddesinde yapılan değişiklikle Bakanlar Kurulu kurulamaması veya güven oyu sağlanamaması durumunda seçimin yenilenmesi mümkün olmamaktadır. Meclisin üye tam sayısının 3/5 ile seçim yenilenmesi kararı verilebilir. Bu durumda hem Meclis için hem de Cumhurbaşkanlığı için seçime gidilir (Murat Akçakaya, 2018, s. 928). Bu konu ile alakalı şöyle bir eşitsizlik vardır. Seçim yenilenmesi için 360 milletvekilinin onayı gerekmektedir. Bu iktidar partisindeki milletvekillerinin de oy vermesi demektir. Böyle bir durumda seçimin yenilendiğini varsayalım. Parti lideri olan Cumhurbaşkanı bu oy kullananlar hakkında yeni seçimde milletvekili listesine koydurtmaz. Yani Cumhurbaşkanı istediği zaman seçimi yenilerken TBMM'nin aynı şekilde seçimi yenileme ihtimali pek olası değildir (www.evrensel.net, 2020).

Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası'nın 98. Maddesinde "*Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bilgi edinme ve denetim yolları"* kenar başlığı kaldırılmıştır (Tekeş, 2018, s. 12-13). Bu kenar başlığın kaldırılmasıyla yasamanın yürütme üzerindeki denetim yollarından biri ortadan kalkmış oldu. Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar üzerindeki Meclisin denetimi Meclis soruşturması, yazılı soru olarak devam etmektedir.

Bakanlar Kurulu'nu oluşturup hükümeti seçme görevi Meclisten alınmış oldu. Bu durumun artısı olarak milletvekillerinin (süre olarak) daha fazla yasama faaliyetine kafa yoracağı için belirli bir alanda uzmanlaşma getirisi olabilir, ilerleyen zamanlarda birlikte göreceğiz. Hükümeti kurma görevi elinden alınan Meclis, parlamenter sistemdeki gibi Meclisteki partilerin çok sayıda olması istikrar açısından sorun oluşturmayacaktır. Partili Cumhurbaşkanlığı Sisteminde bakanları artık Cumhurbaşkanı atamaktadır. Mecliste yasama faaliyetlerinde tıkanma olasılığı durumunda sistemde tıkanma olmayacak Cumhurbaşkanı kararnameleri ile

sistem işlemeye devam edecektir (Murat Akçakaya, 2018, s. 932). Yönetimde istikrar açısından büyük bir adım atılmıştır. Yasama ile yürütme arasındaki uyumsuzlukta yürütmenin daha üstün kaldığı görülmektedir.

%10'luk seçim barajı, kurulan ittifaklar ile tamamen ortadan kalkmasa da önemini büyük ölçüde yitirmiştir. İttifak kuramayan ve oy oranı %8 olan bir parti Meclise yine giremeyecek fakat ittifaklar ile beraber girdiği durumda Meclisten sandalye alabilecektir. Baraj altında kalma tehlikesi olan partileri anlaşmaya zorladığı için uzlaşma kültürümüze katkı sağladığını söyleyebiliriz.

Bu duruma örnek olarak Haziran 2018 seçiminde %9,96 oy alan İYİ Parti gösterilebilir. Seçime ittifakla girmesinin sonucu olarak %10'un altında oy almış olduğu halde ittifak olarak barajı geçtikleri için Mecliste sandalye almaya hak kazanmıştır.

3.1.2. Yürütme

Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası'nın 104. Maddesince "Cumhurbaşkanı Devletin başıdır." Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası'nın 8. madde ile önceden Bakanlar Kurulu ve Cumhurbaşkanında olan yürütme yetkisi Cumhurbaşkanına devredilmiştir. Bakanlar artık Cumhurbaşkanı tarafından belirlenmektedir (www.anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr, 2020). Bakanlar Kurulu'na ve Başbakana yapılan atıflar anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanına yapılmıştır. Haliyle sistem daha da merkezîleşmiştir (Turan A. , 2018, s. 81). Bu durum yürütme kanadını daha çoğunlukçu bir hale getirmiştir. Yeni sistem ile kurulan hükümet güvenoyu almak zorunda değildir. Gücünün meşrutiyetini direkt halktan almaktadır (Murat Akçakaya, 2018, s. 928).

Yine aynı maddede Üst kademe kamu yöneticilerini atama , işine son verme yetkisi elinde bulunan Cumhurbaşkanı bu yetkiye ek olarak "*bunların atanmalarına ilişkin usul ve esasları Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenler*" ifadesiyle atama ve görevden alma kurallarını da yine Cumhurbaşkanı belirleyebilecektir (www.anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr, 2020). Kamu kurumlarına atama işlemleri tek bir kişinin eline bırakılmış olmaktadır. Zaten çoğunlukçu

demokrasi modelini benimsemiş ülkemizde özellikle yürütme kanadında çoğunlukçu demokrasiyi daha da derinleştirmiş olmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası'nın 101. maddesine göre artık Cumhurbaşkanı partili olabilecektir. Anayasa değişikliğinden önce Cumhurbaşkanı seçilmesi durumunda tarafsız olmasının bir sonucu olarak partisi ile ilişkisi kesilir ve Meclis üyeliği düşerdi. Yeni seçilen Cumhurbaşkanı kendi partisinin Cumhurbaşkanı olmaktan çıkıp seksen iki milyonun Cumhurbaşkanı olabilmesini beklemek değişiklik öncesi duruma nazaran güçtür (www.anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr, 2020).

Bu madde değişikliğiyle önceden 20 milletvekili Meclis dışından aday gösterebiliyorken artık mümkün değildir. Değişiklik öncesi % 10 oy almış siyasi parti grupları Cumhurbaşkanı adayı önerebilmekteydi. Değişiklik sonrası bu oran %5'e düşürülmüştür. Bu durumla beraber milletvekillerinin iradeleri kısıtlanmış, Cumhurbaşkanı adayı gösterme daha çok Parti liderlerine bırakılmıştır.

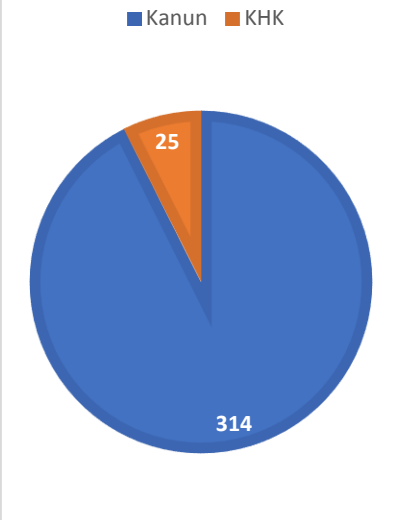
Yeni sistemle en fazla iki kere seçilebilecek olan Cumhurbaşkanı, ikinci döneminde seçim yenilenirse üçüncü defa seçilebilmektedir. Bu durum "*en fazla iki kez*" Cumhurbaşkanı seçilebileceğini belirtilen maddeyi geçersiz kılacaktır (www.anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr, 2020). %50+1 oy ile kazanan kişinin Cumhurbaşkanı olunca kaybedenlerin %49.99'unu oluşturması yürütmeyi çoğunlukçu demokrasi modeline çekmiştir. Bu sistemde parlamenter sisteme göre yürütme daha çoğunlukçudur.

Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası'nın 104. maddesine göre Cumhurbaşkanına kararname çıkarma yetkisi verilmiştir. Cumhurbaşkanı bu kararnamelerle anayasa'da yer alan temel hakları, kişisel hak ve ödevleri, siyasi hak ve ödevleri düzenleyemez. Anayasa'da ve kanunla düzenlenen bir alanda kararname çıkartamaz. Bir çelişme durumunda normlar hiyerarşisi gereği kanunun hükümleri uygulanır (www.anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr, 2020). Kararnameler ile kanunun yetki alanına girmeyen birçok alan kararname ile düzenlenebilmektedir. Bu durum yürütme kanadını daha çoğunlukçu yapmıştır. Bu kararnamelere karşı Anayasa Mahkemesi yolu açıktır fakat çoğunluğunu Cumhurbaşkanı ve partisinin çoğunluğunu oluşturduğu Meclisin

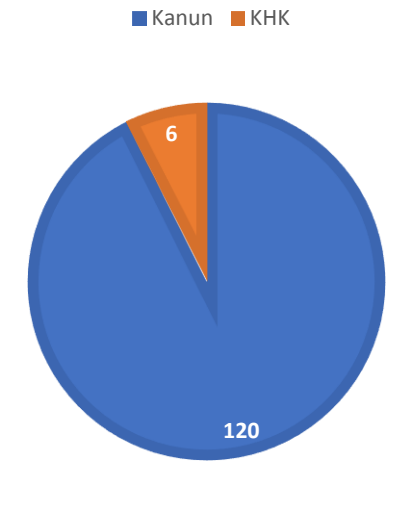
atadığı üyelerin Cumhurbaşkanı aleyhinde kararlar alması pek muhtemel değildir. Aynı maddedeki "*Üst kademe kamu yöneticilerini atar, görevlerine son verir ve bunların atanmalarına ilişkin usul ve esasları Cumhurbaşkanı kararnamesi ile düzenler*" ifadesiyle yürütmenin ağırlığı artmıştır (Tekeş, 2018, s. 19).

Aşağıdaki grafiklerde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmeden önceki iki senede kanunun ağırlığını görülmektedir. Haziran 2018-2019 aralığında ise çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnameleri kanun oranlarına bakacak olursak; oransal olarak kanun, üstünlüğünü kaybetmiş durumdadır. Siyasi istikrar adına yürütmenin, hızlı karar alınması istenmiş ve Cumhurbaşkanına kararname çıkartma yetkisi verilmiştir. Bir kişinin çıkarttığı kararname sayısı Meclisin çıkarttığı kanun sayısından fazladır. Bu durum bizi oydaşmacı demokrasi modelinden uzaklaştırmaktadır.

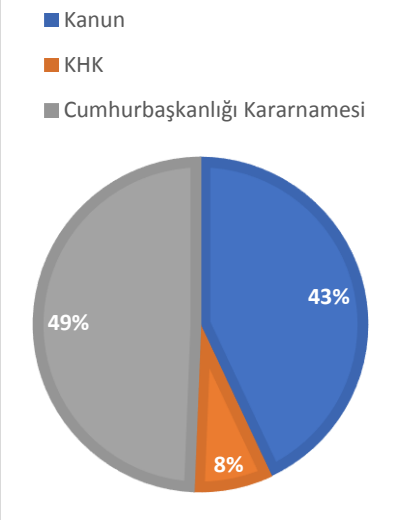
Şekil 3.1: Haziran 2016-Haziran 2017 Kanun-Kararname Oranı

Şekil 3.2: Haziran 2017-Haziran 2018 Kanun-Kararname Oranı

Şekil 3.3: Haziran 2018-Haziran 2019 Kanun-Kararname Oranı

(www.bbc.com, 2020)

Kararnamelerle yürütme, yasama organının alanına müdahale etmektedir. Anayasa değişikliği öncesinde KHK için Meclis onayı gerekmekteydi. Cumhurbaşkanlığı koltuğu boş kalması halinde önceden Meclis Başkanının doldurduğu koltuğu artık Cumhurbaşkanının atadığı

Cumhurbaşkanı yardımcısı dolduracaktır. Bu durum ise yürütme ile yasama erkini ayrıldığını göstermektedir.

Yeni anayasa ile birçok yeni kurum kurulmuş ve Cumhurbaşkanına bağlanmıştır. Buna Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği[20] kurulması ve Devlet Denetleme Kurulunun[21] Cumhurbaşkanına bağlanması örnek gösterilebilir.

Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası'nın 119. Maddesinde OHAL yetkisi Bakanlar Kurulu'ndan Cumhurbaşkanına geçmiştir. Bu kararı Cumhurbaşkanı kendi başına alabilir. MGK'nın görüşünü de almak zorunda değildir. OHAL süresi 6 ayı geçemez ve uzatmak istenirse süre 3 aydan 4 aya çıkarılmıştır. (Boztepe, 2018, s. 381-382). OHAL kararnameleri kanun hükmündedir ve Anayasa Mahkemesine dava açılamaz (Tekeş, 2018, s. 31). Yani bir provokatör bombalama sonucunda bile Cumhurbaşkanı tek başına OHAL ilan edebilir. Kolektif karar almadan yoksun, asgari tartışma ve fikirle Cumhurbaşkanı kendi başına hareket edebilir. Bu durumda yürütme oydaşmacı modelden uzaklaşıp çoğunlukçu demokrasi modeline daha çok yaklaşmıştır.

3.1.3. Yargı

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 9. Maddesindeki "*yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır"* ifadesine "tarafsız" kelimesi eklenmiştir (Tekeş, 2018, s. 4). Tarafsız olması ekleniyor fakat Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanının çoğunluğunu oluşturduğu Meclis yargı üstündeki atamalarıyla yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığına gölge düşürmektedir (www.evrensel.net, 2020).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 105. Maddesi Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu ile ilgilidir. TBMM Cumhurbaşkanının işlediği suçlar gereğince yüce divana sevki için basit çoğunluk değil artık nitelikli çoğunluk aramaktadır (Tekeş, 2018, s. 22). Daha basit anlaşılması üzerine rakamlarla ifade etmek gerekirse soruşturma açılabilmesi için 300 milletvekili oyu gerekmektedir. Soruşturma komisyonu için gerekli milletvekili sayısı 360'tır. Soruşturma

[20] Madde 107
[21] Madde 108

açılmış olsa dahi oluşturulan 15 kişilik soruşturma komisyonunda çoğunluk Cumhurbaşkanının bağlı olduğu partidedir. Cumhurbaşkanının yargılanabilmesi için gereken tüm koşullar gerçekleşmiş olsa bile Yüce Divana sevki için 400 milletvekili oyu gerekmektedir. Yetkileri arttırılan Cumhurbaşkanın Yüce Divanda yargılanması da güçleşmiştir. Gündelik politikaları yöneten bir Başbakandan aynı koşullarla yargılanmamaktadır (www.evrensel.net, 2020). Demokrasi kültürünün gelişmiş olduğu ülkelerde yürütmenin kullandığı yetkilerin hesap verilebilirliği daha kolaydır (www.anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr, 2020).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 146. Maddesine göre "Askerî Yargıtay" ve "Askerî Yüksek İdare Mahkemesi" kaldırılmış, Anayasa Mahkemesi üye sayısı 17'den 15'e düşürülmüştür. Bu 15 üye şu şekilde seçilmektedir: 3 Üyesi, Cumhurbaşkanının partisinin çoğunlukta olduğu Meclis tarafından seçilmektedir. Diğer 3 üyeyi, üyelerini Cumhurbaşkanının belirlediği YÖK tarafından önerilmekte ve Cumhurbaşkanı tarafından seçilmektedir. Diğer 4 Üye, belli kategori isimleri arasından doğrudan Cumhurbaşkanınca seçilmektedir. Kalan 5 Üye de Yargıtay ve Danıştay'ın gösterdiği adaylar arasından yine Cumhurbaşkanı tarafından seçilmektedir (www.anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr, 2020). Burada görülen Cumhurbaşkanı kararnamelerine karşı gidilebilecek yüksek yargı merci üyeleri ya Cumhurbaşkanı tarafında doğrudan atıyor ya Cumhurbaşkanın atadığı mevkidekilerin önermesi sonucunda seçiliyor ya da partisinin çoğunluğunu oluşturadurduğu Meclis tarafından seçmektedir. Sonuç olarak kanun ve kararnamelerin anayasaya uygunluğunu denetlemede etkinlik sağlanması beklenemez.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 159. Maddesinde HSYK'nın açılımı olan Hakimler Savcılar Yüksek Kurulu adındaki "Yüksek" kelimesi çıkarılmıştır. Üye sayısı 13'e indirilmiştir. 13 üyenin 4'ünü Cumhurbaşkanı atamaktadır. 7 üye çoğunluğunu Cumhurbaşkanının partisini oluşturduğu Meclis tarafından seçilmektedir. Diğer iki üye Adalet Bakanı ve yardımcısıdır (www.hsk.gov.tr, 2020).

Erkler ayrılığındaki amaç yetkinin tek bir yerde toplanıp suiistimal edilmesini önlemektir. 2017 Anayasa değişikliği ile gelen başkanlık sisteminde yargı, yasama ve yürütmeye karşı dengeli bir güç paylaşımı yoktur. Yargı erkler ayrılığının bir sonucu olarak ayrı bir erkten ziyade yürütmeye bağlı bir organmış gibi işlemektedir (www.anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr, 2020). Güç

erkler arasında dengeli dağıtılmamış yürütmede daha fazla toplanmıştır. Bu durum bizi oydaşmacı modelden uzaklaştırmaktadır.

3.2. CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİNİN KÜLTÜREL ve DEMOKRATİK ÖZELLİKLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Geçmişe, siyasi kültürümüze baktığımızda Başkanlık Sisteminin kültürümüze uygun olduğu ve güçlü yürütmenin olumlu sonuçlar doğuracağı söylenmektedir. Bu kanıyı destekler nitelikte Hasan Tahsin Fendoğlu, Başkanlık Sisteminin Türkiye'nin idare geleneklerine uygun olduğunu ve Başkanlık Sitemi için Türkiye Cumhuriyetinin öncesini de düşünüp Türk devlet geleneğinin bir mirası olduğunu söylemektedir (Fendoğlu H. T., 2013, s. 586).

3.2.1. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Uzlaşı Ve Müzakere

13/3/2018 tarih 7102 sayılı "*Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*" ile seçim ittifaklarının önü açılmıştır. Siyasi partiler, barajı geçemediği durumda Meclise giremiyordu. Artık ittifak toplam oy oranının geçmesi yeterlidir. Buna ek olarak milletvekili hesabı da toplam oy üzerinden yapılmaktadır. Temsilde adalet adına bir düzenlemeye adım atılmış oldu (Barın, 2019, s. 1).

1980 darbesinden sonra getirilen %10'luk seçim barajı bu değişiklikle tamamen anlamsızlaştı demek yanlış olur. Meclise önceden %9 oy oranı ile giremeyen partilerin ittifak kurup girebilme imkanı olmaktadır. Hal böyle olunca barajı geçeceğine inanmayan partiler ittifak kurup, uzlaşıp Mecliste sandalye alabiliyorlar. Son seçimle İYİ partiyi %9 oyla Mecliste görebiliyorsak bunun sebebi ittifak kurup uzlaşabildikleri içindir. Baraj altında kalma tehlikesi olan partileri anlaşmaya zorladığı için uzlaşma kültürümüze katkı sağladığını söyleyebiliriz. Anayasa değişikliğini dışarıda tutacak olursak, ittifak kurulmada muhalefet ve azınlıkları uzlaşmaya zorlarken iktidar partisinin uzlaşma zorunluluğu yoktur.

Seçim barajının seçmen psikolojisine ve Meclisteki sandalyeye etkisi vardır. Psikolojik etkinin yansımasını tablo:3'te de görmekteyiz. Ülkemizde yıllar içerisinde baraj altında kalan partilere verilen oy oranının düzenli bir şekilde düşmekte olduğunu görmekteyiz.

Halk Cumhurbaşkanını artık doğrudan seçmektedir. Siyasi partiler adaylarını belirlerken şunları göz önünde bulunduruyorlar: Bir büyük parti karşısında orta ölçekli iki veya üç parti anlaşıp ortak bir aday çıkartabiliyorlar. Nitekim bunun örneğini 2019 seçiminde gördük. AKP-MHP Cumhur İttifakına karşı CHP-İYİ PARTİ-SP Millet İttifakını görmekteyiz.

İttifağın en yakın örneği 31 Mart 2019 tarihinde yaşanmıştır. Bu yerel seçimde uzlaşma kültürümüz açısından gelişim kat edildiğini görmüş olduk. Cumhurbaşkanlığı ve genel seçimlerde yerel seçimlere nazaran ittifak yapmak kolaydır. Cumhurbaşkanı için bir isim üzerinde bir kereye mahsus anlaşılıyor, genel seçim için zaten seçmenler kendi tercih ettikleri partilere oy atıyor. Fakat yerel seçimlerde partilerin ittifak yapabilmesi daha zor olabilmektedir. Farklı yerler için Belediye Başkanı, Belediye Meclis Üyeleri gibi farklı adaylar daha karmaşık bir anlaşmayı zorunlu kılmaktadır. Yerel seçimlerde aday sayısı fazla ve küçük hesaplamalar gerektirmektedir. Küçük hesaplamalarla belediye başkanlığı kazanılabilir veya kaybedilebilir.

Belediye seçimleri Cumhurbaşkanlığı seçimleri gibi kazananın hepsini aldığı, diğer herkesin kaybettiği bir sistemidir. İttifağın kurulmasının önemini bu şekilde de görmekteyiz. Meclis seçimlerinde % 10 oy alarak Mecliste söz hakkı alırken; belediye seçimlerinde daha büyük oylar için ittifak kurulmasını zorunlu kılar. Her il için ayrı ittifakların kurulacak olması ve bu ittifakların Cumhurbaşkanı seçimine kıyasla uzlaşma kültürümüzün gelişimine daha fazla katkı sağlayacağını ilerleyen dönemlerde görebilmek mümkündür.

Bu üç durum ülkemizin uzlaşma kültürü için pozitif bir katkı olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle 2019'da son yerel seçimlerdeki anlaşma zorluğuna rağmen partilerin ittifak kurabilmeleri uzlaşma kültürü açısından bize olumu sinyaller vermektedir.

Sivil toplum örgütleri gibi aracı kurumların gelişmediği Türkiye'de, siyasi partilere uzlaşma konusunda büyük iş düşmektedir. Cumhurbaşkanlığı seçimini örnek gösterecek olursak güçlü bir aday karşısına iki veya üç partinin uzlaşıp çıkaracağı bir aday dengeleri değiştirebilmektedir.

Hem partilerin uzlaşıp hem de tabanlarına bu durumu etkin bir şekilde indirgemeleri uzlaşma kültürümüzün gelişimi adına güzel sonuçlar doğuracaktır. Yalnız bu uzlaşmanın muhalefet partileri arasında olması muhtemeldir. Çoğunluğu elinde bulunduran partinin uzlaşma gereksinimi olmayacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası'nın 75. Maddesi değişikliğe uğramış ve milletvekili sayısı 600'e yükselmiştir. 76. Maddenin değişimi ile seçilme yaşı 25'ten 18'e inmiştir. Artan milletvekili sayısı ve düşürülen seçilme yaşı ile yasama organını daha oydaşmacı hale getirmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası'nın 77. maddedeki değişimle meclisin görev süresi 4 yıldan 5 yıla çıkarılmıştır. Cumhurbaşkanı ile birlikte seçilen Mecliste çoğunluk sağlamış olacaktır. Yasama ile yürütme mutabakat içerisinde olacaktı. Farklı ideolojiye sahip olunsa bile yasama ile yürütme arasında onaya tabi olunmadığı için istikrar artmış olacaktır (Murat Akçakaya, 2018, s. 927). Meclis ve Cumhurbaşkanının aynı anda seçilmesi hükümetin kontrol mekanizmasını zayıflatmaktadır. Farklı zamanlarda olabilecek bir seçimle Cumhurbaşkanının atadığı bakanlar beğenilmediği veya kötü yönetildiği bir durumda halk sonraki Meclis seçiminde Cumhurbaşkanının ait olduğu partiye oy vermeyerek Meclisteki çoğunluğunu kaybettirebilecekti. Böyle bir durum bakanları ve Cumhurbaşkanını görevlerini layıkıyla yapmaya itecektir. Aksi durumda Meclisin çoğunluğunu elinde bulunduran Cumhurbaşkanı uzlaşma arayışı içerisine girmesine gerek kalmayacaktır.

Seçim yenileme kararı sonucunda hem Cumhurbaşkanlığı hem de Meclis seçimi yenileneceği için Meclis ve Cumhurbaşkanlığı karşılıklı diyalog halinde olmalı ve uzlaşmaya açık olmalıdır. Aksi durumda Cumhurbaşkanının partisi çoğunlukta değilse çatışma durumunda erken seçime gidilmesi muhtemel olacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası'nın 119. Maddesinde OHAL yetkisi Bakanlar Kurulu'ndan Cumhurbaşkanına geçmiştir. Bu kararı Cumhurbaşkanı kendi başına kimseye danışmadan alabilir (Boztepe, 2018, s. 381). Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinden önce KHK vardı. KHK'ların Meclise onaylanma zorunluluğu vardı. Cumhurbaşkanı Kararnamelerinin

onay zorunluğu yoktur. Bu durum için Mecliste uzlaşma arayışına girmesine gerek kalmayacaktır.

3.2.2. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Muhalefet

Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası'nın 98. Maddesinde "*Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bilgi edinme ve denetim yolları"* kenar başlığı kaldırılmıştır (Tekeş, 2018, s. 12-13). Bu kenar başlığın kaldırılmasıyla yasamanın yürütme üzerindeki denetim yollarından biri ortadan kalkmış oldu. Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar üzerindeki Meclisin denetimi Meclis soruşturması, yazılı soru olarak devam etmektedir. Yani muhalefetin hükümeti denetlemesi daha sınırlı hale gelmiştir. Siyasi kültürümüzdeki cılız muhalefetin etkisini daha da aşağıya çeken bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası'nın 89. Maddesi Cumhurbaşkanı kanunları Meclise göndermesi durumunda üye tam sayısının salt çoğunluğu (301 milletvekili) ile aynen kabul edilirse Cumhurbaşkanı yayımlar (www.anayasa.gov.tr, 2020). Önceden "geciktirici veto" olan Cumhurbaşkanı yetkisi "güçleştirici veto" yetkisine çıkarıldığını göstermektedir (www.anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr, 2020). 200 yeter sayısı ile toplanan Meclis 151 milletvekili ile karar alması durumunda Cumhurbaşkanı kanunu geri gönderirse kanunun aynen geçmesi için gerekli milletvekili sayısı 301'dir. Anayasa değişikliği öncesinde 151 milletvekilinin onaylaması yeterliydi. Bu durumda Meclisin en az yarısının aynı fikirde olması demektir. Cumhurbaşkanının kanunu geri göndermesinde artık üye tam sayısının salt çoğunluğu aranmasıyla muhalif partilerin kanun değiştirme olasılıkları daha da zorlaşmış olmaktadır.

3.2.3. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Siyasi Partilerin Konumu

Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası'nın 104. Maddesince üst kademe kamu yöneticilerini atama, işine son verme yetkisi elinde bulunan Cumhurbaşkanı bu yetkiye ek "*bunların atanmalarına ilişkin usul ve esasları Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenler*" ifadesiyle atama ve görevden alma kurallarını da yine Cumhurbaşkanı belirleyebilecektir (www.anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr, 2020). Bu durumda Cumhurbaşkanının önemi bir kez daha artmış, haliyle partili Cumhurbaşkanlığı modeli için parti liderinin önemi ve parti

içerisindeki önemi de artmıştır. Türk siyasi tarihine baktığımızda Cumhurbaşkanının, içerisinde bulunduğu partinin üyeleri veya sempatizanları arasından atama yapması muhtemeldir. Siyasi patronaj ve nepotizmin önünü açan bu durum parti içi disiplini ve anti-demokrasiyi derinleştirecektir.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde siyasi partilere yönelik sadece 101. Madde bulunsa da birçok madde siyasi partilerin yapılarına etki edecek değişikliklerdir. Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası'nın 101. maddesine göre Cumhurbaşkanının partili olmasının önü açılmıştır. Daha öncesinden Cumhurbaşkanı seçilmesi durumunda partisinden istifa etmesi gerekiyordu ve Meclis üyeliği sona eriyordu. Artık hem parti lideri hem de Cumhurbaşkanı olunabilmektedir. Bu durum parti liderinin önemini arttırmış ve ön plana çıkarmıştır. Türkiye'de siyasi parti liderliğinin değişimi Avrupa'dakinin aksine zor ve sancılı olmuştur. Siyasi parti yöneticileri, etrafındakileri sadık ve emirlere riayet eden kimselerden seçeceklerdir.

Parti genel başkanının önemini arttıran diğer bir husus Cumhurbaşkanı adayı göstermesidir. Değişiklik öncesi milletvekilleri Meclis dışından aday gösterebilmekteydi. Bu durum 20 milletvekilinin yazılı teklifi ile de gerçekleşmekteydi. Değişiklikle siyasi parti gruplarından %5 oy almış siyasi partiler aday gösterebilmektedirler (Tekeş, 2018, s. 15-16). Bu durumla beraber milletvekillerinin iradeleri kısıtlanmış, Cumhurbaşkanı adayı gösterme daha çok Parti liderlerine bırakılmıştır.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi siyasi patronaj ve nepotizme sebep oluyor demek tek başına yetersiz olur. Fakat bu anayasa değişikliği öncesi ile kıyaslandığında daha müsait hale gelmiştir. Bakanlar Cumhurbaşkanınca doğrudan atanmaktadır. Yürütmenin bu derece güçlü olduğu yerde Cumhurbaşkanı bakanları seçerken liyakatin yanında liyakatten daha önde sadakati göz önüne alacaktır. Belli bir partinin Cumhurbaşkanı atadığı Bakanlar kadrolarına atamalar yaparken nepotizmin de etkili olduğu partizan atamalar yapması muhtemeldir. Parti patronajının amacı vatandaş desteğinin siyasi partiler özelinde devamlılığını sağlamaktır. Parti patronajını meşrulaştıran kamu kurumlarına parti atamaları ilk elden yapılmaktadır (Sarıbay A. Y., 1997, s. 22).

Önceki bölümlerde bahsedilen 1 Mart tezkeresini günümüz için düşünürsek. İktidar partisinin genel başkanı aynı zamanda Cumhurbaşkanı olan birinin bu tezkereyi geçirmek istediğini düşünelim. Evet oyu atmayanların bir sonraki seçimde seçim listesinde olmayacaklarını bildikleri için oylarını objektif kullanamayacaktır. Kaldı ki bu ülkede 10 Ocak 2017 günü gizli oylama ihlal edilmiş bazı vekiller oyunu göstermiştir. Olumsuz veya kararsız oy kullanacakları baskılamak amacında başarılı olmuşlardır. Bu durumlar parti içi disiplini arttırmış, katılaştırmış ve parti içerisindeki demokrasiyi azaltmıştır.

3.2.4. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Liderlik

Siyasi kültürümüzde liderin önemli bir konumu vardır. Bunu Türkiye'de var olan kurum ve yapıların lider eksenli olmasında görebiliriz (Yolcu, 2019, s. 93). Ülkemizdeki başarılı liderlere baktığımızda karizmatik liderlik vasıflarını görmekteyiz. Siyasi lider denilince akla siyasi parti lideri gelmektedir. Bunun sebebi liderin konumudur. Yani geçmişte seçimi kazanan parti başkanının Başbakan olmasıdır. Yıllar içerisinde arttırılan Cumhurbaşkanı yetkilerinin ve elde edilen güçlü yürütmenin bir dayanağı da bu güçlü lider kimliğidir.

Cumhurbaşkanlığı kararnameleri anayasa değişikliği öncesindeki KHK'lar gibi Meclis onayına sunulması veya Bakanlar Kurulu gibi bir grubun çıkarmasıyla değil; halkın doğrudan seçtiği Cumhurbaşkanınca görüş almasına veya onaya tabii olmadan çıkartabilmektedir. Anayasada "devletin başı" olarak geçen liderin, Cumhurbaşkanının önemini, gücünü arttırmaktadır.

3.3. DEĞERLENDİRME

Parlamenter sistem üzerinden yapılan düzenlemeler (rasyonelleşmiş parlamentarizm) ile kendi başına sorunların bertaraf edileceğine inanmak güçtür. Parlamenter sistem için derinlemesine çözüm isteniyorsa bu uzlaşma ve muhalefet kültürü başta olmak üzere siyasi kültürün demokratik olarak desteklemesiyle olacaktır. Türkiye gibi bu iki kültürün de gelişmediği ülkelerde parlamenter sisteme ait düzenlemeler yetersiz kalacaktır, kalmıştır da.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemini savunanların başında siyasal istikrar gelmektedir. Bu aynı zamanda Lijphart'ın çoğunlukçu demokrasisini savunanların da argümanıdır. Ancak

siyaset bilimciler verilere baktıklarında istikrarın bununla alakasız olduğunu söylüyor. İstikrar her zaman etkin yönetim demek değildir (Lijphart, 2016, s. 311). Hızlı karar verme, hızlı iş yapma birçok hatayı da beraberinde getirir. Denetlenemeyen bir gücün istikrardan ziyade keyfiyete sebebiyet vermesi daha olasıdır.

Parlamenter sistemde koalisyondan çekinilmesinin ve korkulmasının sebebi, belirli bir kişiden hesap sorulamaması ve ekonomik kaygıların olmasıdır (Çakır, 2020, s. 34). Rakamlarla daha önceden de belirtildiği üzere Türkiye'de tek parti hükümetlerinin koalisyonlara nazaran büyüme rakamları daha yüksekken; koalisyon hükümetlerinin ortalamasına bakıldığında tek parti hükümet ortalamasına nazaran daha yüksek işsizlik ve enflasyon rakamlarını görmekteyiz. Bunun sonucu olarak geçmişteki başarısız koalisyon örneklerine şahit olan halk, koalisyon hükümetlerine karşı çekinmektedir (Sobacı, 2015, s. 4-5). Halbuki istikrarsızlık gibi hükümet problemlerinde sorun, hükümetin tek parti veya koalisyon olması değildir. Sorun siyasi kültürden kaynaklanmaktadır. Güçlü yürütme ve tek partinin sorunlara tek başına çare olacağını düşünmek eksik ve yanlış olur.

Uzlaşma kültürü her türlü demokrasi modeli için gereklidir. Fakat Türkiye gibi tam uzlaşma kültürü oturmamış toplumlarda saf oydaşmacı demokrasi modelinin genellikle tıkanma ile sonuçlanacağını ve demokrasiyi doğru bir şekilde icra edemeyeceğini söylemek mümkündür. Saf çoğunlukçu modelin Türkiye için en iyisi olduğu ve oydaşmacı modelden daha da uzaklaşılması gerektiği anlaşılmamalıdır. Siyasi kültürümüz ışığında en az %51 oranla çoğunlukçu modelin siyasi kültürümüze daha uygun olduğunu görmekteyiz. Bu durumun bir sonucu olarak değişen hükümet sistemi ile özellikle yürütme daha çoğunlukçu bir hal almıştır.

Türkiye'de de zaman zaman görülen "milli irade" kavramını sadece çoğunluğun oyları olarak düşünmek çoğunluk despotizmine götürebilmektedir. Bu durum sonucunda toplumsal uzlaşma zayıflamaktadır. Çoğunluğun hakimiyeti milli iradeyle özleşen bu durumda azınlıklar üzerinde baskı kurmakta ve farklı düşüncelerin bastırılmasına sebep olmaktadır. Bu durum milli iradeyi korumak adına adeta bir gereklilik olarak görülmektedir (Sarıbay A. Y., 1997, s. 34).

Demokrasinin gelişmediği ülkelerde çoğunluğun üstünlüğü çoğunluk despotizmine dönüşmesi muhtemeldir. Çoğunlukçu demokrasi modelini destekleyici kanun değişikliklerinin

demokrasinin gelişimine katkı sağlaması beklenemez. Azınlıklarında söz hakkının olduğu oydaşmacı demokrasi modeli demokrasinin meşruiyetini güçlendirecektir (Atay, 2014, s. 36).

Demokratik siyasi kültür, kamuoyu ve gelişmiş bir sivil toplum zayıfsa Cumhurbaşkanlığı sistemi iyi işlemeyecektir. Ergun Özbudun da bunların olmadığı bir durumda başkan üstünde kuvvetli bir kontrol sisteminin olmayacağını söyler (Ozbudun, 2005, s. 107). Öyle de olmuştur. Cumhurbaşkanı üzerinde etkin denetim yoktur. Kararnameler kendi atadığı mahkemenin denetimine tabidir.

Hükümete gelenler iktidarı mutlak güç olarak görmüşler ve ellerinin altındaki sınırsız gücü kullanabilme yetkisini kendilerinde hissetmişlerdir. Kazananın her şeyi aldığı iktidar gücünün keyfiliği beraberinde getirebilmektedir. Bu durum müzakere kültürü ile çelişmektedir (Heper, 2018, s. 180-185). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi bu bahsedilen durumu harladığı için müzakere ortamının gelişimine katkı sağlamayacak aksine köreltmiş olacaktır.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Türkiye'de "sıfır toplamlı oyuna" sebebiyet vereceği yönündekilere eleştirileri destekler nitelikte Horowitz'i örnek verebiliriz. Horowitz Türkiye gibi lider kültürü ve kuvvetli parti disiplinine sahip ülkelerde hangi hükümet sistemi olduğu fark etmeksizin aynı sonucu doğuracağını "ya hep ya hiç" olacağını söylemiştir (Özdemir, 2018, s. 74).

Cumhurbaşkanının yasama ve yargı üzerindeki etkisi büyüktür. Bu güçler ayrılığının zayıflığı üstüne güçlü bir parti disiplini de eklenince parti liderinin, bireysel özelliğin veya belirli bir siyasi elitin önemi artmakta ve bu durum bizi daha çoğunlukçu bir sisteme sürüklemektedir.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Türkiye'de kurulduğu şekliyle, zaten uzlaşmanın zayıf olduğu ülkemizde müzakereyi en aza indiren, gelişmemiş, etkin olamamış, muhalefete yürütmede yer vermeyen bir sistemdir. Siyasi kültürümüzde liderin konumu önem arz ederken yapılan değişiklikle lider odaklı bir sistem olmuştur ve liderin önemi artmıştır. Hali hazırda katı olan parti disiplini ve parti liderinin parti içerisindeki konumu yeni sistem ile pekiştirilmiştir.

SONUÇ

Bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturan Gabriel Almond ve Sidney Verba'nın The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations çalışması ülkelerin siyasi kültürlerinin farklı olduğunu ortaya koymuş ve kültür ile demokrasinin bağlantılı olduğunu söylemiştir (Verba, 1989).

Kültürel geçmiş için uzun bir zaman dilimine bakmak gerekmektedir. Kanun-i Esasi ile başlayan parlamenter sistem serüvenimiz 2018 yılına kadar devam etmiştir. Son yıllarda hükümet sistemi adına tartışmalı geçmiştir. Kriz ve tıkanıklıkların sorumlusu olarak sadece parlamenter sistemin işleyişi görülemez veya başkanlık sisteminin kurtarıcı bir sistemmiş gibi görmek yanlış olacaktır. Başkanlık sisteminin en iyi örneği olan ABD'den olduğu gibi alındığında sorunların çözüleceği düşüncesi de yanlıştır. Siyasi kültür göz ardı edilip salt bir şekilde hükümet sistemlerinin işleyişini düşünmek eksik ve yanlış olur.

Osmanlı'dan günümüze siyasi kültürün siyasi hayatımızdaki yansımalarına değinilmeye çalışıldı. Siyasi kültürün hükümet sistemine etkisinden bahsederken siyasi kültürümüzde

demokratikleşmeyi teşvik edici, istikrarı arttırıcı veya siyasi kültürümüzün gelişmesine engel olan yavaşlatıcı nitelikte etmenleri çalışmada ortaya koymaya çalışıldı.

İlk önce siyasi kültürün çatı kavramı diyebileceğimiz kültür kavramı açıklandıktan sonra alt kavramlarından birisi olan siyasi kültür kavramından bahsedildi. Kültür ile siyasi kültürün nasıl bir etkileşim halinde olduğuna, ardından da siyasi kültürün demokrasi ile olan etkileşimine değinildi. Siyasi kültürün gelişiminde kültür, eğitim, siyaset gibi birçok dinamiğin etkili olduğu ortaya konulmuş ve siyasi kültürün ülkenin siyasi yapısıyla olan ilişkisi gözler önüne serilmiştir.

Siyasi kültür kavramı açıklanmış ardından siyasi kültür Türkiye özelinde ele alınmıştır. Kültür nesilden nesile geçen ve değişimi uzun yıllar alan bir olgu olduğu için Türkiye'de ki siyasi kültürü açıklarken Türkiye'nin dünü olan Osmanlı'nın son dönemleri mercek altına alınmıştır. En azından ilk anayasamız olan 1876 Kanun-i Esasi'ye kadar. Siyasi kültürümüzü açıklarken uzlaşma kültürüne, siyasi parti yapılarına, siyasi kültürümüzdeki liderin, muhalefetin yerine ve etkisine değinilmiştir. Ardından Arend Lijphart'ın otuz altı ülkeyi inceleyerek ortaya koyduğu, çoğunlukçu ve oydaşmacı demokrasi modelini karşılaştırmalı olarak ele aldığı eseri ışığında Türkiye'nin hangi modelin içerisinde olduğu ortaya koyulmuştur.

Son bölümde, bu bölüme kadar değinilen siyasi kültürümüz ile ilgili bilgiler harmanlanıp ilk olarak 2017 Anayasa değişikliğine kadar olan parlamenter sisteme ve 2017 Anayasa değişikliği ile gelen yeni hükümet sistemine değinilmiş ardından siyasi kültürümüzün hükümet sistemine olan etkileri ortaya koyulmuştur.

Osmanlı'dan günümüze kadar olan siyasi hayatımıza baktığımızda muhalefete hep kötü bir gözle bakılmıştır. Ülkemizdeki muhalefet, eleştirip karşı çıkmaktan bir yol gösterici olma pozisyonuna gelememiştir. Bir uzlaşmazlık tavrına bürünen muhalefet partilerinin amacı iktidarı yıpratmak olmuştur. Aynı şekilde iktidara gelen partiler de genellikle muhalefete göz açtırmama ve muhalefet üzerinden siyaset yapıp oy kazanma yarışına girişmişlerdir.

Aynı şekilde muhalefetin veya azınlığın çeşitli istek ve beklentilerine de siyasi kültürümüzde iyi gözle bakılmamış, bu istek ve beklentilere karşı tahammülsüz olunmuştur. Bu durumun sonucunda medyanın gücü kullanılarak muhalefet bastırılmaya, kötü gösterilmeye çalışılmış ve

adeta ülkeyi bölme niyetinde olduğu birçok defa dile getirilmiştir. İktidar aleyhinde yazı kaleme alan gazeteci, yazar ve akademisyenler bastırılmış, onlara engel olunmaya çalışılmış hatta bazı durumlarda işine son vermeye veya hapis cezasına kadar gitmiştir. Bu durumu siyasi tarihimizde birçok defa maalesef görmüş olduk. Muhalefette kalan partiler bu yaptırımlara isyan edip parti propagandalarında kullanmışlar fakat gün olup iktidara gelince kendileri de benzer baskıcı kararlar almışlardır.

Demokrasinin gelişimi ve işleyişi için gerekli olan uzlaşmanın siyasi kültürümüz içerisinde noksanlığı vardır. Çatışmacı bir siyasi kültüre sahip olmamız bu durumu bizim alınyazımız yapmaz. Siyasi kültür değişebilen bir olgudur (Tolan, 1993, s. 227). Bu nedenle siyasal hayatımızda değişiklik ve düzenlemeler yaparken bu durum göz önüne alınmalıdır. Saf oydaşmacı demokrasi modelinin içerdiği değerleri olduğu gibi ülkemize uygulamaya kalkmak tıkanıklık ve istikrarsızlıkla sonuçlanır.

Türkiye'de siyasal hayatta karar alma sürecine baktığımızda eğer bir mecburiyet yoksa kararların uzlaşmaya dayalı olmadığını görmekteyiz. Oydaşmacı bir karar almaktan ziyade hızlı çözüme ulaşılmaya çalışılır. Alınan bu kararlara da uymanın mantıklı olmadığını söyleyip karşı çıkan, itiraz eden veya eleştirenlere demokrasinin önüne taş kokuyormuşçasına iyi bir gözle bakılmaz. Hatta üstüne hain damgası yemeleri muhtemeldir.

Siyasi kültürümüzdeki uzlaşı eksikliğine değinilmiş, muhalefete olan bakış açısı ve tahammülsüzlüğünden bahsedilmiştir. Türk toplumunun kamuoyu ve sivil toplum eksikliklerine değinilmiştir. Siyasi kültürümüzdeki liderin önemi sayısal verilerle de desteklenerek ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Siyasi kültürümüzdeki bu özellikleri aynı şekilde siyasi partilerde de gördüğünü ve partilerin, liderin otoritesi altında katı bir parti disiplini oluşumu içerisinde olduğundan bahsedildi. Buna ek olarak uzlaşı eksikliğimizden kaynaklı partilerin kutuplaşmaya meyilli olduğu belirtildi.

Yani siyasi kültürümüzde var olan veya siyasi kültürümüze yakın bir durum olan; kişiyi ön plana çıkaran, parti disiplinli ve parti liderinin önemini arttıran, merkeziyetçi bir yapı siyasi kültürümüze daha yakın görülmüş ve 2017 referandum sonucunda evet çıkmıştır. Halk kötü gidişattan hesap soracak belirli bir kişiyi istemektedir. Yeri geldiğinde koalisyon hükümetiyle

yönetilen ülkemizde kötü gidişattın sorumlusu belirli bir kişi olmamıştır. Koalisyon dönemlerinde kötü gidişat için siyasi elitler suçu birbirine atmıştı. Bu durumda halk sandıkta ceza vermek için belirli bir kişi istemektedir.

Gelecek nesillere siyasi kültürü aktarmada büyük bir rol oynayan siyasi partilerin ülkemizde parti içi yapıları katıdır. Parti liderinin hegemonyasında olan siyasi partilerin bu denli olma sebebi yine siyasi kültürümüzdür. Parlamenter sistemde parti iktidara geldiği zaman parti lideri Başbakan oluyordu. Böyle bir kural yok ama bir teamül oluşmuş durumdadır. Bu durum parti liderinin önemini arttırmış ve parti liderinin iktidara geldiğinde kendi koltuğunu sağlamlaştırmak amacıyla muhalif sesleri bastırma çalışmalarına yöneltmiştir. Bu durum parti içi muhalefete olan tahammülsüzlüğün sadece bir sebebidir. Diğer sebepleri arasında uzlaşma kültürümüzün eksikliği, geçmişten günümüze muhalefet kavramının bir fitne unsuru ve adeta öcü gibiymişçesine lanse edilmesidir.

Hükümet sistemi değişikliği kolay bir süreç değildir. Basit manada yürütmede olan değişiklik dersek yarım kalmış olur. Sadece hukuki alanda değerlendirmek yanlıştır. Sonuçları da sadece hukuki sonuçlar doğurmaz. Her ülke kendi siyasi kültürüne uygun bir hükümet sistemi uygulamalıdır. Siyasi kültür hükümet sistemi ile uyum içerisinde olduğu zaman düzgün işleyen bir siyasal sisteme ve siyasal istikrara kavuşmuş olacaktır. Bunun sonucunda ekonomik refah artmış olacaktır. Dünya ekonomilerine baktığımızda iyi bir ekonomiye sahip ülkeler genelde gelişmiş demokrasiye sahip ülkeler olarak karşımıza çıkmaktadır (Aydın R. , 2016).

Demokrasi modelleri kitabında, yazarı Lijphart'ın vardığı sonuç oydaşmacı modelin daha iyi olduğunu kesin bir şekilde ortaya koyamasa da çoğunlukçu demokrasiden daha iyi bir demokrasi modeli olduğunu söylemek istemiştir (Lijphart, 2016, s. 328). Çıkaracağımız başka bir sonuç siyasi kültürümüzün göz önünde bulundurulduğunda çoğunlukçu demokrasiye daha yatkın olduğu görülmektedir. Lijphart'a göre oydaşmacı model demokrasi için gerekli fakat Türkiye için oydaşmacı modele direkt çevirmek yerine siyasi kültürümüzün gelişimini destekleyip ardından oydaşmacı demokrasi modeline yönelik değişiklikler yapılabilir. Hükümet sistemi değişiminde siyasi kültürümüzü göz önüne alıp aynı zamanda siyasi kültürümüzün gelişimi için gerekli olan daha oydaşmacı yanın ağır basacağı değişikliklere yönelmek, en

azından daha az otoriter ve daha şeffaf olabilecek, uzlaşmaya zorlayabilecek, uzlaşmayı destekleyebilecek bir hükümet sistemi bizim için daha iyi olacaktır. Türkiye'de uzlaşma kültürü ve hoşgörü arttıkça siyasi istikrarda peşinden artacaktır. Diğer türlü siyasal çatışma ortamımızla birlikte siyaset bir yarış alanına dönecektir.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Türkiye'de kurulduğu şekliyle, zaten uzlaşmanın zayıf olduğu ülkemizde müzakereyi en aza indiren, gelişmemiş, etkin olamamış muhalefete yürütmede yer vermeyen bir sistemdir. Siyasi kültürümüzdeki liderin konumu önem arz ederken yapılan değişiklikle lider odaklı bir sistem olmuştur ve liderin önemi artmıştır. Hali hazırda katı olan parti disiplini ve parti liderinin parti içerisindeki konumu yeni sistem ile pekiştirilmiştir.

Cumhurbaşkanı yasama ve yargı üzerindeki etkisi büyüktür. Bu güçler ayrılığının zayıflığı üstüne güçlü bir parti disiplini de eklenince parti liderinin, bireysel özelliğin veya belirli bir siyasi elitin önemi artmakta ve bizi daha çoğunlukçu bir sisteme sürüklemektedir.

Vatandaş siyasi kültürünün sonucu olarak yönetimde istikrarı istediğini yapılan referandumlarda görmekteyiz. 2007, 2010, 2017 referandumlarında evet oylarıyla yürütme ve Cumhurbaşkanı yetkileri arttırılmıştır. Yeni gelen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi siyasi kültürümüze yönetimde istikrar, liderin konumu adına uygun fakat yürütmenin aşırı güçlenmesi demokrasinin gelişimini olumsuz etkileyecektir. En basit örnek olarak eskisi gibi Cumhurbaşkanı kararnameleri yetki kanununa ihtiyacı yoktur. Cumhurbaşkanı kararnamelerinin denetleme merci olan Anayasa Mahkemesi üyelerinin çoğunu Cumhurbaşkanı seçiyor olması başka bir aşırı güç gösterilebilir. Bu durumun çözümü olarak Cumhurbaşkanının yargı üzerindeki atama yetkileri kısıtlanmalıdır. Ancak böyle bir durumda Cumhurbaşkanı denetlenebilir ve aşırı gücü bir nebze olsun sınırlanabilir. Üst kademe kamu yöneticilerini atama , işine son verme yetkisi elinde bulunan Cumhurbaşkanı bu yetkiye ek "*bunların atanmalarına ilişkin usul ve esasları Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenler*" ifadesiyle atama ve görevden alma kurallarını da yine Cumhurbaşkanı belirleyebilecektir (www.anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr, 2020).

Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası'nın 104. Maddesince "Cumhurbaşkanı Devletin başıdır." İfadesiyle Bakanlar Kurulu ve Cumhurbaşkanında olan yürütme yetkisi Cumhurbaşkanına

devredilmiş. Siyasi kültürümüzün sonucu olarak lider vasfı tek kişide birleşmiş. Halk hesap soracağı tek kişi olmasını istemiştir.

Türkiye gibi daha az homojen toplumlarda nöbetleşe iktidara gelme fırsatı azdır. Çünkü koalisyonların yapıları kırılgandır. Uzlaşma kültürümüzdeki noksanlığa siyasilerin ayrıştırıcı söylemlerinin de eklenmesiyle koalisyon hükümet kurulması ve bu hükümetin ömrünün uzun olması pek mümkün olmuyordu. Kurulan hükümetlerin ömrü bakımından yeni sistem daha uygun ve istikrarlı hükümetler kurulmasına olanak sağlamıştır.

2017 Anayasa değişikliği önceki parlamenter sistemin aksine Cumhurbaşkanlığı Hükümet sisteminde %50+1 oy alarak Cumhurbaşkanı olan kişinin koalisyon, uzlaşma çabasında bulunmayacağı için bu durum yeni sistemi yürütme kanadında uzlaşma kültürünü körelten ve çoğunlukçu demokrasiyi derinleştiren bir sonuç olarak karşımıza çakacaktır.

Sonuç olarak Türkiye'de yönetimde istikrar temsilde adalete tercih edilmiş, daha istikrarlı yönetim benimsenmiştir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet sistemi ile çoğunlukçu demokrasi daha da derinleşmiştir. Bu nedenle dengeleyici bir kültürel değişime ihtiyaç vardır.

Siyasi kültürü göz önünde bulundurmadan hükümet sistemi değişikliğinin sihirli bir değnekmişçesine bütün sorunlara çare olacağını düşünmek yanlış ve eksik olur. Bu çalışmada yapılan analizler ile ulaşılan sonuç "en iyi hükümet sistemi budur" demek yerine; incelediğimiz Türk siyasi kültürün özelliklerinin etkisiyle halkın parlamenter sistem yerine Cumhurbaşkanlığı Sistemini seçtiğidir. Bu seçimi etkileyen ana unsurun siyasi kültür olduğudur. Bir sorun var ise o sorun hükümet sisteminde değil siyasi kültürdedir. Siyasi kültür hükümet sistemini etkilemektedir; fakat bu etkileşim, demokratik kültür açısından zedeleyici olabilir. Demokrasi kültürü açısından, siyasal kültürün anti-demokratik unsurlarının pekiştirilmesi anlamına da gelir. Bu nedenle hükümet sistemleri, siyasal kültürün demokratik zaaflarını giderici bir araç olarak kullanılabilir.

Hükümet sistemleri var olduğu toplumdan ve siyasi kültüründen ayrı düşünülemez. Birbirleriyle etkileşim halindedir. Hükümet sistemlerinin önemi ve siyasal sistem içerisindeki rolü hayatidir. Hükümet sistemi ile erklerin yani yasama, yürütme ve yargının işleyişleri belirlenip şekillenir.

Hükümet sistemi değiştirilecekse bu durumda siyasi kültür görmezden gelinemez. Aksi durumda hükümet sistemi optimal işleyemez. Örneğin sistem tıkanıklığı ve istikrarsızlığı sadece parlamenter sisteme bağlamak hatalı ve eksik olur. Siyasi kültürümüzdeki uzlaşı eksikliğini görmezden gelemeyiz. Siyasi kültürümüzün demokratik değerler ile bağdaşmayan özellikleri varsa veya siyasi kültürümüzün bazı özellikleri demokrasi kültürümüzün gelişimini yavaşlatıyorsa yapılası gereken siyasi kültürümüze etki eden, daha önce de değinilen etmenlere yoğunlaşmaktır.

Hükümet sistemi değiştirilmek istendiğinde dikkat edilmesi gereken unsurlar arasında başı siyasi kültür çeker. Siyasi kültürün zayıf olduğu toplumlarda, kurulmuş olan tek parti hükümetlerinde Başbakan hem yasamada hem de yürütmede etkilidir ve istediği yasayı geçirebildiği için bir nevi güçler birliği sağlanmış olur (Yazıcı, 2005) . Bu durum istisnai olsa da ülkemizde gerçekleşmiştir.

Bütün bu sayılanlara ek olarak hükümet sistemi değişikliği son seçenek olmalı ilk önce siyasi kültürü demokrasiyi destekleyecek şekilde iyileştirmeye yönelik adımlar atılmalı. Bu adımlar daha çoğulcu, hoşgörü, uzlaşma ağırlıklı ve halkı siyasal alanda bilgilendirmeye yönelik olmalıdır. Bu sayılanlar siyasi kültürü değişime uğramaya zorlayacaktır.

Siyasi kültürümüzün hükümet sistemine etkisi analizi yapılmış ve bu çalışmada elde edilen sonuçlara bağlı olarak siyasi kültürümüzü daha demokratik bir noktaya getirmek adına birkaç önerilerde bulunacak olursak;

Bir gazeteci veya akademisyen (hakaret, kişilik hakları ihlali vs. içermediği sürece) özgürce yazabilmeli, görüşlerini öne sürebilmelidir. Muhalif sesler her demokrasi türünde bulunur, bulunmalıdır da. Demokrasiyi ileriye taşımanın anahtarı muhalefetin varlığıdır. Osmanlı'dan günümüze kadar öcü gözüyle bakılan muhalefet bastırılmaya, eleştirel sesler kısılmaya devam edildikçe demokratik bir ilerleme kat edemeyiz. Siyasi kültürümüzün gelişimi yarım kalmış olur. Hatta olumsuz etkilenir.

Siyasi elit siyasi kültürümüzün farkında olmalı ve demokrasi kültürümüzü daha ileriye taşıma yolunda çaba harcarken bu doğrultuda hareket etmelidir. Siyasi elitler popülizm etkisiyle

ayrıştırıcı söylemler kullanıyorlar ve haklı da kutuplaştırmış oluyorlar. Bu söylemler siyasi kültürümüzün söylemlere yansıması şeklinde görmekteyiz. Toplumu ayrıştırıcı sözleri bırakıp (vatan haini veya "şucu", "bucu" ekleri bırakıp) daha yumuşak, kapsayıcı sözler kullanılmalıdır.

Uzlaşma kültürümüzün zayıflığından ve çatışmacı bir siyasal kültürümüz olduğundan bahsedilmişti. Sorunun çözümüne binaen siyasi elitlere büyük rol düşmektedir. Kutuplaşmayı azaltmak adına diyaloğu ilerletmelidirler. Nasıl olacak denirse farklı iki, üç parti mensubu üyelerin TV programlarında 16 Haziran 2016'da belediye seçimi öncesi Ekrem İmam oğlu ve Binali Yıldırım'ın bir araya gelmesi gibi eşit bir şekilde tartışmaları veya Meclisteki milletvekillerini düşünürsek Meclis komisyonu aktif kullanımı gibi örnekler verilebilir.

Uzlaşma kültürünün gelişimi için ne yapılabilir diye bir soru sorduğumuzda sorunun ilk cevabı ifade özgürlüğü olmalıdır. Biraz önce belirttiğim gibi akademisyenler, medya, gazetecileri, muhalif sesleri bastırmak yerine dinlenmelidir. Birey, siyasi elit kendi veya belirli bir grubun düşüncelerini özgürce ifade edebilmelidir ki iktidar veya söz sahibi başka bir kurum ile uzlaşıp taleplerini dile getirebilsin. İletişimin kısıtlı olduğu bir dünyada uzlaşma kültürünün gelişmesi de beklenemez. Karşı tarafı anlamak için tahammül duyusunun da gelişmesi gerekmektedir. Muhalefet veya karşıt seslerin kötü olmadığı, demokrasi için bir gereklilik olduğunu siyasi kültürümüze sindirtilmelidir.

Muhalif seslere olan tahammülsüzlüğü medyada görülmektedir. Bir devlet kanalı olan TRT örneğinde rakamlarla siyasal hayatımızdaki muhalefetin yerinden bahsedilmişti. Her kesimden oy veren insanların verdiği vergilerle gelirini sağlayan devlet kanalının yayınlarını yaparken aynı hassasiyetle yayınlarını yapıp, toplumun her kesiminin düşüncelerini iyisiyle, kötüsüyle objektif bir biçimde sunmalıdır.

Uzlaşmanın önemini Arend Lijphart demokrasi modelleri kitabında görülmektedir oydaşmacı model için kötü haber diye bahsettiği kısımda Türkiye için önemli bir uyarı vardır. Oydaşmacı demokrasi modeli için uzlaşmacı bir siyasi kültürün yokluğunda oydaşmacı modelin devam edemeyeceğin, ve kök salamayacağını söyler (Lijphart, 2016, s. 356). Siyasal kültürümüzde, uzlaşı kültürümüz geliştikçe demokrasi kültürümüzde gelişecektir. Demokrasi kültürünün altını destekleyen uzlaşı kültürünün gelişimi demokrasi için hayati öneme sahiptir.

Muhalefet göstermelikten öteye geçip siyasette etkin olmalıdır. İktidar partisine yol gösterici olmalıdır. Siyasette muhalefet etkinse iktidara gelememiş olanların haklarını savunabilir, onlara bir ses olabilir. Muhalefet azınlıkların insani haklarını ve özgürlüklerini iktidara karşı koruyabilmelidir (İsmail Akbal, 2013, s. 32).

Siyasi sistem içerisindeki siyasi partiler aracılığıyla varlığını sürdüren patronaj ve nepotizm olduğu sürece toplumsal yapıda hukuksuzluk ve akabinde gelen güvensizlik devam edecektir. İktidara gelen parti veya partilerin devlet kadrolarına partizan atamaların yapması kutuplaşmayı arttıracağı gibi kamu kurumlarının da güvenirliğini sarsmaktadır. Bu kadrolara hakkaniyet gözeterek başvuranlar arasından liyakate dikkat edilmeli ve hukukun üstünlüğünden taviz verilmemelidir (Balta, 2017, s. 12).

Sivil toplum ve kamuoyunun gelişmediği ülkemizde siyasi partilere büyü iş düşmektedir. Peki bu siyasal kültürümüzü destekleyen siyasi partilerin gelişimi ve demokrasi kültürümüze katkısını nasıl arttırabiliriz? Bu soruya verilecek ilk cevap siyasi kültürdür ve demokratik yetişkinliktir (Künker, 2014).

Parti tabanını kuvvetlendirme ve ifade özgürlüğü burada da karşımıza çıkmaktadır, ilk olarak parti içerisinde herkes kendini ve düşüncelerini ifade edebilmelidir. Belirli ideolojik düşüncedeki ve yandaşların parti içerisinde yükselmesi değil, yetenekli, bilgili, dürüst kişilerin objektif yapıyla parti içi yükselmelerine imkan tanınmalıdır. Bu olmadığı durumda parti oligarşik bir yapıya bürünür. Günün birinde parti iktidara geldiğinde partisine yaptığı durumu ülke yapılanmasına da yapacak ve ülkemizin demokrasine, siyasal kültürümüze zarar verecektir. Parti içerisinde alınan kararlar parti yararına olmalı parti başkanının şahsında kişiselleşmemelidir.

Delege sistemi ile belirli bir grubun söz sahibi olduğu parti teşkilatı yerine, parti seçimleri tüm üyelerin katılımıyla yapılması parti tabanını güçlendirici bir hamle olacaktır. Buna ek olarak daha önce de belirtilen siyasi parti liderinin belirli, sınırlı görev süresinin olması parti liderinin oligarşini kırabilir.

Maalesef siyasi partilerde hem yerel kadrolar hem de yönetici kadrolarının partileri bir rant paylaşım yeri olarak görmektedirler. Siyasi kültürümüz için önemli bir yere sahip olan siyasi partilerin bu zihniyeti bırakmaları gerekmektedir. Hükümet sistemimize ve siyasal hayatımıza etkisi bulunan siyasi partiler bireyi ve toplumu eğitir ve bilinçlendirir. siyasal sistem içerisindeki görevini gösterip, siyasal kültürün benimsenmesine yardımcı olurlar. Sonucunda demokrasi kültürümüz gelişir.

Burada bölümde ve daha önceki bölümde bahsedilenleri göz önünde bulundurup Türkiye'deki siyasi kültürün öneminin farkına varmalıyız. Yürütmeyi aşırı güçlendirme ve tek parti hükümeti sorunun çözümü değil. Sorunun kaynağı olan siyasi kültüre inilirse çalışmada değinildiği gibi sorunlar büyük ölçüde çözüm bulacaktır.

Parlamenter sistemin miadının dolduğunu düşünenler, parlamentonun hükümeti etkin denetleyemediğini, erkler ayrılığının zorlaştığını dile getirmişlerdir. Bu sistemi savunanlar homojen olmayan yapımız sebebiyle oluşan etnik köken, mezhep farklılıkları gibi ayrışmaların uzlaşı eksikliğiyle başarısız koalisyon hükümeti sonuçlarını doğuracağını söylemişlerdir. Bu durumun aşılması için başkanlık sistemine sıcak bakılmıştır (Fendoğlu H. T., 2012, s. 48). Halbuki şunu göz önünde bulundurmak gerekir ki uzlaşma her hükümet sistemi için olmazsa olmazlardandır. Yeni sistemde de uzlaşma olmaması durumunda sistem etkin işlemesi beklenemez.

EKLER

Ek 1: 1950-2010 Dönemi Ek 1: Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri

Hükümetler	Dönem	İktidar Partileri	Bakanlar Kurulu Üyeleri
19	05/1950-03/1951	DP	17 DP
20	03/1951-05/1954	DP	18 DP
21	05/1954-12/1955	DP	19 DP
22	12/1955-11/1957	DP	20 DP
23	11/1957-05/1960	DP	23 DP
24	05/1960-01/1961	Sivil Olmayan Hükümet	20
25	01/1961-11/1961	Sivil Olmayan Hükümet	20
26	11/1961-06/1962	CHP-AP	10 CHP, 11 AP, 1 CS Kontenjan
27	06/1962-12/1963	CHP-CKMP-YTP-Bağımsız	11 CHP, 4 CKMP, 6 YTP, 1 Bağ., 2 Meclis dışı
28	12/1963-02/1965	CHP-Bağımsızlar	20 CHP, 1 Bağ., 2 Meclis dışı

29	02/1965-10/1965	AP-MP-CKMP-YTP-Bağımsız	8 AP, 4 YTP, 4 CKMP, 3 MP, 1 Bağ., 3 Meclis dışı
30	10/1965-11/1969	AP	24 AP, 1 Meclis dışı
31	11/1969-03/1970	AP	25 AP
32	03/1970-03/1971	AP	24 AP
33	03/1971-12/1971	Milli Birlik Hükümeti	27
34	12/1971-05/1972	Milli Birlik Hükümeti	25
35	05/1972-04/1973	Geçici Hükümet (AP-CHP-MGP)	2 MGP, 8 AP, 5 CHP, 2 CS Kontenjan, 8 Meclis dışı
36	04/1973-01/1974	Geçici Hükümet (AP, CGP, bağ.)	12 AP, 7 CGP, 3 bağ., 2 CS Kontenjan., 1 Meclis dışı
37	01/1974-11/1974	CHP-MSP	18 CHP, 7 MSP
38	11/1974-03/1975	Geçici Hükümet	27
39	03/1975-06/1977	AP-MSP-MHP-CGP	16 AP, 8 MSP, 4 CGP, 2 MHP
40	06/1977-07/1977	CHP Azınlık Hükümeti[38]	26 CHP
41	07/1977-01/1978	AP-MSP-MHP	16 AP, 8 MSP, 5 MHP
42	01/1978-11/1979	CHP-Bağımsızlar	24 CHP, 9 bağ., 1 DP, 1 CGP
43	11/1979-09/1980	AP Azınlık Hükümeti	29 AP
44	09/1980-12/1983	Sivil Olmayan Hükümet	29
45	12/1983-12/1987	ANAP	23 ANAP
46	12/1987-11/1989	ANAP	31 ANAP
47	11/1989-06/1991	ANAP	31 ANAP
48	06/1991-11/1991	ANAP	33 ANAP
49	11/1991-06/1993	DYP-SHP	21 DYP, 12 SHP
50	06/1993-10/1995	DYP-SHP	21 DYP, 13 SHP

51	10/1995-10/1995	DYP Azınlık Hükümeti39	30 DYP
52	10/1995-03/1996	DYP-CHP	22 DYP, 11 CHP
53	03/1996-06/1996	ANAP-DYP	16 ANAP, 17 DYP
54	06/1996-06/1997	DYP-RP	19 RP, 18 DYP
55	06/1997-01/1999	ANAP-DSP-DTP-Bağımsızlar	21 ANAP, 11 DSP, 5 DTP, 1 Bağ.
56	01/1999-05/1999	DSP Azınlık Hükümeti	24 DSP, 2 Meclis dışı
57	05/1999-11/2002	DSP-MHP-ANAP	15 DSP, 12 MHP, 12 ANAP, 1 Meclis dışı
58	11/2002-03/2003	AKP	25 AKP
59	03/2003-08/2007	AKP	27 AKP
60	08/2007-07/2011	AKP	31 AKP
61	07/2011-08/2014	AKP	26 AKP
62	08/2014-08/2015	AKP	25 AKP

(Altun, 2017)

Ek 2: İktisadi ve Mali Göstergeler

Yıllar	GSYH Büyüme Hızı	GSYH Deflatör	İşsizlik (%)	Cari İşlemler D./GSYH	Faiz D. Bütçe Har./ GSYH	Faiz D. Bütçe Dengesi/	Vergi Gelirleri/ GSYH	Dolaylı V./ Vergiler	Dolaysız V./ Vergiler	M. Y. Brüt Borç Stoku/
1924	14,6	9,9	-	-	-	-	5,11	56,8	43,2	-
1925	12,5	12,4	-	-	-	-	4,83	77,8	22,2	-
1926	18,2	-8,5	-	-	-	-	4,83	76,8	23,2	-
1927	-12,7	2,2	-	-	-	-	5,91	78,4	21,6	-
1928	10,8	-0,1	-	-	-	-	5,83	79,9	20,1	-

1929	21,5	4,5	-	-	-	-	4,65	77,5	22,5	-
1930	2,5	-25,4	-	-	7,6	0,86	5,51	76	24	-
1931	8,2	-19	-	-	7,5	-0,38	5,18	71,5	28,5	-
1932	-10,6	-5,8	-	-	7,3	1,16	7,06	65,4	34,6	-
1933	15,5	-15,8	-	-	7,8	0,24	7,0	63,9	36,1	-
1934	6,3	0,4	-	-	7,9	1,73	7,32	64,6	35,4	-
1935	-3	11,2	-	-	7,9	1,76	7,15	64,9	35,1	-

(Altun, 2017)

KAYNAKÇA

Açıkgöz, R. (2018). Democracy in Turkey within The Context of Justice and Liberty. Meşrutiyet'in 100. Yılında Türkiye Demokrasisi. *Köprü Dergisi*, www.koprudergisi.com.

Ağır, O. (2018). Türkiye'de Askeri Darbeler Karşısında Siyaset Kurumunun Tutumu. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1-26.

Akın, M. A. (2013). Siyasetin Gösteterileşmesi, Lİider Olgusu ve Seçmen Tercihi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 329-352.

Akıncı, A. (2013). Türk Siyasal Hayatında 1080 Sonrası Darbeler ve E Muhtıra. 39-58.

Akıncı, A. (2013). Türk Siyasal Hayatında 1980 SonrasıDarbeler ve EMuhtıra. *Trakya üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 39-58.

Akıncı, A. (2013). Türkiye'de Askeri Vesayetin Tesisi ve Demokratikleşmeye Olan Etkisi. *Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries)*, 93-123.

Akıncı, A. (2014). Türkiye'nin Darbe Geleneği: 1960 ve 1971 Müdahaleleri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*.

Akıncı, S. (2014). Siyasal Katılım Düzeyleri Üzerine Bir İnceleme. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 33-45.

Altun, T. (2017). Farklı Hükümet Biçimleri İktisadi ve Mali Sonuçları Değiştirir mi? Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir İnceleme. *Amme İdaresi Dergisi*, 27-66.

Altunoğlu, M. (2015). 2015 Seçimleri ve Türkiye'de Hakim Parti Dönemi. *SETA*, 1-27.

Aslan, A. (2015). Türkiye İçin Başkanlık Sistemi Demokratikleşme, İstikrar, Kurumsallaşma. *SETA*, 7-44.

Atay, F. (2014). Majoriteryenizm ve Demokrasinin Geleceği. In İ. P. H. Aliyar Demirci, *Siyaset Bilimi Araştırmaları, Teori ve Türkiye Uygulamaları* (pp. 29-36). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Aydın, E. (2008). A Comparıson Of Parlıamentary and Presıdentıal System Wıth Specıfıc Reference To Turkısh Polıtıcal Culture . *Fatih University*.

Aydın, R. (2016). Türk Siyasal Kültürü Açısından Hükümet Sistemlerinin Değerlendirilmesi. *Akademik hassasiyetler*, 17.

Aytaç, Ö. (2010). Kayırmacı Uygulamaları Sosyolojik Temeli. In R. Erdem, *Yönetim ve Örgüt Açısından Kayırmacılık* (pp. 3-26). İstanbul: Beta Basım.

Babacan, A. (2018). AK Parti Dönemi İlk Küresel Karşılama: 1 Mart 2003 Tezkeresi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21-38.

Balta, S. A.-E. (2017). 15 Temmuz Darbe Girişimi Sonrası Türkye:Elitler Kutuplaşma Hususunda Kutuplaşınca. *İstanbul Politikalar Merkezi*, 1-12.

Barın, D. Ö. (2019). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Temsilde Adalet İlkesi ve "Seçim İttifakı" Düzenlenmesinin Değerlendirilmesi. *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, 1-34.

Baydur, M. (1997). Üniformalı Demokrasi. *Yeni Türkiye*, 306-322.

Bayhan, V. (1997). *Üniversite Gençliğinde Anomi ve Yabancılaşma.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Baykal, D. (1970). *Siyasal Katılma - Bir Davranış İncelemesi.* Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.

Berkman, Ü. (1983). *Az Gelişmiş Ülkelerde Kamu Yönetiminde Yolsuzluk ve Rüşvet.* Ankara: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi.

Bilge, M. (2011). Türkiye'de Demokrasi Kültürü: Siyaset ve Toplum. *Türkiye sosyal araştırmalar dergisi*, 49-60.

Birand, M. A. (1984). *12 Eylül Saat 04:00.* İstanbul: Karacan Yayınları.

Boztepe, M. (2018). Olağanüstü Hal Rejiminde Yürütmenin Düzenleyici Bir İşlemi Olarak Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ve OHAL Kanun Hükmünde Kararnameleri ile Mukayesesi. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi* , 378-395.

Çakır, E. M. (2020). 1991 – 2002 Yılları Arasında Koalisyon Hükümetleri Yönetimi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi* , 19-37.

Çam, E. (1995). *siyaset bilimine giriş.* İstanbul: Der yayınları.

Çeçen, a. (1996). *kültür ve politika.* gündoğan ayyınları.

Demirel, B. (2020, Haziran 8). Retrieved from www.haberler.com: https://www.haberler.com/demirtas-akp-ile-iceriden-veya-disaridan-koalisyon-7397319-haberi/

Doğan Duman, S. S. (2013). Türkiye'de Genel Seçim Kampanyaları (1950-2002). *Turkish Studies*, 117-135.

Durdu, Z. (2018). siyasal kültür, modern devlet ve demokrasinin demokratikleştirillmesi. *uluslararası sosyal araştırmalar dergisi*, 574-581.

Dursun, Ç. (2002-3). Türkiye'de Askeri Darbelerin Simgesel Ekonomisi. *Doğu Batı Düşünce Dergisi* , 123-147.

Dursun, D. (2005). Türk Demokrasisinde Kurumsallaşma Sorunu ve Krizleri Çözme Yöntemi Olarak Askeri Darbeler. *Muhafazakâr Düşünce*, 175-196.

DURSUN, D. (2005). Türk Demokrasisinde Kurumsallaşma Sorunu ve Krizleri Çözme Yöntemi Olarak Askeri Darbeler. *Muhafazakar Düşünce*, 175-196.

Duverger, M. (2007). *Siyaset Sosyolojisi.* Varlık Yayınları.

Eser, Y. (2020, 05 22). Retrieved from [PowerPoint slayt] www.slideshare.net adresinden edinilmiştir.: https://www.slideshare.net/nihansu/trkiye-deerler-aratrmas-2011

Eser, Y. (2020, 05 30). Retrieved from www.academia.edu: https://www.academia.edu/9620697/T%C3%BCrkiye_De%C4%9Ferler_Atlas%C4%B1_2012

Eyüboğlu, E. (1999). İletişim, Siyaset, İktidar, Medya. In K. Alemdar, *Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar* (pp. 43-55). İstanbul: Der.

Fendoğlu, H. T. (2012). Başkanlık Sistemi. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 39-60.

Fendoğlu, H. T. (2013). Başkanlık Sisteminin Türkiye'de Uygulanabilirliği. *Yeni Türkiye*, SAYI: 51.

Ferhat Ateş, T. U. (2017). Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar Bağlamında 1950 Genel Seçimleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 217-225.

Fındıkoğlu, Z. F. (1940). *Tanzimatta içtimai hayat.* istanbul: maarif matbaası.

Gabriel Almond, S. V. (1963). *The Civic Culture; Political Attitudes and Democracy in Five Nations.* New Jersey: Princeton University Press.

Gökçe, A. F. (2013). Siyasi Partilerde Parti İçi Demokrasi ve Disiplin Algısı: Türkiye. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 65-79.

Göktaş, M. (2009). *Türkiye'de Siyasal Kültür ve Anayasa Yapım Sürecine Yansımaları yüksek lisans tezi.* Afyon: afyon kocatepe üniversitesi sosyal bilimler fakültesi.

Gözaydın, İ. (2009). *Diyanet Türkiye Cumhuriyeti'nde Dinin Tanzimi.* İstanbul: İletişim.

Gözler, K. (2000). Türkiye'de Hükümetlere Nasıl İstikrar ve Etkinlik Kazandırılabilir? (Başkanlık Sistemi ve Rasyonelleştirilmiş Parlamentarizm Üzerine Bir Deneme). *Türkiye Günlüğü*, 25-47.

Gözler, K. (2016). Başkanlık Sistemi. In K. Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi* (pp. 569-586). Bursa: Ekin.

Göztepe, D. D. (2011). Çoğunlukçu Demokrasi Anlayışına Karşı Çoğulcu Demokrasi Modelleri. D. D. Göztepe içinde, *Çoğulcu Demokrasi Çoğunlukçu Demokrasi İkilemi ve İnsan Hakları Toplantısı* (s. 130-175). ANKARA: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.

Güçyetmez, M. (2017). Türk Anayasa Mahkemesi Kararlarında Seçim Sistemleri. In H. Ü. adına, *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi* (pp. 479–496). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri Basımevi.

Gülalp, h. (2018). *Laiklik, Vatandaşlık, Demokrasi Türkiye'nin Siyasal Kültürü Üzerine Çalışmalar.* İstanbul: Metis Yayıncılık.

Gürer, A. (2019). *21. Yüzyılda Liderlik Yaklaşımları.* İstanbul: Hiper Yayın.

Heper, M. (2018). *Türkiye'de Devlet Geleneği.* Doğu Batı Yayınları.

İsmail Akbal, M. A. (2013). Türkiye'de Siyasal İktidar-Muhalefet İlişkilerinde Muhalefete Tahammülsüzlüğün Aynası: Basın ve Tasfiyeler. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 31-50.

Kalaycıoğlu, E. (1995). Türkiye'de Siyasal Kültür ve Demokrasi. In *Türkiye'de Demokratik Siyasal Kültür* (pp. 43-69). Ankara: Türk Demokrasi Vakfı.

Kalaycıoğlu, E. (2005). Bakanlık Rejimi: Türkiye‟nin DiktatörlükTehdidiyle Sınavı. *Türkiye Barolar Birliği Yayını*, sayı 77.

Kalaycıoğlu, E. (2008). Türkiye'de Demokrasi'nin Pekişmesi: Bir Siyasal Kültür Sorunu. In E. Özbudun, *Ergun Özbudun'a Armağan* (pp. 247-278). Ankara: Yetkin Yayınları.

Kalender, A. (2005). *Siyasal İletişim: Seçmenler ve İkna Stratejileri.* Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.

Karpat, K. (2020, 04 22). Retrieved from www.yenisafak.com: https://www.yenisafak.com/roportaj/turk-tipi-esnek-baskanlik-olsun-427269

Karpat, K. (2020, Ağustos 30). Retrieved from www.yenisafak.com: https://www.yenisafak.com/roportaj/turk-tipi-esnek-baskanlik-olsun-427269

Kayalıgil, P. K. (2020, Mayıs 04). *www.acikerisim.gelisim.edu.tr*. Retrieved from http://acikerisim.gelisim.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11363/1840/07.Hafta_Sunum_%28sosy-tr%29_pkarababa.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Kaypak, Ş. (2016). Demokrasi Kültüründe Sivil Toplumun Rolü. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 635-656.

Kılınç, Z. A. (2016). Türk Tipi Başkanlık Sistemi Tartışmaları. *Sosyal Araştırmamalar Dergisi*, 86-94.

Kışlalı, A. T. (1994). *siyaset bilimi.* Ankara: İmge Kitapevi.

Kışlalı, A. T. (2006). *Siyasal Sistemler: Siyasal Çatışma ve Uzlaşma 7.Basım.* Ankara: İmge Kitabevi.

Koradan, L. (2015). *Türkleri Anlama Klavuzu.* İstanbul: Az Kitap.

Küçük, A. (2016). AK Parti'nin Başkanlık Sistemi Modelinin ABD'deki Başkanlık Sistemi Modelinden Farklılık Arz Eden Yönleri. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25-64.

Künker, B. (2014). Siyasal Partiler ve Demokrasi: Parti İçi Demokrasi. *Mevlana Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 103-150.

Kurt, E. (2013). HZ. Peygamberin Otoritesine Dair Bir İsimlendirme Önerisi. *Kelam Aratırmaları*, 195-208.

Lijphart, A. (2016). *Demokrasi Modelleri.* İstanbul: İthaki.

Mardin, Ş. (1991). *Türk modernleşmesi, makaleler IV.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Mehmet Tan, Y. Ç. (2016). Siyasi Partiler ve Türkiye'de Parti İçi Demokrasi Sorununa İlişkin Çözüm Önerileri. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 347-366.

Murat Akçakaya, A. Ö. (2018). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Siyasal İstikrar. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 922-944.

Oğuz, V. (2020, Mayıs 09). *www.earsiv.kmu.edu.tr.* Retrieved from http://www.kmu.edu.tr/: http://earsiv.kmu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11492/611/T%c3%bcrkiye%27de%20Siyasal%20Partiler%20%c3%87er%c3%a7evesinde%20Politik%20Yozla%c5%9fma%20ve%20Etik%20Sorunu.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Okandan, R. G. (1946, Ağustos 15). *Amme Hukukumuzda Tanzimat ve Birinci Meşrutiyet Devirleri.* İstanbul: İÜ Hukuk Fakültesi. Retrieved from www.tr.wikisource.org: https://tr.wikisource.org/wiki/II._Abd%C3%BClhamid%27in_Meclis-i_Mebusan%27%C4%B1_a%C3%A7%C4%B1%C5%9F_nutku

Oktay, c. (2017). *siyasi kültür okumaları.* istanbul: istanbul bilgi üniversitesi yayınları.

Örs, B. (1990). Türkiye‟de Askeri Müdahaleler Bir Açıklama Modeli. *İstanbul Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi*.

Özbudun, e. (1986). siyasi lider olarak atatürk. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi Cilt: II / Temmuz 1986 / Sayı: 6*, 645-667.

Özbudun, E. (1995). Türkiye'de devlet seçkinleri ve DemokratikSiyasal Kültür. In *Türkiye'de Demokratik Siyasal Kültür* (pp. 1-42). ANKARA: Türkiye Demokrasi Vakfı.

Ozbudun, E. (2005). Başkanlık Sistemi Tartışmaları. In T. Ergül, *Başkanlık Sistemi* (pp. 105-111). Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayın No: 77.

Özbudun, E. (2007). *Çağdaş Türk Politikası Çev. Ali Resul Usul.* İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık.

Özdemir, G. (2018). Türk Siyasi Kültürü Bağlamında Hükümet Sistemlerine ilişkin Bir Değerlendirme. *Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi (OTAD)*, 45-86.

Özer, İ. (1988). Toplumsallaşma Sürecinin Siyasal boyutu, Siyasal Katılma ve Kentlileşme. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 153-169.

Özkan, N. (2002). *Seçim Kazandıran Kampanyalar.* İstanbul: MediaCat Kitapları.

Özkan, N. (2007). *Seçim Kazandıran Kampanyalar.* İstanbul: Mediacat Yayınları.

Öztekin, A. (2007). *Siyaset Bilimine Giriş.* Ankara: Siyasal Yayıncılık.

Öztürk, A. (2016). Türkiye'de Siyasi Kültürün Epistemolojik Çerçevesi. *Nomos*, 13-28.

Paşa, S. (1953). *İnkılâp Hissi.* istanbul: Berksoy Matbaası.

Ramazan Erdem, A. Ö. (2014). Yönetimde Kayırmacı Uygulamalar: Kavramsal Bir Çerçeve. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 179-206.

Sağın, D. G. (2015). Merkez Bankası Bağımsızlığı Kavramı. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, 95-112.

Şahin, E. (2015). 1982 Anayasasının Hazırlanış Sürecinde Başkanlık Sistemi Tartışmaları ve Yürütmenin Güçlendirilmesi. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 43-67.

Şahin, K. (2014). Türkiye'deki Hükümet Sistemi Tartışmalarına Siyasi Kültür ve Demokrasi Eeksenli Yaklaşım. *Sakarya Üniversitesi İ.İ.B.F.*, 29-71.

Sarıbay, A. Y. (1997). *99 Soruda Siyasal Partiler.* Bursa: Radikal.

Sarıbay, A. Y. (1997). Türkiye'de Demokrasi ve Sivil Toplum. *Liberal Düşünce*, 32-43.

Sarıbay, A. Y. (2000). *Kamusal Alan Diyalojik Demokrasi Sivil İtiraz.* İstanbul: Alfa Yayınları.

Saygılı, R. (sayı :32 2014). Siyasi Lider Söylemlerinin Vatandaşların Siyasi Parti Tercihi Üzerindeki Olası Etkileri: 2011 Genel Seçimlerine Yönelik Bir Alan Araştırması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 103-113.

Sidney Verba, N. H. (1971). *participation in america: political democracy and social equality.* cambridge university.

Sitembölükbaşı, Y. Ş. (1997). siyasal kültür'ün kavramsallaştırılmasında karşılaılan bazı güçlükler. *süleymen demirel üni. iktisadi ve idari bilimler fakültesi dergisi*, 249-266.

Sobacı, M. Z. (2015). Türkiye'nin Koalisyon Tecrübesi: Modeller ve Siyasal Gerçeklikler. *SETA*, 1-8.

Sönmez, S. (2004). *Türkiye'de siyasal Kültürün Siyasal Katılmaya Etkileri Yüksek Lİsans Tezi.* İzmir: dokuz eylül üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü.

Tandoğan, a. (2020, MART 28). *Uzlaşma Kültürü Nedir Ne Değildir*. Retrieved from www.tghukuk.com.tr: http://www.tghukuk.com.tr/yayin/22/uzlasma-kulturu-nedir-ne-degildir.html

Tekeş, K. Ç. (2018). *Anayasa Değişiklikleri Hakkında.* Ankara: Başkent Kariyer Yayınlar.

Tokmakoğlu, S. (2016). Türkiye'de Parti İçi Demokrasi. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*.

Tolan, B. (1993). *Sosyoloji.* Ankara: Adım Yayıncılık.

Turan, A. (2018). Türkiye'nin Yeni Yönetim Düzeni: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi. *Social Sciences Research Journal*, 42-91.

Turan, İ. (1986). Türkiye'de Siyasal Kültürün Oluşumu. In A. Y. Ersin Kalaycıoğlu, *Türk Siyasal Hayatının Gelişimi* (pp. 461-487). istanbul: Beta Basım Yayın.

Turan, İ. (1996). *Türkiye'de Demokrasi Kültürü.* İstanbul: Aybay Yayınları.

Türköne, M. (2008). *Siyaset.* Ankara: lotus yayınevi.

Ünal, B. A. (2019). Türkiye'nin Yeni Sisteminde Seçim Öncesi İttifaklar. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 321-328.

Üzeltürk, S. (2006). Türk Anayasa Mahkemesi Kararlarında Seçim Sistemleri. *Anayasa Yargısı Dergisi*, 237-278.

Verba, G. A. (1989). *The Civic Culture.* SAGE Publications Inc: Thousand Oaks, United States.

Veysel Gökbel, F. N. (2014). Siyasal Kültür, Üniversite ve Akademik Özgürlük. *İnsan & Toplum Dergisi*, 189-196.

Veysel Gökbel, F. N. (2014). Siyasal Kültür, Üniversite ve Akademik Özgürlük. *İnsan ve Toplum*, 189 - 196.

Wildavsky, A. (1987). Choosing Preferences by Constructing Institutions: A Cultural Theory of Preference Formation. *The American Political Science Review*, 3-22.

Wilson, R. W. (2000). The Many Voices of Political Culture; Assessing Different Approaches. *World Politics*, 246-273.

www.anayasa.gov.tr. (2020, 03 08). Retrieved from Anayasa Mahkemesi Web Sitesi: https://www.anayasa.gov.tr/tr/mahkeme/yapisi/genel-kurul/

www.anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr. (2020, Ağustuos 24). Retrieved from Türkiye Barolar Birliği Web Sitesi: http://anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr/Anayasa_Degisikligi.aspx

www.bbc.com. (2020, Haziran 8). Retrieved from BBC NEWS Web Sitesi: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/04/150408_erdogan_baskanlik_sistemi

www.bbc.com. (2020, Eylül 01). Retrieved from BBC NEWS Web Sitesi: https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-48788902

www.cumhuriyet.com.tr. (2020, Haziran 8). Retrieved from cumhuriyet Web Sitesi: https://www.cumhuriyet.com.tr/amp/haber/seni-baskan-yaptirmayacagiz-231943

www.cumhuriyetarsivi.com. (2020, Haziran 8). Retrieved from Cumhuriyetarşivi Web Sitesi: https://www.cumhuriyetarsivi.com/katalog/192/sayfa/1996/7/20/7.xhtml

www.dha.com.tr. (2020, Haziran 8). Retrieved from Doğan Haber Ajansı Web Sitesi: https://www.dha.com.tr/politika/basbakan-erdogan-baskanlik-sistemi/haber-139631

www.ensonhaber.com. (2019, 12 21). Retrieved from Ensonhaber Web Sitesi: https://www.ensonhaber.com/chpli-engin-altayin-itiraf-niteligi-tasiyan-sozleri.html

www.evrensel.net. (2020, Ağustos 24). Retrieved from Evrensel Web Sitesi: https://www.evrensel.net/baskanlik-sistemi/

www.haberler.com. (2020, Haziran 8). Retrieved from Haberler Web sitesi: https://www.haberler.com/ak-partili-saral-dan-kamer-genc-e-agir-sozler-5358157-haberi/

www.hsk.gov.tr. (2020, Ağustos 26). Retrieved from Hakimler Savcılar Kurulu Web Sitesi: https://www.hsk.gov.tr/Hakkimizda.aspx#:~:text=2709%20say%C4%B1l%C4%B1%20T%C3%BCrkiye%20Cumhuriyeti%20Anayasas%C4%B1,Bakan%20Yard%C4%B1mc%C4%B1s%C4%B1%20Kurulun%20tabi%C3%AE%20%C3%BCyesidir.

www.hukukbook.com. (2020, Mayıs 10). Retrieved from Hukukbook Web Sitesi: https://hukukbook.com/147ler-olayi/

www.hurriyet.com.tr. (2020, Haziran 8). Retrieved from Hürriyet Web Sitesi: https://www.hurriyet.com.tr/gundem/mhp-lideri-devlet-bahceliden-cok-sert-sozler-28330193

www.hurriyet.com.tr. (2020, Haziran 8). Retrieved from Hürriyet Web Sitesi: Sayın Erdoğan şimdi kulaklarını aç ve Elazığ'dan bizi dinle. Artık iyice anlaşılıyor ki, sende şeref ve mertlik işportaya düşmüş, hurdaya çıkmış

www.mgk.gov.tr. (2020, Mayıs 06). Retrieved from Mili Güvenlik Kurulu Web Sitesi: https://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/hakkimizda

www.odatv4.com. (2020, Haziran 8). Retrieved from Odatv Web Sitesi: https://odatv4.com/duyuyorum-ki-partimizde...-19031948.html

www.odatv4.com. (2020, Ekim 30). Retrieved from Odatv Web Sitesi: https://odatv4.com/gormezlikten-gelinmesi-kabul-edilemez-25062048.html

www.tbmm.gov.tr. (2020, Şubat 29). Retrieved from TBMM Web Sitesi: https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tc_anayasasi.maddeler?p3=67

www.tbmm.gov.tr. (2020, 04 09). Retrieved from TBMM Web Sitesi: https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2018.pdf

www.tdk.gov.tr. (2020, Mayıs 04). Retrieved from TDK Web Sitesi: https://sozluk.gov.tr/?kelime=ALKAL%C4%B0

www.tr.sputniknews.com. (2020, Mayıs 14). Retrieved from Sputniknews Web Sitesi: https://tr.sputniknews.com/turkiye/201903111038120506-trt-cumhur-ittifaki-53-saat-millet-ittifaki-14-saat/

www.tr.sputniknews.com. (2020, Haziran 8). Retrieved from Sputniknews Web Sitesi: https://tr.sputniknews.com/politika/201507091016464967/

www.trthaber.com. (2020, Haziran 8). Retrieved from TRT Haber Web Sitesi: https://www.trthaber.com/haber/gundem/hukumet-kurma-surecinden-secime-dogru-199771.html

www.trthaber.com. (2020, 05 22). *TRT Haber*. Retrieved from TRT Haber Web Sitesi: https://www.trthaber.com/haber/turkiye/cimere-basvuru-sayisi-yuzde-34-artti-443681.html

www.yenicaggazetesi.com.tr. (2020, Haziran 8). Retrieved from Yenicaggazetesi web Sitesi: https://www.yenicaggazetesi.com.tr/akpli-yelizden-selcuk-ozdaga-cok-sert-sozler-247539h.htm

www.yenicaggazetesi.com.tr. (2020, Haziran 9). Retrieved from Yenicaggazetesi Web Sitesi: https://www.yenicaggazetesi.com.tr/erdogan-sen-ne-yaparsan-yap-bu-kanali-yapacagiz-261326h.htm

www.ysk.gov.tr. (2020, mart 18). Retrieved from YSK Web Sitesi: http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Milletvekili/1Kasim2015/KesinSecimSonuclari/96-A.pdf

www.ysk.gov.tr. (2020, mart 18). Retrieved from YSK Web Sitesi: http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/24Haziran2018/KesinSecimSonuclari/2018MV-96C.pdf

www.ysk.gov.tr. (2020, MART 18). YSK Web Sitesi: http://www.ysk.gov.tr/tr/7-haziran-2015--25-donem-milletvekili-genel-secimi/3304 adresinden alındı

www.ysk.gov.tr. (2020, mart 15). Retrieved from YSK web sitesi: http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/24Haziran2018/KesinSecimSonuclari/2018MV-96C.pdf

Yanık, M. (2002). *Parti İçi Demokrasi.* İstanbul: Beta Yayınları.

Yayla, A. (2015). *Siyaset Bilimi.* Ankara: Liberte Yayınları.

Yazıcı, D. s. (2005). Başkanlık Sistemleri: Türkiye İçin Bir Değerlendirme. In A. T. Ergül, *Başkanlık Sistemi* (pp. 125-142). Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayını.

Yıldırım, A. (2013). Ziya Gökalp'te Toplumsal Değişme: “Kültür-Uygarlık Tezi”. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 1-20.

Yıldız, A. (2012). *Türkiye’nin Parlamenter Sisteminde Hükümet.* ankara: Murat Kitapevi.

Yılmaz, D. (2013). Başkanlık Sistemi; ABD, Türkiye'ye Örnek Olabilir mi? *Yeni Türkiye*, 617-635.

Yılmaz, m. (2020, Mayıs 05). *keşif akademi*. Retrieved from https://vdocuments.site/liderlik-mustafa-yilmaz-kesif-akademi.html

Yolcu, T. (2019). Türkiye'de Siyasal kültür ve Siyasal Liderlik Anlayışının Temelleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 93-106.

Yücekök, A. (1987). *Siyasetin Toplumsal Tabanı (Siyaset Sosyolojisi).* ANKARA: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Zariç, S. (2018). Türkiye'de Seçim Barajı ve Avrupa Ülkelerinde Durum. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 247-259.

Zeynep Karaçor, E. N. (2012). 2001 Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve İstihdam Üzerine Etkileri. *Maliye Dergisi*, 379-395.